

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

Η ΚΛΑΣΣΙΚΗ ΕΛΛΑΔΑ ΙΔΑΝΙΚΗ ΑΦΕΤΗΡΙΑ ΓΙΑ ΕΝΑ ΑΝΩΤΕΡΟ ΜΕΛΛΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΡΕΝΟΣ ΗΡΑΚΛΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ: <i>Ἡ Ἀ-παιδεία μας.</i> (Τὸ τρίτο ἄρθρο-κριτικὴ τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ σκοταδισμοῦ μας. - Διαπύσιο κάλεσμα αὐτοάμυνας πνευματικῆς καὶ αὐτοπαιδείας, γιὰ νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ ἐπίθεση ἀποβλακώσεως τῆς ἐπίσημης ἐκπαιδεύσεως)	513
ΜΕΤΕΩΡΟΣ: <i>Μετεωρισμοί:</i> Περί πνευματικῆς καὶ πολιτικῆς ἀ-συνέπειας. - Ἀ-συνέπεια καὶ ἀμοραλισμός. - Περί ὑστεροφημίας. - Τὸ «ιδανικὸ» τῆς τεκνογονίας. - «Νόμῳ καλόν, νόμῳ κακόν»	516
ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ: <i>Τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου.</i> (Πῶς ὁ φόβος τοῦ θανάτου ἐκμηδενίζει τὴν ἐλευθέρωση καὶ ἐξαλήθευση. - Σκέψεις μὲ ἀφετηρία δύο διηγήματα τοῦ Ρένου)	520
ΠΟΤΗΣ ΚΑΤΡΑΚΗΣ: <i>Μακάβριο</i> (ἀνέκδοτη ποίηση)	525
ΗΛΙΑΣ Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ: <i>Γλαῦκ' Ἀθήναζε - Ὁ Θρήνος τῆς Ἱστορίας.</i> (Πρωτότυπη θεώρηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας καὶ ἐκτίμηση τῆς τεράστιας ιδεολογικῆς σημασίας τῶν ἀξιών τοῦ ἀρχαίου καὶ προϊστορικοῦ Ἑλληνικοῦ Πολιτισμοῦ)	526
ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΡΟΖΟΣ: <i>Ἡ Κλασσικὴ Ἑλλάδα θεμέλιο γιὰ τὸ Παρὸν καὶ τὸ Μέλλον.</i> (Ἄρθρο-θέση γιὰ τὴν ἀνάγκη ἐπαναφορᾶς τῶν ἐλευθερωτικῶν καὶ ἐξαληθευτικῶν κλασσικῶν ἀξιών στὸν παρακμαστὸ Κόσμο μας)	531
ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΜΑΡΜΑΤΣΟΥΡΗΣ: <i>Σκέψεις ἡμιμαδοῦς</i> (ἀνέκδοτη ποίηση)	538
Σ. ΠΑΝΑΓΟΣ - Γ.Δ. ΔΕΠΟΣ: <i>Ἡράκλειτος καὶ Σωκράτης</i> (ἀντίκρουση καὶ ἀνασκευὴ ἀπόψεων τοῦ Ε.Γ. Ρόζου)	540
ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΟΙΡΑΝΗΣ: <i>Ἀποσπασμα ἐπιστολῆς τινος τοῦ Θεοδώρου πρῶην Δια-δώρου</i> (ἀνέκδοτη ποίηση)	550
ΡΟΥΛΑ ΚΟΖΥΡΑΚΗ: <i>Ἀφελῆς</i> (ἀνέκδοτη ποίηση)	550
ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ ΚΑΡΦΙΑΣ: <i>Μεταξὺ σοβαροῦ καὶ ἀστείου:</i> α. - Ἡ ἱστορικὴ ἐρευνα τῶν ἀντιδημάρχων. β. - Ἡ διεύθυνσις τῶν γυναικείων ὁργάνων	551
ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΑΒΑΜΕ: <i>Σύντομη παρουσίαση, νέων βιβλίων καὶ ἐντύπων</i>	554
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Α' ΤΟΜΟΥ ΤΟΥ «ΔΑΥΛΟΥ» (1982)	557

ΡΕΝΟΣ ΗΡΑΚΛΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

Η Α-ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΑΣ

Ἀντισταθῆτε!

Ποιοί; Ὅποιοι βρίσκετε σωστά ὅσα διαβάζετε. Πῶς; Μ' ὅλα τ' ἀπλά μέσα καὶ τρόπους — καὶ δύναμη ἀντιστεκόμενου ἐλεύθερου κ' ἐλευθερόφιλου μορφωμένου — ποὺ ἔχετε!

Ἄς δοῦμε τὰ πράγματα ὅσο γίνεται πιό ἀπλά. Ξεκινᾶω ἀπ' τὸ σπίτι μου, ἀπ' ὅ,τι κλείνει μέσα του, ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους μου:

Γύρα μου οἱ τοῖχοι εἶναι γεμάτοι βιβλία. Ὁ θυρωρὸς λέει πῶς με τοὺς σεισμοὺς θὰ γείρουμε καὶ θὰ σερβιριστοῦμε, ὅλος ὁ ἔκτος ὄροφος, πάνω στὴ στέγη τοῦ «σκυλάδικου» ποὺ στεγάζεται δίπλα μας, στὸ παλιὸ γκαράζ, κι ἀναβοσβήνει φῶτα — πράσινα, κόκκινα, κίτρινα, μπλέ, ὀληνύχτα, ἐκτυφλωτικά — διαλαλῶντας τὶς «δόξες» τοῦ μπουζουκιοῦ ποὺ λατρεῖ ὁ ὑπόκοσμος μας (συγγνώμη! «ὁ καλὸς μας κόσμος» ἤθελα νὰ πῶ! καὶ «ὑπουργοί» μας, καὶ «παράγοντές» μας, κι ὅλο τὸ «ἄ' σιχτήρ» μας, τὸ «ἄι-λάιφ» μας ἐννοῶ). Θὰ γείρουμε, θὰ βαῖσουμε, λέει, μὲ κάνα σεισμὸ — εἶναι πατριώτης τοῦ «Προέδρου» σας, ἀπ' τὸ ἴδιο χωριό, καὶ δὲν πολυχωνεῖ ὁ διάλογος τὰ βιβλία — καὶ φλάπ!, θάρρη ὅλο τὸ «φλάτ» μας, ποὺ λέτε, πάνω στὴν τσίγκινη στέγη μὲ τὰ πισσόχαρτα, ποὺ βουτίζει ἀποκάτω, κάθε νύχτα, μ' ὀχτακόσια ντεσιμπέλ, τὰ μεράκια τῆς «ἀθάνατης φυλῆς» μας (ὅλα τὰ τουρκομερίτικα, μέχρι Παμίρ καὶ βαθιάς Ἰνδίας ἢ Κίνας ἢ δὲν ξέρω πόσο παραπέρα «τραγούδια μας», πούναι τά... «τάνκς μας» ξέρετε, καθὼς τὸ διακήρυξε δὲ κι ὁ Μικη-Μάους μας, κι ἀναρρίγησε πιά ἡ γῆ, σάν τ' ἄκουσε, ἀπ' τὸν τρόπο της).

Θὰ προσγειωθοῦμε, τολοιπόν, καὶ «θὰ δοῦμε τότ' ἐμεῖς! νὰ μάθουμ' ἄλλοτε νὰ διαβάζουμε λιγώτερα, λιγώτερα!», καὶ «νάμαστε πιό κοντά στὸ λαό, ὅχι τόσο μακριὰ κι ὅχι τόσο ψηλά ν' ἀεροβατοῦμε μὲ τὴ σκέψη καὶ τὴν ἄχρηστη φιλολογικὴ μόρφωση» — ποὺ δὲ χρειάζεται ἄλλωστε πιά, κι ἀφοῦ δὲ τὰ καταργήσαμε (καὶ καλῶς! καὶ ἄριστα! κι ὁ Ράλλης μας ἐξ ἄλλου! κι ὁ Καραμάν Ἀλῆς μας! «θετικοί» μας ἀ'θρῶποι!) — τὰ βρωμοῦ Ἀρχαῖα, τὰ δασκαλίστικα, τὰ λογισατάιστικα, τὰ κορακίστικα!

Βέβαια, ἐμεῖς δὲν ἀκοῦμε τέτοιες κουβέντες, κι ἀγρόν ἀγοράζουμε, ποὺ θὰ βρεθῇ τάχα καμμιὰν ὥρα τὸ «φλάτ» μας, φλάπ!, στὴ στέγη τοῦ «σκυλάδικου». Πενταράκι τσακιστό δὲ δίνουμε γιὰ σεισμούς κι ἀποδαῦτα, ἐνῶ δίνουμε καὶ παράδινουμε πεντάρες καὶ δεκάρες κατοσταριές χιλιάδες κάθε χρόνο γιὰ βιβλία, κι ἄλλα βιβλία, καὶ λεξικά κι ἄλλα λεξικά, καὶ βοηθήματα κι ἄλλα βοηθήματα, μορ' καὶ στὴ Δημοτικὴ (ὅσα ὑπάρχουν) καὶ στὴν Καθαρεύουσα — ὅλες οἱ Ἑλληνικές, ὅλων τῶν καιρῶν καὶ τῶν τόπων μας: δικές μας! —, καὶ στὴν Ἀρχαία καὶ στὴ Λατινική, καὶ στὴ Γαλλική καὶ στὴν Ἀγγλική καὶ στὴ Γερμανική καὶ στὴν Ἰταλική (τώρα-τώρα, τέσσερα-πέντε χρόνια, ὁ γιός μου ὁ μεγάλος κάνει κ' Ἰσπανικά! δέ μᾶς φτάναν τ' ἄλλα!), καὶ δόστου παίρνουμε κι αὐτὴ τὴ σπουδαία σχολιασμένη ἔκδοση τοῦ Θουκυδίδη, καὶ τούτῃ τοῦ Τίτου Λίβιου, καὶ τὴν ἄλλη τοῦ Εὐριπίδη, καὶ τὴν παράλλῃ τοῦ Δημοσθένη, καὶ τρίτῃ τοῦ Αἰσχύλου, καὶ τὴν τελευταία δουλειὰ τοῦ Μάρκοβιτς στὸν Ἡράκλειτο, ἀπ' τ' ἄλλο ἡμισφαίριο, καὶ τοῦτο τὸ ἰταλικό, κι αὐτὸ τὸ παλιὸ γερμανικὸ πούν' ἀξεπέραστο ἀκόμα, κ' ἐκείνη τὴν ἐγγλέζικη ἔκδοση τοῦ Πausanias μὲ σημειώσεις τοῦ μεγάλου Φρέυζερ, καὶ δὲν ξέρω τί ἄλλο, κι ἄλλο, κι ἄλλο, κι ἄλλο...

Θὰ προλάβουμε, λέτε, νὰ τὰ διαβάσουμε;.. Καὶ τί, ἄλλωστε, κι ἂν τάχα προλάβουμε;.. "Ἄν ἤμαστε, νὰ ποῦμε, κουφιοκεφαλάκηδες, κι ἄκριτοι, κι ἄδαιοι ἄνθρωποι, χωρὶς ψυχὴ - τί κι ἂν διαβάσουμε, κι ἂν μελετήσουμε, ὅσα δὴ ποτε; *Πολυμαθὴν νόον οὐ διδάσκει* - τότε κι ὁ 'Ηράκλειτος ἴσα-ἴσα. Δέν τὸ μάθαμ' ἀκόμα ἀπ' τὸν πολυαγαπημένο μας;

Μπᾶ! Φαίνεται δέν τὸ μάθαμε! "Ἢ, λέμε: "Ἄν εἴμαστ' ἄδαιοι, οὕτως ἢ ἄλλως κούφιοι λοιπόν! Κ' ἐκεῖνος δά, ὁ σοφός, γιὰ τοὺς κούφιους ἔλεγε πὼς δέ γιομίζουν μὲ τίποτ' ἀπόξω - ὅχι γιὰ τοὺς γεμάτους! Οἱ γεμάτοι χρειάζονται ὀλοένα κι ἄλλα, κι ἄλλα, κι ἄλλα νὰ τρῶνε, νὰ ζοῦνε, νὰ νιώθουν, νὰ διαβάζουν, νὰ σκέφτονται, ν' ἀναχαράζουν καὶ νὰ ξανασκέφτονται, κι ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ ξαναβλέποντάς το καὶ ξαναξετάζοντας τὸ κάθε τί - κι ἄρα βεβαίως καὶ βιβλία, βεβαιότατα καὶ διαβάσματα, κι ὅσο γίνεται ποιοτικώτερα βιβλία, ὅσο γίνεται πιὸ οὐσιαστικά διαβάσματα, ὅσο πιὸ βαθιῆς καὶ πιὸ μ' αἶμα μελέτες, ὅχι τί;

Καὶ καλά: σκολεῖο τὰ παιδιὰ, οἱ δύο γιοῖ μου, δέν πῆγαν; Καὶ πανεπιστήμιο μετὰ; *Πότε τὰ προλαβαῖναν;*

"Ἀκου, λέει, ἂν πῆγαν!.. Στὴν ἐλληνικὴ καζάρμα μας νὰ μὴν τὰ στεῖλω; Τρελλάθηκα; 'Αφοῦ ἐδῶ πρόβλεπα νὰ ζήσουν — ποῦ νὰ τάβρουμε τὰ ἑκατομμύρια τὰ ἔξω ἐμεῖς, στίς 'Ελβετίες καὶ δέν ξέρω ποῦ ἄλλου, τὰ ἐξασφαλισμένα στὰ πιὸ «ἀπυρόβλητα» τοῦ κόσμου, σὰν τοὺς «ἐθνικοφρονέστατους» καπιταλιστές μας; — φυσικά καὶ τάστειλα, πρῶτα, κατ' ἀρχήν, καὶ στὴν ἄθλια ἐλληνικὴ καζάρμα μας! Καὶ μάλιστα: στὸ δημόσιο - ὅχι σὲ λελέδικα ἰδιωτικά τῆς ψευτοσυννομαρίας! Σὲ γνήσιες ἐλληνικὲς καζάρμες, δῆθεν «σκολεῖα» (ὅχι καὶ τόσο χειρότερα ὅμως κι ἀπ' τίς ἀπάτες τὰ «ιδιωτικά», ἢ τὰ κολλέγια καὶ τίς ἄλλες «πλύσεις»), γιὰ νὰ μὴ μπορῇ ποτέ καὶ νὰ τοὺς κἀνὴ κανεῖς «γνήσιος λαϊκὸς ρωμιὸς» τάχα τὸν ἔξυπνο, μὲς σ' αὐτὴ τὴ μασκαρέικη ἀγορά μας, καὶ νὰ τὰ παίζῃ ἓναν παρᾶ, σὰν «ἀμερικανᾶκια»!

Φυσικά, λοιπόν, καὶ τάστειλα. 'Αλλὰ καὶ τοὺς εἶπα: Κοιτᾶτε δῶ! Θὰ τὰ μαθαίνετε τὰ ἐκεῖ, ὅσα σᾶς «διδάσκουν» καὶ σᾶς γυρεύουν καὶ σᾶς σερβίρουν γιὰ «γνώσεις» κ' «ἐπιστήμη», ἀλλὰ καὶ θὰ ξέρετε πὼς χρειάζονται ἔλεγχο, διαρκῆ, ἀκατάπαυτο, ἄγρυπνο, λυσσαλέο, γιὰ τὸ ἂν εἶναι πράγματι τὰ σωστά ὅσα σᾶς «διδάσκουν» καὶ σᾶς ταΐζουν! Καὶ τὸν ἔλεγχο θὰ μάθετε νὰ τὸν κάνετε μόνοι σας, συνέχεια, μ' ὅλα τὰ βιβλία καὶ τὰ βοηθήματα ποὺ ἔχουμε δῶ, κι ὅσα τυχὸν ἄλλα σᾶς χρειαστοῦν! Θὰ τ' ἀγοράζουμε πάντοτε ὅλα ὅσα σᾶς χρειάζονται, καὶ φαί θὰ στερηθοῦμε, ἂν χρειαστῇ, γιὰ βιβλία καὶ βοηθήματα - τὸ καταλάβετε; Δηλαδή, μάγκες: Τὸ τυπικὸ «σκολεῖο» — καὶ τὸ ἐλληνικὸ «πανεπιστήμιο», ἢ ὅ,τι διάολο ἄλλη «ἀνώτατη» τάχα «σχολὴ» πᾶτε νὰ σπουδάσετε — εἶν' ἐπιφάνειες, «πασαλείμματα», μ' ἀκοῦτε; Αὐτὰ εἶναι, μόνο: γιὰ νὰ μὴ σᾶς φᾶν: στὰ λιμά, ποὺ λένε, νὰ μὴ σᾶς φᾶνε λάχανο, ποὺ λέγαν στὸ στρατό, μὲ τὸ ἐπιχειρήμα πὼς τάχα «δέν ἔχετε χαρτί»! "Ε, «χαρτί» λοιπόν, παλιόχαρτο, παλιόχαρτά τους — καὶ μόνο τὰ ἐντελῶς ἀπαραίτητα (ὅχι περισότερα) — θὰ ἔχετε, καὶ μὲ ἄριστα! 'Αλλὰ θὰ ξέρετε πὼς μόρφωση ἀλήθεια δέν εἶν' ὅλ' αὐτὰ τὰ παλιόχαρτα ποὺ σᾶς δίνει ἡ Ψυροκώστανα! Τὴ μόρφωσή σας θὰ τὴν πορίσετε στὸν ἑαυτὸ σας, ὁ καθένας, μόνοι! Μ' ἀκοῦτε; Μόνοι! Σὰ λύκοι! Σὰν ἐρμηῖτες! Σὰν ἀναχωρητές! Νά, τὰ βιβλία ἐδῶ εἶναι! Μαζεμμένα κι ἀπ' τὸν πατέρα μου — ὅσα σώθηκαν ἀπ' τὴν Κατοχὴ (ποὺ πουλήσαμε καὶ πουλήσαμε γιὰ νὰ ζήσουμε) — κι ἀπὸ μένα. Φυλαμμένα, σημειωμένα-κατασημειωμένα κι ἀπ' τοὺς δύο μας, ξεσκαρταρισμένα καὶ πάλι ξεσκαρταρισμένα τόσες φορές, νὰ μὴ μὲνὴ βιβλίο μὴ πρῶτης κι ἀναμφισβήτητης πνευματικῆς ἀξίας καὶ ποιότητος στὴ

βιβλιοθήκη μας! Πάρτε κ’ ἐσεῖς κι ἄλλα! Ποτέ σκάρτα, ποτέ δεύτερα! Μόνο ἀναμφισβήτητης ποιότητας - ὄχι ἀμφίβολα, ὄχι μέτρια! Καὶ διαβάζετε, μελετᾶτε, σά νάχετε τὸν ἄπειρο χρόνο μπρός σας, σά νὰ πρόκειται νὰ σᾶς ἐξετάσουν τὰ θηρία τῶν θηρίων οἱ κορυφαῖοι κάθε ἐπιστήμης καὶ σκέψης, καὶ νάν’ αὐτοὶ ἀναγκασμένοι νὰ παραδεχτοῦν πὼς «καλὰ μελετήσατε, καλὰ σκεφτήκατε, καλὰ κρίνετε» - ὄχι ἄλλιώτικα, ὄχι συμβατικά, ὄχι μὲ χαρίσματα κ’ ἐπιείκειες φοινικές στὸν ἑαυτὸ σας!..

Κι ἀκόμα διαβάζουν τὰ παιδιὰ μου - κ’ ἔχουν ἀπὸ χρόνια τελειώσει ὅλα τ’ ἄθλια «σκολειά» τῆς καζάρμας!

“Ε, κάντε το κ’ ἐσεῖς γιὰ τὰ παιδιὰ σας — ἂν ἔχετε παιδιὰ καὶ τ’ ἀγαπᾶτε ἀλήθεια —, κάντε το γιὰ τὸν ἑαυτὸ σας οἱ νέοι, τὰ παιδιὰ, ἂν ἔχετ’ ἑαυτὸ καὶ τὸν ἀγαπᾶτε, ἂν δέν τὸν ἔχετε γιὰ τὰ σκουπίδια!

Κι ἀφῆστε τοὺς νὰ λέν τοὺς ψεῦτες ὅλους, πὼς γιὰ Δημοτικὴ τάχα μαθαίνουνται — ποιοί; αὐτοί; πού δέν τὴν ξέρουν, δέν τὴ λατρεύουν, δέν τὴ μάθαν ποτέ καὶ δέν τὴν ἀντέχουν τῇ σκληρῇ ἀμεσότητι καὶ τὴν ἀλήθειᾳ της (νά! σάν καὶ τούτῃ δῶ!) — ἢ τὴν Καθαρεύουσα τάχα «καταργοῦν» — τί «καταργοῦν», μωρέ, οἱ ἀνόητοι; «Καταργοῦν» τὰ ἐνενηνταπέντε ἑκατοστὰ τοῦ ὅλου θεωρητικοῦ ὀπλισμοῦ μας τριῶν τοῦλάχιστον νεοελληνικῶν αἰώνων; Ποιοί, νὰ πάρῃ ὁ διάβολος; Οἱ Ράλληδες, κ’ οἱ «Βερυβάτσηδες» μὲ τίς «γκράν μουστάκες», πού «θὰ τὰ ξαναγράψουν» λέει «ὅλα», καὶ «θὰ τὰ ξανατυπώσουν» τάχα «ὅλα», «στὴ Δημοτικὴ» δῆθεν (πού δέν ξέρουν!) «καὶ μὲ τὸ ἀτονικὸ ἢ τὸ μονοτονικὸ» (πού ἂν τοὺς βάλω νὰ μοῦ διαβάσουν μὲ δαῦτο ἓνα κείμενο τῆς προκοπῆς, λογοτεχνικὸ ἢ ἐπιστημονικὸ ἢ θεωρητικὸ μὲ κάποιο βάρος καὶ πυκνότητα νοήματος, ὄχι χυλοὺς καὶ ἀραρούτια, πού καθηγητοποιοῦν τοὺς ἀγραφιώτηδες τοὺς μὲ δαῦτα καὶ βραβεύουν τοὺς ὠχρότατους καὶ ὀλίγιστους «δημιουργοὺς» τοὺς, δέ θὰ καταφέρουν ν’ ἀποδώσουν σωστά τὰ ἔτσι τυπωμένα, κι ἂν προλαβαίνανε ποτέ — πρὸ τῆς βρεμμένης σανίδας πού κατεβαίνει — νὰ τὰ τυπώσουν τάχα, οἱ φαρισαῖοι!)

‘Αφῆστε τα πίσω σας ὅλ’ αὐτὰ — οἱ ἄνθρωποι (ὅλοι τοὺς!) δημοκοποῦν ἀναίσχυντα, χωρὶς νὰ ξέρουν τίποτα, νὰ κατέχουν τίποτα, νὰ ἐνδιαφέρονται πράγματι γιὰ τὸ παραμικρὸ σ’ αὐτὸ τὸν ἄτυχο Τόπο (καὶ μὲ ποῖο πρόσχημα; ὅτι μιὰ ἄλλο τόσο ἀγράμματα κι ἄξεστη κι ἀμόρφωτη καὶ θρασεῖα «χοῦντα», παραχθεῖσα ἀπὸ τοὺς ἴδιους ἄλλωστε, κι ἀπ’ ὅλες τίς βαθύτερες κατωτέρωτητές τους, «ἀγκάλιασε» κι αὐτὴ τάχα ἐπὶ ἑπτὰ χρόνια τὴν Καθαρεύουσα, «τάβαλε» τάχα κ’ ἡ ἀφεντιά της μὲ τὴ Δημοτικὴ, «ἦταν» τάχα, «εἰδικὰ καὶ μόνο αὐτὴ» ἀντιπροοδευτικὴ καὶ ἀντιελεύθερη, ἐνῶ τόσο «ἐλεύθεροι» τάχα οἱ ψευτοαντίπαλοί της πού κανοναρχῶνε τώρα!) — ἀφῆστε τα ὅλα πίσω σας αὐτὰ, καὶ τραβῆξτε μόνοι τὸ δρόμο σας, κοιτάξτε ν’ ἀνεβάσετε τὸ ἐπίπεδό σας, νὰ μορφωθῇτε μόνοι σας, ν’ ἀνοίξετε τὰ δικά σας μάτια, νὰ ξεβουλώσετε τὰ δικά σας ἄφτια, ν’ ἀποκτήσετε τὸ δικό σας νοῦ σ’ αὐτὸ τὸν καιρὸ καὶ σ’ αὐτὸ τὸν τόπο, ἀλλιῶς δέν σᾶς σώζει τίποτε!..

Αὐτὸς πού σᾶς τὰ γράφει — τόσο βιαστικὰ καὶ τόσο ἀνεπαρκῆ ὅλ’ αὐτὰ — ξέρετε ὅλοι πὼς δέν ἀνήκει πουθενά, καὶ δέν πρόκειται! Μόνο συμβαίνει νὰ: λυπᾶται τὰ παιδιὰ — τὰ παιδιὰ σας, ἢ ἐσᾶς τοὺς ἴδιους (ἂν δέν εἴσ’ ἐπιθάνατα γέροι) — καὶ νὰ πιστεῦῃ ἀκόμα πὼς προλαβαίνει ἢ φωνὴ του νὰ σᾶς φτάσῃ (ἂν δέν εἴν’ ἀφελῆς, ἀφελέστατος, καὶ δέ μιλάῃ σὲ τάφους.)

Μ Ε Τ Ε Ω Ρ Ι Σ Μ Ο Ι

Αὐτὸ τὸ δόγμα τῆς συνέπειας (πολιτικῆς ἢ πνευματικῆς) νομίζω, ὅτι εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀντιδραστικὰ ἐφευρήματα τῆς ἐξουσιαστικῆς Λογοκρατίας. "Ὅταν ἀπαιτῶ ἀπὸ μιᾶ συνείδηση νὰ παραμένῃ ἀμετακίνητη σὲ κάτι πού εἶπε ἢ ἔπραξε, εἶναι ἀκριβῶς σὰν νὰ ἀπαγορεύω τὴν περαιτέρω ἄνοδο, τὴν βελτίωσή της, τὴν τελειοποίησή της, ὅσο εἶναι τούτῃ ἐφικτή. 'Επὶ πλέον — καὶ τοῦτο εἶναι οὐσιωδῶς ψεύτικο, δογματικὸ — ἀρνοῦμαι τὴν φύση τοῦ πνεύματος, τῆς πηγῆς δηλαδὴ κάθε σκέψεως καὶ δράσεως, φύση πού εἶναι καθαρὰ δυναμικὴ καὶ κινητικὴ, «ἐνεργειακὴ», θάλεγα, ἂν ᾔθελα νὰ χαρακτηριστῶ «μοντέρνος», καὶ τοῦ προσδίδω καθαρὰ στατικὸ, νεκρὸ χαρακτήρα — πρᾶγμα ἀπολύτως ψευδές. 'Ἡ πορεία τῆς συνειδήσεως εἶναι τροχιά, ἄνυσμα πού διαγράφεται συνεχῶς καὶ ἀσταμάτητα στὴν ἀνηφοριὰ τοῦ λόφου κι ὁ φορέας τῆς σίσυφος πού δὲν σταματᾷ ποτὲ — γιὰτὶ τότε τοῦ ξεφεύγει ὁ βράχος καὶ κατακυλᾷ πάλι στὰ ριζά. Θάλεγα ἀκόμα, ὅτι ἡ ἀπαίτηση τῆς συνέπειας, δηλαδὴ τῆς σταθερότητος, ἐπιδιώκει κάτι τὸ ἀπολύτως ἀνέφικτο, ἂν δεχθοῦμε ὅτι τὰ πάντα διέπονται ἀπὸ τὸ νόμο τῆς αἰώνιας μεταβολῆς — καὶ συνεπῶς δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης. 'Αναγκάζοντας μὲ τὸ «ἠθικὸ» φόβητρο τῆς συνέπειας τὴ συνείδηση νὰ ἀκίνητοποιηθῇ στὸ σημεῖο πού τὴ στιγμὴ μιᾶς πράξεως ἢ σκέψεώς της βρέθηκε — ποιὸς ξέρει κάτω ἀπὸ ποιῆς συνθήκες... — μεταβάλλομαι κατὰ βάθος σ' ἓναν ἀδυσώπητο ἐγκάθετο τῆς κρατούσης τάξεως, σ' ἓνα ἀνηλεῆ καταστολέα κάθε

προόδου, σ' ἓνα φανατικὸ ἱεροεξεταστή, ἔτοιμο νὰ ρίξῃ στὴν πυρὰ τῆς «ἀνηθικότητος» καὶ τοῦ «ἀμοραλισμοῦ» κάθε νοοῦν καὶ δρῶν πνεῦμα, πού δὲν παύει νὰ ἀγωνιᾷ καὶ νὰ προχωρῇ σὲ ἀνώτερες, πιὸ ἐλεύθερες καὶ πιὸ ἀληθινὲς σφαῖρες ὑπάρξεως. Σὲ τελευταία ἀνάλυση τὸ δόγμα τῆς συνέπειας ἀποβαίνει ὁ πιὸ ὑπουλός δολοφόνος τοῦ *Προσώπου*, καὶ ὁ πιὸ παραγωγικὸς δημιουργὸς τοῦ *Μὴ Προσώπου*, τοῦ ἐξαρτήματος αὐτοῦ τῆς ἐξουσιαστικῆς μηχανῆς τῆς μαζικῆς κοινωνίας, πού ἰδεολογικὴ θεμελίωση τῆς ὑπάρξεώς της εἶναι τὸ ὅλοι κι ὄχι ἐγώ, καὶ ἀποτέλεσμά της ἡ κατίσχυση τοῦ ἀγελαίου νόμου, δυνάμει τοῦ ὁποῖου ὅ,τι λέγω καὶ πράττω συναρτᾶται μὲ τοὺς ἄλλους, ὄχι μ' ἐμένα — ἄρα πρέπει νὰ ὑπαγορεύῃ τίς σκέψεις μου καὶ τίς πράξεις μου αὐτὸ πού δὲν θὰ κριθῇ «κακὸ» ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

Ελπίζω, ὅτι ἡ ἄποψη πού ἀνέπτυξα στὸ προηγούμενοσχόλιο δὲν θὰ ὀδηγήσῃ στὴν ἄδικη παρανόηση ὅτι γίνομαι κήρυκας τοῦ πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἀμοραλισμοῦ — καὶ κατ' ἐπέκτασιν ἀπολογητῆς τοῦ πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἄρριβισμού. Καὶ θὰ ἦταν ἄδικη μιὰ τέτοια κρίση εἰς βάρος μου, διότι ὁ ἀμοραλισμὸς δὲν εἶναι γέννημα τῆς πνευματικῆς ἐξελίξεως καὶ τῆς ἀνοδικῆς μεταβολῆς μιᾶς δρώσης συνειδήσεως (τῆς ἀ-συνέπειας, ὅπως θάλεγα, ἂν ἔκρινα τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῆς ἐξουσιαστικῆς ἀξιολογίας), ἀλλὰ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς σκέψεως καὶ τῆς πράξεως στὴν τυραννία τοῦ σκοποῦ.

Ἀμοραλιστὴς καὶ ἀρριβίστας εἶναι αὐτὸς ποὺ ἀλλάζει ὄχι γιατί ἡ πορεία τῆς συνειδήσεώς του τὸν ὀδηγεῖ «φυσιολογικά» σὲ νέες κατακτήσεις, σὲ νέους, ἀνώτερους τρόπους ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ γιατί ἡ σκοπιμότητα κάθε στιγμῆς ἢ φάσεως τοῦ ἐπιβάλλει νὰ σκέπτεται καὶ νὰ πράττει ὅπως τὸν συμφέρει κατὰ τὴν ὑπ' ὅψιν φάση ἢ στιγμή. Μόνον ἔτσι δημιουργεῖται τὸ φαινόμενο τοῦ πνευματικοῦ καὶ πολιτικοῦ *χαμαιοποντισμοῦ*, κύριας ἐκφράσεως τῆς σκοπιμοθηρικῆς ἀσυνέπειας. Καὶ φθάσαμε ἔτσι στὴν οὐσία τοῦ προβλήματός μας: Τῇ συνείδηση — ἀτομικῇ ἢ ὁμαδικῇ — τὴν γεννᾷ καὶ τὴν πλάθει τὸ περιβάλλον, εἶναι «ἐποικοδόμημα» τῆς ὕλης, ὅπως ἰσχυρίζονται οἱ ὑλιστές, βιταλιστές, ὠφελισμιστές καὶ γενικὰ ὅλοι οἱ θεωρητικοὶ θεμελιωτῆς τῆς Λογοκρατίας — καὶ τῆς ἐξουσίας — ὅλων τῶν ἐποχῶν ἢ εἶναι ἔμφυτη, εἶναι προβολὴ καὶ ἀπήχηση τοῦ ὄντος μέσα στὸ ἐγώ; Καὶ ἐπομένως, σκέπτομαι καὶ δρῶ καθ' ὑπαγόρευσιν τῆς «περιρρέουσας ἀτμόσφαιρας», τῶν φαινομένων καὶ τῶν γεγονότων, ἢ *δίζηναι ἐμεωυτὸν* καὶ ἀπὸ αὐτὸν ἀντλῶ τὴν ὑπαρξιακὴ μου οὐσία — καὶ ἐπομένως αὐτὸς χαράσσει τὴν σκέψη καὶ πράξη; Διότι, ἂν συνείδηση εἶναι τὸ ἔξω, γιατί νὰ κατηγορῶ ὡς ἀμοραλιστὴ ἢ πολιτικοπνευματικὸν *τυχοδιώκτη* ἐκεῖνον ποὺ ἀλλάζει, ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος προσαρμοζόμενος πρὸς τὴν ἐξωτερικὴ ὕλη ἢ τὰ φαινόμενα κλπ. δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο ἢ αὐτὸ ποὺ εἶναι — κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς Λογοκρατίας περὶ "ὄντος — ἀφοῦ συμπεριφέρεται σὰν *καθρέφτης* ποὺ μέσα του προβάλλεται ἡ «ὕλική πραγματικότητα». "Ἄν ἔτσι ἔχουν τὰ πράγματα, οὐδεὶς *ψόγος* γιὰ τὸν ἀμοραλισμὸν, ἀφοῦ συνείδηση = σκοπός. "Ἄν ὅμως ἡ συνείδηση εἶναι ὁ ἐσωτερικὸς *λόγος* — ὅπως χωρὶς

ἀμφιταλαντεύσεις τῇ συνέλαβε ὁλόκληρη ἡ κλασσικὴ ἑλληνικὴ σκέψη — τότε, ναί, ἡ τυραννία τοῦ σκοποῦ εἶναι ἀπαράδεκτη. Καίριο τὸ ἰδεολογικὸν σταυροδρόμι: ἡ λογοκρατικὴ πάροδος ὀδηγεῖ στὸ δόγμα καὶ στὴν ἐξουσία· ἡ κλασσικὴ λεωφόρος ὀδηγεῖ στὴν ἐλευθέρωση καὶ τὴν ἐξαλήθευση.

⊕ ἂ ἦταν ὅμως ἀτελὴς ἡ συνοπτικὴ αὐτῇ ἀνίχνευση, ἂν δὲν τὴν συμπλήρωνα μὲ τὴν ἀναφορά σὲ μιὰ σημαντικὴ πτυχὴ τοῦ θεματός μου: τὴν *μανίαν* τῆς *ὕστεροφημίας*. Αὐτὴ ἡ ἀντίληψη περὶ ὕστεροφημίας ἢ ἀπλῶς μετὰ θάνατον *δικαιώσεως* δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ τὸ ἐξουσιαστικὸν αἵτημα τῆς συνέπειας, μὲ μιὰ τελείως ἐπουσιώδη διαφοροποίηση: ὅτι μὲ τὴν δεύτερη ἐνδιαφέρομαι νὰ κριθῶ θετικὰ ἀπὸ τοὺς μεταγενέστερους, τοὺς ἐπιγιγνώμενους, ἐνῶ μὲ τὴν πρώτη ἐπιδιώκω τὴ δικαίωσή μου ἀπὸ τοὺς συγχρόνους μου. Καταφανῶς, καὶ στὴ μιὰ καὶ στὴν ἄλλη περίπτωσιν ὑποτάσσω τὴ σκέψη μου καὶ τὴ δράση μου, τὴν ἴδια τὴ συνείδησή μου, στοὺς *ἄλλους*, χάνοντας τὸ δικό μου Πρόσωπο. Καὶ ἡ ὕστεροφημία εἶναι, ἐξ ἴσου πρὸς τὴν συνέπειαν, δογματικὸν αἷτημα ἢ δογματικὴ «ἀξία», διότι ἀποβλέπει στὴ δημιουργίαν ἐξουσίας, ὅπως ἀκριβῶς καὶ ἡ δεύτερη. Ἀποβλέπει στὴ δημιουργίαν *παραδόσεως*, ποὺ καὶ αὐτὴ δὲν εἶναι τίποτ' ἄλλο ἀπὸ μορφή ἐξουσίας — καὶ δὴ τῆς πιὸ τυραννικῆς καὶ μαζοποιητικῆς ἀπὸ κάθε ἄλλη μορφή, ὅπως ἐπισημαίνεται σὲ ἄλλον τόπον τοῦ παρόντος τεύχους τοῦ *Λαυλοῦ*. Καὶ πάλι τὸ ζήτημα εἶναι κατὰ βάθος ὄντολογικόν: ὁ ἐπιδιώκων τὴν ὕστεροφημίαν παραδίδει τὴ συνείδησή του στὸ ἔξω, τὴν ἐξαλλοτριώνει μέσα στὴν κατεστημένη κοινωνικὴ καὶ ἱστορικὴ — τὴν *μαζοποιητικὴ* — «δεοντολογία». Τοῦτο δὲν σημαίνει παρὰ

διαστρεβλωμένη μορφή «συνειδήσεως», ἂν ὄχι πλήρη κατάργησή της: ἐφ' ὅσον ἔχουμε δεχθῇ ὅτι ὁ Λόγος εἶναι μέσα μας κι ὄχι ἔξω, ἡ ὑπαγόρευση τῶν πράξεων ἀπὸ τὸ ἔξω εἶναι ἀποκοπὴ ἀπὸ τὸ συνειδέναι. Καὶ βέβαια, ὁ δρῶν μὲ σκοπὸ οἱ πράξεις του νὰ «ζοῦν» (νὰ χρησιμεύουν δηλαδὴ ὡς πρότυπα) μετὰ θάνατον, κατ' οὐσίαν διψᾷ τὴν ἐξουσία περισσότερο ἀπὸ τὸν ἀπλὸ ἐξουσιαστὴ ποὺ ἀσκεῖ τὴ δουλοποιητικὴ δρᾶση τοῦ χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ τί θὰ συμβῇ μετὰ ἀπ' αὐτόν. Ἐννοεῖται, ὅτι — ὅπως ὑπάρχει διαφορὰ μετὰξὺ ἀσυνέπειας καὶ ἀμοραλισμοῦ — ἄλλο πράγμα εἶναι ἡ ἐξουσιαστικὴ ἐπιδίωξη τῆς ὑστεροφημίας καὶ ἄλλο ἡ δημιουργία αἰώνιων ἔργων, ἐλευθέρων καὶ ἀληθινῶν, ὡς ἀποτελέσματος τῆς ἐλεύθερης καὶ τελειοποιούμενης συνειδήσεως.

Αλλὰ συναφὲς καὶ συμφυὲς πρὸς τὰ προηγούμενα θέματά μου εἶναι καὶ ἡ ἔμμονη ἰδέα τῆς γεννήσεως ἀπογόνων ὡς μέσου ἀντιμετωπίσεως τοῦ θανάτου. Φυσικά, καθ' ὃν χρόνον θέτω ὑπεράνω ὅλων τὴν φύση, ἐσωτερικὴ ἢ ἐξωτερικὴ, δὲν κινδυνεύω, ἐλπίζω, νὰ παρεξηγηθῶ, καὶ νὰ θεωρηθῶ ἀρνητῆς τοῦ ἐνστίκτου διαιωνίσεως τοῦ εἶδους, ὅταν διατυπώσω τὴν ἀποψη ὅτι ἡ πίστη πῶς μὲ τοὺς ἀπογόνους νικιέται ὁ θάνατος δὲν εἶναι παρὰ μιὰ προέκταση τῆς ἐξουσιαστικῆς θελήσεως ἐπιβολῆς, ὅπως καὶ ἡ πίστη τῆς μετὰ θάνατον δικαίωσεως — ἓνα εἶδος, δηλαδὴ, ὑπερاناπτύξεως καὶ διαστροφῆς τῶν ὁμαλῶν ἐνστίκτων αὐτοσυντηρήσεως. Ἄλλωστε, ἡ πίστη αὐτὴ, ἡ ἀλαζονικὴ ἱκανοποίηση ὅτι «ἐκ τῶν μηρῶν» τοῦ τὰδε ἀπέρρευσαν τόσοι υἱοί, ἐγγονοὶ κλπ., ἢ ὅτι «ἐκ τοῦ σπέρματος» τοῦ δεῖνα προῆλθαν μυριάδες, ἐπληθύνθησαν ὡς

ἄμμος τῆς θαλάσσης, γιὰ νὰ «κατακυριεύσωσι τῆς γῆς», ἀποτελεῖ μοτίβο τῆς κατ' ἐξοχὴν ἐξουσιαστικῆς σκέψεως, τῆς ἰουδαϊκῆς — ὅπως, ἄλλωστε, καὶ ἡ ἀνάστροφη ἀντίληψη περὶ γενεαλογίας καὶ περὶ «γενεῶν δεκατεσσάρων» καὶ πάλι δεκατεσσάρων καὶ... Ἡ ἑλληνικὴ σκέψη εἶναι τέλεια ἀδιάφορη πρὸς αὐτὰς τὶς ἐξουσιαστικὰ παρακρούσεις. Καὶ πάλι, μὲ τὸ κουνελίσιο ἰδανικὸ τῆς τεκνογονίας ἢ πολυτοκίας, ἡ συνείδηση αὐτοαποκαλύπτεται δείχνοντας ὅτι ἀναζητᾷ πρὸς τὰ ἔξω τὴν οὐσία τῆς ὑπάρξεως της, δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ ὅτι ἡ ἴδια ἀποτελεῖ αὐτοδύναμη, πρωτογενῆ μονάδα, τελείως ἀνεξάρτητη καὶ τελείως ἄχρονη, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸ πρὶν καὶ τὸ μετὰ. Ἡ ἔνταξη τῆς συνειδήσεως μέσα στὸ χρόνο τὴν διαστρεβλώνει ἀπὸ προσωπικὴ, ὅπως πράγματι εἶναι, σὲ ἱστορικὴ, δηλαδὴ τὴν ὑποτάσσει στὰ φαινόμενα καὶ στὰ γεγονότα. Καὶ ἀπώτατος γεννήτορας τῆς ἐξουσίας εἶναι βέβαια ὁ Χρόνος — κατὰ τὴν ἀρχαιοελληνικὴ ἐτυμολογίαν Χρόνος = Κρόνος — αὐτὸς ὁ ἀδυσώπητος καταβροχθιστὴς τῶν γεννημάτων του, ὅπως καὶ ἡ ἐξουσία εἶναι ὁ ἀδυσώπητος καταστροφεὴς τῶν τεράτων ποὺ γεννᾷ, τῶν ἱστορικῶν συνειδήσεων, ἀλλ' ἀπολύτως ἀνίσχυρη νὰ καταβάλῃ τὸ φυσικὸ γέννημα τοῦ Λόγου, τὴν προσωπικὴ συνείδηση.

Νόμω καλόν, νόμω κακόν. Τί σημαίνει ἄραγε ἡ πυκνότης αὐτῆς ρήσης τῶν τόσο παρεξηγημένων καὶ ἀδிகημένων σοφιστῶν, — ἀγνωστων σ' ἐμᾶς, ἀφοῦ ἡ ἐξουσιαστικὴ Λογοκρατία δὲν ἄφησε νὰ παραδοθῇ ἕως σήμερα κανένα πλῆρες κείμενό τους; Εἶναι κήρυγμα κακοήθειας, μηδενισμοῦ, διανοητικῆς ἀναρχίας καὶ ἠθικῆς ρευστότητας, ὅπως θεωρήθηκε

ἀπὸ πολλοὺς — μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ἡμέτερος θεωρητικὸς τῆς ἀστικῆς ἐξουσίας Κοραῆς — καὶ ρίχθηκε στὴ νεροχύτα τῆς πνευματικῆς ἀτιμίας ἣ πρόκειται γιὰ πολυσήμαντη σύλληψη, ποὺ οἱ παράμετροί της καλύπτουν καίριες πλευρὲς τοῦ πολιτικοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ πνευματικοῦ δέοντος; Ἡ ἐρμηνεία της εἶναι προφανῶς ζήτημα ἐννοιολογικόν, ἐξαρτᾶται δηλαδὴ ἀπὸ τὸ περιεχόμενον τῶν ὅρων νόμος, καλόν καὶ κακόν. Τί θὰ πῇ νόμος; Βέβαια, εἶναι ὁ νόμος ποὺ φτιάχνουν οἱ ἄνθρωποι, ὁ ἐξουσιαστικὸς δηλαδὴ νόμος. Εἶναι ὅμως καὶ ὁ φυσικὸς νόμος, εἶναι καὶ ὁ βιολογικὸς νόμος, εἶναι, τέλος, καὶ ὁ Κοσμογονικὸς Νόμος, ὁ ἡρακλείτειος λόγος, δηλαδὴ ἡ ἐγκόσμια — ὀχιῦ περκόσμια, αὐτὴ εἶναι σύλληψη τοῦ ἐβραϊκοῦ πνεύματος — ἀρχὴ ποὺ ἐνώνει καὶ συντηρεῖ τὸ Σύμπαν. Ποιόν ἀπὸ τοὺς νόμους αὐτοὺς νὰ προτιμήσουμε, γιὰ νὰ ἐρμηνεύσουμε τὴ σκέψη τῶν μεγάλων σοφιστῶν; Ἐ, ὅποιον καὶ νὰ πάρουμε, ἓνα συμπέρασμα βγαίνει: ἀφοῦ ὁ νόμος, ὁ ὁποιοσδήποτε νόμος, φτιάχνει τὸ καλὸ

καὶ τὸ κακόν, ἓνα πράγμα εἶναι βέβαιο, ὅτι τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ σὰν ἀπλὰ ἐπιγεννήματα τοῦ νόμου, δὲν εἶναι τὸ ἴδιο τὸ Ἔν, ἄρα δὲν εἶναι Ὁν, ἄρα τὸ καλὸ καὶ τὸ κακὸ εἶναι πράγματα ἀνύπαρκτα! Τὸ Ὁν, ἢ Ἀλήθεια, ἢ Ἐλευθερία, εἶναι πέραν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, αὐτὰ τὰ δύο τελευταῖα εἶναι δογματικὸς δυῖσμός, αὐθαίρετη διάσπαση τοῦ Ἐνός, παραμορφωτικὰ καὶ παραμορφωμένα ἐφευρήματα ἐξουσιαστικῶν ἐγκεφάλων. Μόνον αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία δὲν ἀφήνει καμμιά ἐκδοχὴ ἀπ' ἑξῶ. Καλὴ ἢ κακὴ ἡ ῥήση τῶν σοφιστῶν; Δὲν μπορῶ νὰ τὴ χαρακτηρίσω, ἀφοῦ, ἂν τόκανα, θὰ διέπραττα κι ἐγὼ τὸ φιλοσοφικὸ σφάλμα νὰ θεωρήσω ὡς Ὁν τὸ Μὴ Ἔν, δηλαδὴ αὐτὸ ποὺ δὲν εἶναι Ὁν. Ἐνα μόνον μπορῶ νὰ πῶ, ὅτι μὲ τὴν τόσο βαθειὰ αὐτὴ σκέψη τὸ πνεῦμα δικαιώνει τὴν οὐσία του, καθὼς μετεωρίζεται σὲ ἀκρότατες κορυφὲς ἐλευθερίας.

Μετέωρος

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι. ΛΑΜΠΡΟΥ

Τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου

(Σκέψεις με ἀφετηρία δύο κείμενα τοῦ Ρένου)

Απεχθάνομαι τὴ στατιστική, θεωρώντας τὴν ἀπλῶς ὡς μέθοδο διαστρεβλώσεως καὶ παραχαράξεως τῆς ἀλήθειας, καθαρὰ ἐξουσιαστική, ἀφοῦ στηρίζεται στὸν ἀριθμὸ καὶ ὄχι στὴν ποιότητα, καὶ γι' αὐτὸ τὸ σχῆμα λόγου ποὺ θὰ χρησιμοποιήσω παρακάτω δὲν ἐκφράζει καθόλου τὴν οὐσία τῆς σκέψεώς μου· ἀλλὰ ἡ ἀνάγκη κατανοητῶν ἐκφραστικῶν μέσων μὲ ὑποχρεώνει νὰ διατυπώσω, ὅπως διατυπώνω ἐδῶ, τὴν ἐξῆς ἔκκληση: Σκεφθῆτε, ὅτι αὐτὸ τὸ καταπληκτικὰ λεπτό, σοφό, εὐαίσθητο καὶ πολὺπλοκο ὄργανο, τὸ ἀνθρώπινο μυαλό, τὸ ἀπίστευτα τελειότερο ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἠλεκτρονικὸν ἐγκέφαλο τοῦ παρόντος καὶ τοῦ οἰοῦντος μέλλοντος — ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι καὶ θὰ εἶναι γέννημα τοῦ πρώτου — δὲν χρησιμοποιεῖται παρὰ μόνον, ὅπως λένε, κατὰ ποσοστὸν 10-15%, τὸ πολὺ, τῶν δυνατοτήτων του. Σκεφθῆτε, ὅτι ἡ ἀπελευθέρωση καὶ τὸ «φορτσάρισμα» τῆς νοήσεως σκοντάφτει σὲ μύρια ἐμπόδια, κυρίως κρατοῦσες δογματικὲς θεωρητικὲς κατασκευὲς «ἐπιστημονικῆς» ἢ «ἠθικῆς» ἢ «πολιτικῆς» φύσεως — τὰ εἰσαγωγικὰ ἐξυπνοοῦν τὶς διαστρεβλωμένες ἀπὸ τὴν ἐξουσία ἰσχύουσες μορφὲς κατεστημένης ἐπιστήμης, ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς δεοντολογίας —, ποὺ ἀνεγείρονται σὰν φράγματα δυσυπέρβλητα ἢ δροῦν σὰν παραισθησιογόνα καὶ ναρκωτικὰ τῆς πνευματικῆς λειτουργίας. Σκεφθῆτε, ὅτι, ἐγὼ ἢ ἐσὺ π.χ., καταναλώσαμε τὴν μισὴ ἂν ὅλη τὴ ζωὴ μας, γιὰ νὰ ὑπερπηδήσωμε — ἂν ὑπερπηδήσαμε — ὠρισμένα δογματικὰ ἀναχώματα — ὅσα μπορέσαμε — γιὰ νὰ ἐπιτύχωμε κάποιον βαθμὸ νοητικῆς ἐλευθέρωσης —, ἐνῶ θὰ μπορούσαμε νὰ ἀρχίζαμε ὄχι σὰν *tabulae rasae*, ἀφοῦ ἡ συνείδησή μας δὲν εἶναι σβησμένος πίνακας, ἀλλὰ σὰν φορεῖς ἐμφύτων ἐν τῇ ψυχῇ λόγων, ν' ἀρχίζαμε διζήμενοι ἐμειωτούς, δηλαδὴ χωρὶς νὰ προηγηθῇ ὁ μακροχρόνιος ἀγῶνας ἀποτινάξεως τῆς σκουριάς ποὺ ὁ κατεστημένος τρόπος ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς καὶ τοῦ κόσμου — σὰν *δοτὴ παιδεία* ἢ γενικὰ σὰν *ἐποικοδομηματικὲς* (=συμβατικὲς, ἱστορικὲς) προσλαμβάνουσες παραστάσεις — μᾶς φόρτωσε.

Σκεφθῆτε, πιὸ συγκεκριμένα, ὅτι, γιὰ νὰ ἀπαλλαγῇ π.χ. ἡ ἐπιστημονικὴ σκέψη ἀπὸ τὴν κατεστημένη «ἐπιστημονικὴ» πεποίθηση, τὴν γενικὰ παραδεκτὴ, τότε, καὶ πανίσχυρη, ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἀκίνητη ἢ ἐπίπεδη, χρειάστηκε νὰ ἀναλώσουν τὸ πνεῦμα τους ἢ νὰ καοῦν ἐπὶ τῆς πυρᾶς τόσες καὶ τόσες ἐλεύθερες, ἄφοβες καὶ γενναῖες συνειδήσεις — γιὰ νὰ μὴν ποῦμε, ὅτι τὸ «ἐπιστημονικὸν» ἀνάχωμα περὶ ἀκινήσιος τῆς γῆς εἶχε προηγουμένως ἀνεγερθῇ ἀπὸ τὴν ἐξουσία *κατασταλτικὰ*, δεδομένου ὅτι ἡ γνώση τῆς κινήσεως γενικὰ, τῆς αἰώνιας *ροῆς* τῶν πάντων εἶχε ἀνακαλυφθῇ πολὺ παλιά, ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Ἡράκλειτου καὶ τοῦ Ἀρίσταρχου καὶ εἶχε βίαια καταπολεμηθῇ, ἐξοβελισθῇ καὶ ξεχασθῇ. Σκεφθῆτε, ὅτι ἐπιστημονικὲς θεωρίες ποὺ προβλήθηκαν ἀπὸ τὴν ἐξουσία ὡς τὸ ἄπαντον τῆς ἀλήθειας, ὅπως π.χ. ἡ *θεωρία* τῆς *σχετικότητος* καὶ ἄλλες παρόμοιες, «καπέλλωσαν» καὶ νέκρωσαν τὴν ἐλευθερία

ἐπιστημονικὴ σκέψη γιὰ πολλὰς ἢ λίγας δεκαετίες, ὥσπου νὰ ἀποδειχθοῦν ἐλλειπεῖς ἡ μερικῆς ἰσχύος. Καὶ βγάλετε τὰ συμπεράσματά σας γιὰ τὴν τραγικὴ μοῖρα τῆς ἀνθρώπινης νοήσεως, τὴ μοῖρα αὐτὴ τῆς σκωληκοειδοῦς ἀποφύσεως, ποὺ σὰν ἄχρηστη ἢ ἐπικίνδυνη ἀποκόπτεται ἀπὸ τὸν βιολογικὸ — ἢ πνευματικὸ ἐπὶ τοῦ προκειμένου — ὄργανισμό, γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ κατανοητὸς ὁ ρόλος της!

Σκεφθῆτέ τα ὅλα αὐτὰ καὶ διερωτηθῆτε μαζί μου: Μήπως ἡ παράδοση, τὸ ἱστορικόν, τὸ ἐποικοδομηματικόν, εἶναι ἡ πιὸ σκληρὴ, ἡ πιὸ ναρκωτικὴ, ἡ πιὸ δουλωτικὴ μορφή ἐξουσίας — διαπίστωση, πού, ἄλλωστε, ἀποτελεῖ βασικὸ μοτίβο τῆς κλασσικῆς ἐλληνικῆς σκέψεως καὶ ποὺ ἐπανελήφθη ἀπὸ τὸν νεώτερο Φρ. Νίτσε¹ —, μήπως τὸ νεκρωμένο 85-90% τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ εἶναι θῦμα τῆς πνευματικῆς αὐτῆς ἀρρώστιας, ποὺ λέγεται καθιερωμένο, παραδεκτό, *ἱερὸ καὶ ὅσιο*:

Μήπως ὁ φόβος — ποὺ ὑποκρύπτεται μέσα σὲ κάθε ἐπιστημονικὴ ἢ πολιτικὴ προκατάληψη ἢ πρόληψη —, ὁ θανάσιμος αὐτὸς ἐχθρὸς τῆς ἐλευθερίας, ἀπὸ μιὰ «ὑποχθόνια», ὑποσύνειδη ψυχικὴ κατάσταση ποὺ φύσει ὑπάρχει μέσα στὴ δέσμη τῶν λεγομένων ἐνστικτικῶν αὐτοσυντηρήσεως — ὁ ὁρος εἶναι κατεστημένος, δημιούργημα τοῦ νεώτερου ὑπερψυχολογισμοῦ, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει δοκιμότερος — καλλιιεργούμενος ἐντεχνα, ὑπερτροφοδοτούμενος προσλαμβάνει ἀφύσικες, τερατώδεις διαστάσεις — σὰν πολιτικὸς ἢ μεταφυσικὸς φόβος —, ἀκριβῶς γιὰ νὰ μετατραπῇ σὲ μέσον ἀχρηστεύσεως καὶ παραλύσεως τῆς νοήσεως, ἐπομένως νὰ παῖξῃ τὸ ρόλο συντηρητοῦ καὶ ἐγγυητοῦ τοῦ ψεύδους, τοῦ δόγματος, τοῦ πνευματικοῦ σκότους;

Κι ἂν ναι — θάλεγα σίγουρα ναι —, μήπως ἡ μόνη παραδεκτὴ «ἀποστολὴ» τοῦ πνεύματος, ὁ μόνος ἐλευθερωτικὸς καὶ ἐξαληθευτικὸς ρόλος, ποὺ θὰ μπορούσε νὰ τοῦ ἀναγνωρισθῇ — ἀφοῦ κάθε ἄλλος ρόλος δημιουργεῖ, παράγει τὸ καθιερωμένο, τὸ δογματικόν, τὴν παράδοση — εἶναι ἡ καταπολέμηση τοῦ φόβου, τοῦ πατέρα αὐτοῦ τῆς δουλείας καὶ τοῦ ψεύδους; Μήπως, τέλος, κάθε ἐλεύθερο καὶ φωτισμένο πνεῦμα πρέπει νὰ στραφῇ πρὸς τὴν διερεύνηση τῆς πηγῆς κάθε φόβου, πολιτικοῦ ἢ μεταφυσικοῦ, τῆς μιᾶς καὶ μοναδικῆς πηγῆς, ποὺ δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὸν *θάνατο*, τὸν μεγάλον αὐτὸν ἄγνωστο, ποὺ ἀκριβῶς *ἐπειδὴ εἶναι ἄγνωστος*, εἶναι τόσο φοβερός, τόσο τρομακτικὸς, τόσο ἀδιανόητος; Μήπως, δηλαδή, αὐτὸ τὸ τέλει ὄργανο, ὁ ἀνθρώπινος ἐγκέφαλος, δὲν ἔχει ἄλλο τρόπο γιὰ νὰ ἀπελευθερωθῇ, δὲν ἔχει ἄλλο δρόμο γιὰ νὰ ὑπερπηδᾷ τὰ ἀναχώματα, δὲν ἔχει ἄλλο φάρμακο γιὰ νὰ ἐνεργοποιήσῃ τὸ νεκρωμένο, ἀχρηστευμένο τμήμα του, ἀπὸ τὸ νὰ στρέψῃ τὴν ἔρευνα, ὅλες τὶς γνωστικὲς δυνάμεις του, ὅλες τὶς δραστηριότητές του, εἴτε τὴν τέχνη του εἴτε τὴν ἐπιστῆμην του εἴτε τὴν ὅποιανδήποτε ἄλλην του ἐπίδοσιν, πρὸς τὸ *πρόβλημα τοῦ θανάτου*; Μήπως πρέπει νὰ ἐξοικειωθῇ μὲ τὴν ἰδέαν τοῦ θανάτου, ἀπορρίπτοντας τὴν *πρόληψιν*, νὰ δεχθῇ τὸ ὀφθαλμοφανέστερο καὶ αὐτονόητότερο πρᾶγμα τοῦ κόσμου,

1. «Τὶ εἶναι ἡ παράδοση; Μιὰ ἀνώτερη ἐξουσία στὴν ὁποία ὑπακούει κανεὶς, ὅχι ἐπειδὴ διατάσσει τὸ ὠφέλιμο, ἀλλ' ἐπειδὴ ἀπλῶς διατάσσει. Κατὰ τὶ διακρίνεται τὸ αἶσθημα τῆς παραδόσεως ἀπὸ τὸ γενικὸ αἶσθημα τοῦ φόβου; Ἀποτελεῖ τὸ φόβο ἐνδὸς ἀνώτερου πνεύματος, ποὺ διατάσσει, τὸ φόβο μιᾶς ἀκατάλυτης δυνάμεως καὶ ἀπροσδιόριστης, κάποιου πράγματος ποὺ εἶναι πιὸ προσωπικόν. Ὑπάρχει πρόληψις ἐν αὐτῷ τῷ φόβῳ» («*Ἡ Αὐγή*», ἀφορισμὸς 9ος).

ὅτι δηλαδή ζωὴ καὶ θάνατος εἶναι τὰ πιὸ συμφυῆ, συνυπάρχοντα, συννοούμενα φαινόμενα ἐξ ὧν, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει οὔτε νοεῖται τὸ ἓνα χωρὶς τοῦ ἄλλου, νὰ καταλάβῃ δηλαδή τὸ *ὀλοφάνερο*: ὅτι *ζωὴ καὶ θάνατος εἶναι, ἐν τέλει, ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ πράγμα*; Καὶ μήπως, τελικά, ὁ ὄχι πεισιθάνατος οὔτε ἐρασιθάνατος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀπλῶς ὁ γνώστης τοῦ θανάτου ἄνθρωπος εἶναι ἡ μοναδικὴ προϋπόθεση γιὰ τὴ δημιουργία — εἶναι τὸ μοναδικὸ κύτταρο — ἐνὸς κόσμου ἐλευθέρου καὶ ἀληθινοῦ;

Τὶς σκέψεις αὐτὲς μοῦ γέννησε τὸ διάβασμα δύο κομματιῶν τοῦ Ρένου Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη στὸ τελευταῖο βιβλίον του, ποὺ μόλις κυκλοφόρησε². Εἶπα, ὅτι τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου, ὅταν ἀντιμετωπίζεται σὰν φόβητρο, ὅταν γίνεται ἀντικείμενο ἰδεολογικοῦ ἐμπορίου ἀπὸ τὴν ἐξουσία — θρησκευτικὴ ἢ πολιτικὴ, εἶναι τὸ ἴδιο πρᾶγμα — ὄχι μόνο δὲν ἐλευθερώνει, ἀλλὰ ἀντίθετα ὑποδουλώνει. Καὶ ἀκόμη πιὸ κατηγορηματικά: ἂν ὑπάρχῃ ἐξουσία, ὀφείλεται, σὲ τελευταία ἀνάλυση, στὸ φόβο τοῦ θανάτου. Ὅμως μὲ τί ἀέρα, τί χάρη, τί *αἰσιοδοξία*, θάλεγε κανεῖς, ὁ συντάκτης τῶν δύο αὐτῶν κειμένων διεισδύει στὸ φοβερὸ μυστήριο, μὲ πόση ἀνέση εἰσάγει τὸν ἥρωά του στὸ «ἄγνωστο φάσμα» καὶ πόσο ἡ διείσδυση αὐτὴ εἶναι ἀπόλυτα ἀπαλλαγμένη ἀπὸ τὸ καταραμένο *Πνεῦμα τοῦ Βάρους*, τὸν μεταφυσικὸ φόβο! Τὸ *ἄγνωστο φάσμα* τοῦ Ρένου δὲν εἶναι *Κόλαση* — τὸ ἐφεύρημα αὐτὸ ὅλων τῶν ἐξουσιαστῶν καὶ τῶν ὀργάνων τους, μὴδὲ τοῦ Δάντη ἐξαιρουμένου — δὲν ἔχει καμμιά ἀπήχηση *τιμωρίας* ἢ *ποινῆς*, δὲν θυμίζει κὰν τίποτε τὸ μυστηριώδες, τὸ μὴ οἰκεῖο, τὸ οὐσιαστικὰ *καινούργιο*, ἀλλὰ εἶναι γεμᾶτο προσήνεια, χαμόγελα, χαρὰ, ἀνακούφιση, ἀκόμη καὶ νοήματα φιλικὰ — εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ *συνέχεια τῆς ζωῆς*, ἓνα εἶδος μικρῆς περιπέτειας τοῦ ἥρωα, ποὺ τὸν ἐκπλήσσει ἴσως, ἀλλὰ δὲν τὸν τρομάζει, δὲν τὸν ἐκμηδενίζει, δὲν τὸν «*θίγει*» οὔτε τὸν ταλαιπωρεῖ κὰν καθόλου.

Μέσα σ' ἓνα πλαίσιο χαραγμένο μὲ σχήματα κλασσικῆς ὀνειρογραφίας καὶ σύγχρονου διαστημικοῦ μυθιστορήματος — μὲ τὰ προσφιλῆ γιὰ τὸ Ρένο «μηχανολογικὰ» μοτίβα: ἱμάντες, ἔμβολα, μπιέλες, ἄξονες, ἀγωγούς, ἀνελκυστήρες — ὁ ἄλλος κόσμος, ὁ μεταθάνατος «τόπος», ἡ ἀνύλη, τὸ μὴ εἶναι, δίνονται μὲ τέτοια ἀρμονία, μὲ τόσο ἐλεγχόμενα σχήματα λόγου, ποὺ δὲν πᾶει καθόλου ὁ νοῦς οὔτε στὸ ἄλλο, τὸ ἐναντίο ἐξουσιαστικὸ ἐφεύρημα, τὸν *Παράδεισο* («ἐναντία τ' αὐτὰ», μὴν τὸ ξεχνᾶμε). Τὸ *Κέντρο Αὐτομάτου Ἰσορροπίας Γενικῆς Ἑνεργείας* ἢ τὸ *Ἀγνωστο Φάσμα* εἶναι ἓνα, ἐνίζεται ὅπως ὅλες οἱ ἀλήθειες, δὲν διτίζεται, δὲν διασπᾶται σὲ καλὸ καὶ κακὸ, ἄσχημο κι ὁμορφο, τιμωρητικὸ ἢ βραβευτικὸ. Θὰ μπορούσα νὰ πῶ, ὅτι βρίσκεται *ἐρὰν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ*, ἂν κάπου ὁ συγγραφέας δὲν παρενέβαλλε κάποια σκηνή μ' ἓναν *κάδο ἀπορρίψεως* κάποιων νεοεισερχομένων — ἀπήχηση, ἴσως, ὑποσυνείδων ἐπιδράσεων.

Καὶ πᾶν' ἀπ' ὅλα, κυρίαρχη ἢ μορφὴ τῆς γυναικας, τοῦ θήλεος, ἐνὸς εἶδους Βεατρίκης — εἶναι τὸ μόνο δάνειο δαντικὸ μοτίβο τοῦ *Ἀγνωστοῦ Φάσματος*, τὸ πιὸ ὁμορφο, ἄλλωστε, καὶ τὸ μόνο ἐλευθερωτικὸ τοῦ Ἰταλοῦ — ποὺ ἐνημερώνει,

2. Τὰ «διηγήματα» — δὲν εἶναι ἀκριβῶς διηγήματα, ἀλλὰ δὲν μπορῶ νὰ τὰ κατατάξω σὲ ἄλλο καταλληλότερο φιλολογικὸ εἶδος — *Κ.Α.Ι.Γ.Ε.* καὶ *Σὲ ἄγνωστο φάσμα*, στὸ «ΚΑΙΓΕ», Ἀθήνα 1982, σ. 71-91.

τροφοδοτεῖ μὲ μετακόσμια τροφή, ξεναγεῖ σιωπηλά, πραϋνει, ἡρεμεῖ, καθησυχάζει. Εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς συνειδήσεως; Εἶναι ὁ Ἔρωτας, ἡ θεία αὐτὴ οὐσία καὶ δύναμη ποὺ ὁρέγεται τῆς ἀλήθειας, ἐνώνει τὰ δύο καὶ ἐναρμονίζει τὰ ἀσυμβίβαστα, τὰ ἀντίθετα, τὰ ἀντινομικά; Εἶναι, ἀκριβῶς, ὁ καθεαυτοῦ κρίκος μεταξὺ ζωῆς καὶ θανάτου;

“Ὅλα μαζί καὶ ἴσως κάτι παραπάνω ἀπ’ αὐτά!

Δὲν εἶναι ἀπλῶς διηγήματα τὸ *ΚΑΙΓΕ* καὶ τὸ *Ἄγνωστο Φάσμα*. Εἶναι, ναί, Τέχνη, ἀναπτύσσονται μὲ τὰ σύμβολα τῆς Τέχνης, ἀλλὰ οἰκοδομοῦνται πάνω σὲ βαθύτατες φιλοσοφικὲς καὶ ἐπιστημονικὲς ἐδραιώσεις. Θρεμμένος μὲ τὴν κλασσικὴ σκέψη ὁ συντάκτης τοὺς μπόρεσε μὲ πολὺ ἔντεχνες καὶ ἀνεπαίσθητες ἀναφορὲς στὶς κορυφαῖες ἀλήθειες ποὺ σχετικὰ διατυπώθηκαν ὡς τώρα, νὰ δώσῃ τὴ διάσταση τῆς πληρότητας καὶ καθολικότητος τῆς γνώσεως, τῆς νοήσεως, ὅσης ὑπάρχει, γύρω ἀπὸ τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου. Θάνατος καὶ ζωὴ εἶναι ἓνα πρᾶγμα: «ὁδὸς ἄνω κάτω μία!», ποὺ δὲν εἶναι παρὰ ἀπλὴ ἀναφορὰ στὴν πρωταρχικὴ ἡρακλείτεια ἀλήθεια ἄνω κάτω ὁδὸς μίῃ. Τὸ πρὸ τῆς ζωῆς, ἡ ζωὴ καὶ τὸ μετὰ τὴ ζωὴ ταυτίζονται κατὰ βάθος: ὅλα μαζί εἶναι «τὸ τρομερὸ πρόβλημα τῆς ρίζας, τῆς ταυτότητος τοῦ «ἡρώα» μου (τὸ ἴδιο στὸ βάθος μὲ τὸ δικό μου, ἀφοῦ μοῦ παρουσιάστηκε, γιγαντῶθηκε ἔτσι μέσα μου)» — τοποθέτηση ποὺ θυμίζει ἀσφαλέστατα τὴν τελευταία λέξη τῆς ὀντολογικῆς θεωρίας. Τὸ *Ὀν*, ἢ *Ἀνάγκη* τοῦ *ὄντος*, εἶναι ἡ ἀπλὴ σύνθεση ὅλων τῶν φαινομενικῶν ἀντιφατικῶν πραγμάτων. Καὶ τὰ ἀντιφατικὰ αὐτὰ φαινόμενα δὲν εἶναι τίποτ’ ἄλλο ἀπὸ τὴ διαδικασία αὐτόματης ἰσορροπίας τῆς γενικῆς ἐνεργείας, ἓνα εἶδος πυρώσεως καὶ ἐκπυρώσεως (πάλι ὑποκρύπτεται ἡ ἡρακλείτεια σκέψη), ἓνα παιχνίδι τοῦ Αἰῶνος, ποὺ παίζοντας σὰν παιδί καταστρέφει, ἀλλὰ καὶ ἀναδημιουργεῖ κόσμους. Ἡ θεωρία τοῦ Ρένου γιὰ τὸν θάνατο εἶναι ἀπόλυτα πειστικὴ, εἶναι ἐπιστημονικὴ, εἶναι σύλλαβος καὶ συμπύκνωση, μὲ τὰ μέσα τῆς τέχνης, ὅλων ὅσα ἀληθινὰ, ἀδογματίστα καὶ ἀντιεξουσιαστικὰ ἔχουν σχετικῶς συλλεφθῇ ἕως τώρα ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη. Καὶ εἶναι κάτι περισσότερο ἀκόμη: Εἶναι ἓνα βῆμα ἐλευθερίας καὶ ἀλήθειας πάνω σὲ ἔδαφος παρθένο, τὸ ἔδαφος τῆς λυτρώσεως ποὺ προσφέρει ἡ ὑπεύθυνη ἀντιμετώπιση ἐνὸς τεχνητὰ ἀγχώδους προβλήματος — ἀντιμετώπιση ἐντιμῇ, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ ἐνὸς βαθύτατα ἀντιεξουσιαστικοῦ πνεύματος.

Εἰχομε παρατηρήσει, ὅτι ἡ γιγάντια ἀναμέτρηση μεταξὺ Κλασσικοῦ Κόσμου καὶ Λογοκρατίας παίχθηκε καὶ κρίθηκε ἀποκλειστικὰ πάνω στὸ ἰδεολογικὸ πεδίο θεωρήσεως τοῦ θανάτου. Ὁ κλασσικὸς ἄνθρωπος ποὺ εἶχε ἀναχθῇ σὲ σφαῖρες ἐλευθερίας καὶ ἀλήθειας πολὺ ἀνώτερες ἀπὸ κάθε ἄλλη ἐποχὴ, δὲν μπόρεσε οὔτε στὴν ἀτομικὴ οὔτε στὴν ὁμαδικὴ του συνείδηση νὰ ξεπεράσῃ ὀριστικὰ τὸν φόβο τοῦ θανάτου καὶ τὴν ἄλογη, τὴν τυφλὴ προσκόλλησι πάνω στὸ σκαφίδι τοῦ φαινομένου ζωῆς. Τὸ ἐρασιθάνατο ὁμηρικὸ ἡρωϊκὸ ἰδεῶδες, ἡ ἔξοχη σύλληψη τοῦ θανάτου ἀπὸ ὠρισμένους διανοητὲς, ὅπως π.χ. τὸν Ἡράκλειτο (σὰν στοιχεῖο τῆς θεωρίας του γιὰ τὴν αἰώνια μεταβολή) ἢ τοὺς ὀρφικοὺς³, ποὺ τὸν εἶδαν σὰν ἀπλὸ πέταγμα καὶ

3. Ὁ Ὀρφείας, κατὰ τὴν παράδοση, εἶχε κατεβῇ ζωντανὸς στὸν Ἄδη καὶ εἶχε ἐπιστρέψῃ στὴ Γῆ (= εἶχε λύσει τὸ πρόβλημα θανάτου).

ἐπαναφορά αὐτῆς τῆς σπίθας ποὺ λέγεται ψυχὴ στὸν τόπο τῆς ἀρχικῆς τῆς πηγῆς καὶ παρουσίας, τὸν ἀστερισμὸ ποὺ παράγει κάθε πῦρ καὶ κάθε φῶς (πρβλ. τὸ πολυσήμαντο ἐπιτύμβιο «*ἔριφος ἐς γάλα ἔπετον*», ὅπου *ἔριφος* ἡ συνείδηση καὶ *γάλα* ὁ γαλαξίας, ἡ συμβολικὴ Ἀρχὴ τοῦ ὄντος) καί, τέλος, ἡ ἀναγωγὴ τῆς θεότητας στὸν κόσμο τῶν ιδεῶν, ἀπὸ τὸν Πλάτωνα καὶ τοὺς Νεοπλατωνικοὺς, στὸν ὁποῖο *μετέχει* ἡ συνείδηση, εἴτε βρίσκεται ἐν ζωῇ εἴτε ἐν θανάτῳ, δὲν ἔγιναν κοινὴ γνώση — καὶ γιαυτὸ δὲν ὑπῆρξαν ἀρκετὰ γιὰ νὰ ἐκδιώξουν ἀπὸ τὶς ψυχές τὸν φόβο τοῦ θανάτου.

Ἡ ἀδυναμία αὐτὴ τῆς κλασσικῆς ιδεολογίας καὶ συνειδήσεως ἦταν ἡ ἀχίλλεια πτέρνα τῆς. Ἐκεῖ ἀκριβῶς κτύπησε ἡ Λογοκρατία — καὶ κέρδισε. Ἐπέσεισε τὴν ἀπειλὴ τῆς Κολάσεως, καλλιέργησε μὲ ἀπειρες μεθόδους καὶ μέσα τὸν μεταφυσικὸ φόβο — μὲ τὶς ἀπαραίτητες πολιτικοῖδεολογικὲς προεκτάσεις —, παρουσίασε τὰ πυροτεχνήματα τοῦ Παραδείσου, τῆς Δευτέρας Παρουσίας καὶ τῆς «σωτηρίας» στὶς τρομοκρατημένες συνειδήσεις καὶ τὶς ἔσυρε ἐξουθενωμένες, χωρὶς ἀντίσταση, κάτω ἀπὸ τὸν ζυγὸ τῆς ἀνελευθερίας καὶ τοῦ δόγματος, μ' ἄλλα λόγια τὸν ζυγὸ τῆς ἐξουσίας: ἀδίστακτη καὶ σαδιστικὴ ἐκμετάλλευση τῆς ἀνθρώπινης ἀτέλειαις — ὅπως καὶ κάθε ἄλλη ἐξουσιαστικὴ ἐνέργεια ἢ θεωρητικὴ κατασκευὴ τῆς Λογοκρατίας. Ὁ κλασσικὸς κόσμος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀλήθειας ἡττήθηκε, γιὰτὶ ἀκριβῶς δὲν μπόρεσε συνειδησιακὰ νὰ δῇ ἄφοβα — καὶ συνεπῶς ἐλεύθερα καὶ ἀληθινὰ — τὸν θάνατο. Ἄν τὸ εἶχε κατορθώσει κι αὐτό, τίποτε δὲν θὰ ἦταν ἱκανὸ νὰ τὸν πλήξει, νὰ τὸν κλονίσῃ καν⁴.

Ὁ Ρένος μὲ τὴν ἀδογματίστη, ἐλεύθερη, σχεδὸν κεφάλτη καὶ χωρὶς σκοπιμότητες διερεύνηση τοῦ προβλήματος θανάτου συνεχίζει καὶ προωθεῖ τὴν κλασσικὴ σκέψη. Κι ἂν ἀκόμη δὲν ἔγραφε τίποτ' ἄλλο, τὰ λυτρωτικὰ καὶ ἐλευθερωτικὰ του *K.A.I.G.* καὶ *Ἀγνωστο Φάσμα* θὰ ἦταν ἀρκετὰ, γιὰ νὰ τὸν καταξιώσουν σὰν ἐξαληθευτικὸ πνεῦμα, πρωτοποριακὸ γιὰ τὴν σύγχρονη διανόηση.

4. Βλέπε σχετικὰ στὸ «*Δαυλὸ*», τεῦχος 5 (29), σελ. 210-211.

ΠΟΤΗΣ ΚΑΤΡΑΚΗΣ

Μακάβριο

Δεμένη χεροπόδαρα ή μνήμη του
Κλεισμένη σὲ κονσερβοκούτι ή φαντασία του
Ραμμένα με κατάρα τὰ χείλια του
Πρησμένη ἀπ' τὰ κεντριά τῶν μελισσῶν
Ἡ πολυτάλαντη κίτρινη γλώσσα του
Χωμένα με βλαστήμιες τὰ μάτια του –
Τὸν ὀδηγοῦν στὸν τάφο

Ἀκούει νὰ ψέλνουν τῶν ἀγίων ὁ χορός·
Ὡς χόρτον τοῦ βουνοῦ ἐμαράνθη
Χῶμα ἦτο καὶ εἰς χῶμα πορεύεται.
Σαλεύει κι ἀγωνίζεται νὰ φύγει.
Διαμελισμένο τ' ἄχαρο κορμί του.
Σὲ λίγο βαρεῖα καταδίκη θὰ κλείσει τὸν τάφο του.
Μίσος θὰ τρώει τὰ σωθικά του
Ἄνεμοι με σφυριὰ θὰ κρούουν τὴν κεφαλὴ του.

Ὅρνια κοιτοῦν ἀπὸ ψηλὰ καμπαναριά.
Ἄγγελοι καὶ δαίμονες με τὰ σπαθιά στά χέρια
Θὰ δώσουν μάχη πρὶν ἀπ' τὴν ταφὴ
Γιὰ νὰ κερδίσουν καὶ νὰ πιοῦν
Τὸ αἷμα ποὺ ἀργοκυλᾷ ἀκόμα στὴ μνήμη του.

Καὶ προβαδίζουν στὴν πομπὴ ὁ Δήμαρχος,
Ὁ κ. Νομάρχης κι ὁ Πρόεδρος τῶν Ἐφετῶν.
Ὁ κ. Νομάρχης ἔδωσ' αὐτὴ τὴ διαταγή:
«Ὅταν οἱ μέρες θὰ διαβοῦν τίς φυλλωσιές
Κι οἱ σάρκες του θὰ λυώσουνε στὸ νοῦ του
Καὶ τὰ σκουλήκια τῆς πολιτικῆς δὲ θὰμποροῦν
Νὰ φᾶν τὰ κόκκαλά του, νὰ τὸν ξεθάψετε.
Καὶ τὸ γυμνὸ του σκελετὸ νὰ δέσετε σφιχτὰ
Μὲ ἄλυσίδες λησμονιάς καὶ με σκοινιά τοῦ σκοταδιοῦ
Σὲ σιδερένιο οὐρανό, στὴ μύτη τῆς πλατείας.
Δεξιά κι ἀριστερά του μερόνυχτα νὰ τὸν φυλᾶνε
Δυὸ φύλακες ἀπ' τὰ σκυλιὰ καὶ τοῦ βουνοῦ τ' ἀγρίμια.
Μ' ὀλόχρυσο στεφάνι τὴν κεφαλὴ του νὰ στολίσετε
Καὶ τὸ χρυσοῦν μετάλλιο τῆς πόλης
Νὰ τὸ κρεμάσετε στοῦ σκελετοῦ του τὸ λαιμό.
Ἡ πόλη μας τιμᾷ τοὺς λαμπροὺς νεκροὺς της».

Νύχτα σηκώθηκε. Δυὸ μέρες πρὶν νὰ τὸ ξεθάψουν.
Κι ἐγίνε μαῦρο σύννεφο στὸ λογισμό τῆς πόλης.
Βρῆκαν τὸ μνήμα ἄδειο, τὸ σκελετὸ φευγᾶτο
Καὶ στήσανε στὴν κεντρικὴ πλατεία τ' ἄγαλμά του.
Στ' ἀποκαλυπτῆρια ξεφώνησαν τὸ λόγο
Ὁ κ. Νομάρχης σὰν ἐκπρόσωπος τῆς Κυβέρνησης
Κι ὁ πρόεδρος τῶν Ἐφετῶν σὰν ἐκπρόσωπος τῶν ἐκτελεστῶν του.

ΗΛΙΑΣ Λ. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ

Γλαῦκ' Ἀθήναζε

Ὁ Θρήνος τῆς Ἱστορίας

Η γλῶσσα ἡ ἐλληνική ἦταν ἓνα μεγάλο ἀρχεῖο τῆς Ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων τῆς κλασσικῆς περιόδου. Ἀπ' αὐτὴν μπορούσαν νὰ διδαχθοῦν τὰ τ' ἐόντα τὰ τ' ἐσόμενα πρό τ' ἐόντα,¹ τὰ τωρινά, τὰ μελλούμενα καὶ τὰ περασμένα.

Οἱ πρόγονοὶ τοὺς διδάχτηκαν τὴν ἐλληνικὴ γλῶσσα ἀπ' τὴ φύση, ποὺ τοὺς περιέβαλλε. Διδάχτηκαν καὶ δίδαξαν, κι' ἀπ' αὐτὴ τὴ φυσικὴ διαδικασία ἤχου - φωτός - νόησης παρουσιάστηκαν γιὰ πρώτη φορὰ «τ' ἀνείπωτα, τ' ἀνήκουστα, τ' ἀδιανόητα»².

Αὐτὴ ἡ «διδασκαλία», ἀποτέλεσμα τῶν τριῶν ἀρχικῶν στοιχείων, ἔγινε τὸ τέταρτο καινούργιο ἐρέθισμα, μιὰ νέα ἔκρηξη, γιὰ νὰ ἔρθει στὸ φῶς ἡ νέα γνώση.

Καὶ ἡ γνώση, ποὺ δημιούργησε τὴν δίκην, τοὺς θεσμούς, τὴν Αἰδῶ καὶ τὴν Νέμεσιν, συνέχισε τὴν πορεία της.

Αὐτὴ ἡ γνώση σὰν ἔργο προγονικὸ μιᾶς σειρᾶς πολυάνθρωπης, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τοὺς «ἔλλοπες», τοὺς ἄγλωσσους, προχωροῦσε στοὺς «αὐδῆντας», σ' αὐτοὺς ποὺ δέχτηκαν τὴν διδασκαλία τῆς φύσης κι' ἀπέκτησαν γλῶσσα, γιὰ νὰ φτάσει στοὺς «μέροπες», τοὺς ἀνθρώπους τοῦ «ἐναρθρου λόγου», ὁλοκληρώνονταν μὲ τὴν «νέα ἔκρηξη» ποὺ ἔφερνε τὴν «γνώση».

Καὶ ἡ γνώση ἡ προγονικὴ περιέκλειε μέσα της τοὺς κατὰ φύσιν ἀνθρωπίνην προβαδίζοντες, ἐκ τῶν πρώτων

ἀνθρώπων, τῶν θεῶν, τῶν οὐρῶν, κατοίκων τῶν πανάρχαιων βουνῶν.

«Γεῖνατο δ' οὐρεα μακρὰ θεῶν χαρίεντας εὐαύλους»³ (σχηματίστηκαν τὰ ἐκτεταμένα βουνὰ κατοικίες πανέμορφες τῶν θεῶν). Αὐτὴ ἡ φυσικὴ ἐπιλογὴ δὲν ἔγινε ποτὲ αἷτιο ἀμφισβήτησης καὶ σύγκρουσης — καὶ ὁ λόγος: «Πλουτοδοταὶ καὶ τοῦτο γέρας βασιλῆιον ἔσχον» (εὐεργέται ποὺ χάριζαν τ' ἀγαθὰ στοὺς ἄλλους, καὶ γιὰ ὅλες αὐτὲς τίς πράξεις τοὺς μοναδικὴ ἀναγνώριση καὶ τιμητικὴ διακρίση τὸ βασιλικὸ ἀξίωμα).

Ὁ Ἀριστοτέλης θὰ γράφει μετὰ ἀπὸ χιλιετηρίδες: «Τέταρτο εἶδος βασιλικῆς μοναρχίας εἶναι αἱ βασιλείαι κατὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς χρόνους, αἱ ὁποῖαι ἦσαν καὶ νόμιμοι, διότι οἱ πολῖται τάς ἠθέλον, καὶ κληρονομικαί».⁴ Τί σημαίνει ὅμως αὐτὸ τὸ «νόμιμοι»; Ποιοὺς ἀποκαλεῖ ἡρωϊκοὺς χρόνους; Καὶ γιὰ τὰ δύο ἀποφεύγει ὁ διὰ τῶν πάντων ζητεῖν λόγον⁵ νὰ μᾶς δώσει τεκμηριωμένες ἀπαντήσεις. Γιατί ἄραγε;

Ὁ ἥρωας ὅμως ὑπῆρξε τὸ τέλος μιᾶς μεγάλης περιόδου, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπὸ τοὺς οὐρούς θεοὺς καὶ περνοῦσε μέσα στίς χιλιετηρίδες τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς μὲ τοὺς Οὐρανίῳνες, τοὺς Τιτᾶνες, τοὺς Διογενεῖς, γιὰ νὰ φθάσει στοὺς «ἥρωες». Αὐτὴ ἡ ἱστορικὴ διαδρομὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἀνέδειξε τοὺς «κατὰ φύσιν ἀνθρωπίνην» πρώτους! «Καὶ τὸ γέρας βασιλῆιον ἔσχον».

1. «Θεογονία», στίχ. 38: Ἡσίοδος.

2. Μ. Χάιντιγκερ, *Εἰσαγωγή στὴ Μεταφυσική*.

3. Ἡσίοδος, «Θεογονία», στίχ. 129.

4. Ἡσίοδος, «Θεογονία», στίχ. 126.

5. Ἀριστοτέλης, «Πολιτικά», 1285b.

Τὸ «υπόδειγμα ἄνθρωπος», ποῦ θὰ ἐταξινομοῦντο πάνω στό δικό του ἵχνος ζωῆς οἱ ἄξιοι ὁδηγοί τῶν ἀνθρώπων, ἀποτελοῦσε ἕνα «ὀλοκληρωμένο πρόσωπο». Καμμία σχέση τοῦ «ἥρωος» μέ τοὺς μεταγενέστερους «ἐξουσιαστές». Καμμιά σχέση μέ τὴν βία καὶ τό φόβο. Καμμία σχέση μέ τὸν πόλεμο: Ὁ Δίας μοναδικὸ τοῦ μέλημα εἶχε τὴν «κουροτρόφον εἰρήνην»⁶.

Ἀλλὰ ἡ φύση μέσα σ' ἕνα «σπασμὸ γεωλογικόν» κατέστρεψε ἀθελά της τὸ δρόμο τῆς γνώσης. Καὶ ὁ ἥρωας, χτυπημένος ὄχι ἀπ' τοὺς κεραυνούς τοῦ Δία, ἀλλὰ ἀπ' τὴν λάσπη τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς συμφορᾶς, χάθηκε ἀπὸ προσώπου ἀνθρώπο τῆτος.

Α γνωστο πότε ἄρχισε ξανά ἡ Νέα Ἀνθρώπινη Ἱστορία.

Ὁ χαμένος πολιτισμὸς τῆς «μητρόπολης τῶν ἀνθρώπων» εἶχε διασωθεῖ «ἐν σπέρματι». Τὰ σύμβολα τῶν πρώτων θεῶν ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑψώνονται σὲ ἀρκετὰ σημεῖα τοῦ κόσμου.

Οἱ νέοι ὅμως «Ἑρμη-νευτές» δὲν εἶναι «Ἑρμαῖ», δὲν ἔχουν τὸ προνόμιο νὰ λάβουν ἀπὸ στόματος Διὸς «ἐξηγήσεις ἐπὶ τέρασιν»⁷.

Ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς, ἡ γλῶσσα, οἱ θεσμοὶ ἔχουν μεταφυτευθεῖ βεβαίως καὶ σ' αὐτούς. Ἔχουν μεταφυτευθεῖ! Δὲν γνωρίζουν ὅμως τὰ νοήματα ποὺ περικλείουν, δὲν γνωρίζουν τοὺς σκοποὺς ποὺ ἐπιδιώκουν. Δὲν γνωρίζουν ἀκόμη τὴν τεράστια σημασία τῶν ὄρων τῆς μεταφυτεύσεως γλῶσσας.

Τὸ ἀποτέλεσμα τώρα εἶναι ὄχι πρόσωπο, ἀλλὰ πρόσοψη πολιτισμοῦ.

Οἱ χρυσοστολισμένοι καὶ μέ ὑπερύψη-

λα γελοῖα σύμβολα καπελλωμένοι ἐξουσιαστές τῶν ἀνθρώπων, ἀντικαθιστῶντας μέ αὐτὸν τὸν ἀνόητο τρόπο τὴν «φυσικὴ αἴγλη καὶ γνώση» τοῦ ἥρωα, ἀνέβηκαν πάνω στὰ βάρθρα τῶν θεῶν. Καὶ ἡ Αἰδώς καὶ ἡ Νέμεσις ἐγκατέλειψαν τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ νέα ἱερατεῖα διεφύλαξαν σοφίζοντες ἱερεῖς ποὺ δὲν γνώριζαν πῶς νὰ τὴν χειριστοῦν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα: ἡ πρώτη μεγάλη **ΕΚΤΡΟΠΗ**. Οἱ σοφίζοντες ἔκρυσαν μέσα στὰ ἄδυστα τῶν «ναῶν» (ναῶν μόνο κατ' ὄνομα) τὴν ἐν σπέρματι γνώσιν καὶ τὴν ἐκποίησαν στοὺς φιλόδοξους ἐξουσιαστές τῶν λαῶν. Ἔτσι οἱ ἡμιπολιτισμένοι ἀντὶ νὰ περάσουν ἢ τίς χιλιετηρίδες ποὺ θὰ τοὺς δίδασκαν ἢ τὴν περίοδο τῶν ἡρώων ὁδηγῶν, βρέθηκαν ξαφνικά μέ δύναμη ἄγνωστων συνεπειῶν γιὰ τὰ μέτρα τῆς ἱκανότητός τους. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα; Τὸ βάραθρο ποὺ εἶχε ἀνοίξει ἡ μεγάλη καταστροφή, δὲ μπόρεσαν νὰ τὸ κλείσουν οὔτε μέ τὰ πτώματα τῶν δούλων οὔτε μέ τὰ πτώματα τῶν πολέμων οὔτε μέ τὸ πτώμα τῆς γνώσης.

Κ αὶ ἰδοὺ πάλι ἡ μητροπολιτικὴ σκέψη. Χτυπημένη καὶ ζαλισμένη ἀπ' τὸν ὀλεθρο, χωρὶς τοὺς φυσικοὺς της ὁδηγούς, δέχτηκε κι' αὐτὴ τὴν ἐπίδραση, τὴν γοητεία τῶν «πολιτισμῶν πρόσοψης».

Ζῶντας ὅμως μέσα στὸ χῶρο τοῦ πρώτου πολιτισμοῦ, κάτω ἀπ' τίς ἴδιες φυσικὲς συνθήκες τῶν πρώτων δημιουργῶν τῆς ἀθάνατης γλῶσσας, δονούμενοι συνεχῶς ἀπ' τὴν μητέρα φύση, ξανάρχισαν νὰ ζοῦν. Καὶ ἡ γλῶσσα τους ἦταν ταμεῖον γνώσεων, ἦταν ἀρχεῖο ἱστορικὸ, ἦταν ἐργαλεῖο μοναδικὸ γιὰ νὰ φτιάξει νέα γνώση. Καὶ ἡ νέα λάμψη πολιτισμοῦ δὲν ἄργησε νὰ φανεῖ. Μάταια θ' ἀναζητοῦν οἱ σοφοὶ τοῦ κόσμου τὴν ἐξήγηση τοῦ μυστηρίου τῶν ἐπτά, ὅπως κακῶς πιστεύουν, αἰώνων Ἑλληνικοῦ Πολιτι-

6. Ἀριστοτέλης, «Μετὰ τὰ φυσικά», 1012, α, 25.

7. Ἡσίοδος, «Ἔργα καὶ Ἡμέραι», στίχ. 229.

σμοῦ. Οἱ αὐτοφυεῖς πολιτισμοὶ δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ὀλίγων αἰώνων, χρειάζονται χιλιετηρίδες γιὰ νὰ γίνουν, χρειάζονται γλῶσσα εὐκαμπτη σὲ νοήματα, ἀναλυομένη σὲ μουσικὰ καὶ μαθηματικὰ διαστήματα, δυναμένη νὰ συνθέσει νέα νοήματα, νὰ παράγει ἡ ἴδια συνδυασμοὺς, ποὺ μόνο οἱ ἠλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι σήμερα μποροῦν νὰ κάνουν, καί, τέλος, νὰ δώσει πληροφορίες, ποὺ κανεὶς σήμερα ἠλεκτρονικὸς ἐγκέφαλος δὲν θὰ κατορθώσει νὰ ἔχει. Καὶ αὐτὰ ὅλα, γιατί εἶναι, γλῶσσα τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ κατασκεύασε τὴν ἐπιστήμη.

Καὶ ἡ ἐλληνικὴ σκέψη προσπάθησε νὰ ξαναπάρει τὴ θέση της. Τὸ μέγεθος αὐτῆς τῆς προσπάθειας δὲν πρέπει νὰ κλειστεῖ μέσα σὲ λίγες γραμμές. Ἐκατοντάδες ὀνόματα ἀγωνιστῶν σὲ κάθε ἐπίπεδο ἀνθρώπινης δημιουργίας θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποτελοῦν τὰ φωτεινὰ παραδείγματα τῶν ἀνθρώπων. Λίνος, Μουσαῖος, Ὀρφεύς, Ἡσίοδος, Ὀμηρος, Ἡράκλειτος, Πίνδαρος, Ἐμπεδοκλῆς, Πρωταγόρας, Παρμενίδης, Σωκράτης, Θαλῆς, Ἀναξίμανδρος, Πυθαγόρας, Ἀναξαγόρας, Δημόκριτος, Δικαίαρχος, Εὐκλείδης, Ἀμφίων, Φιλάμμων, Θάμυρις, Δημόδοκος, Προναπίδης, Μαρσύας καὶ ἑκατοντάδες ἀκόμη ὀνόματα: ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀρίστων ξεπερνᾷ τοὺς τετρακοσίους, ἐνῶ χιλιάδες ὑπῆρξαν οἱ μαθητές τους, γράψανε μὲ ὅλους τοὺς τρόπους τὴν προσπάθεια τῆς ἐπαναφορᾶς — καὶ ἡ τεράστια αὐτὴ προσφορὰ δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ γίνει «μετέωρο», νὰ προκαλέσῃ μόνο τὴν ἐκπληξὴ τῶν ἀνθρώπων. Ὁ σκοπὸς της ἦταν ἡ πολιτικὴ πράξη, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς γνώσης, ὅπως καὶ ἄλλοτε, στὴ ἀνθρώπινη ζωὴ. Ἀγάλματα, ναοὶ, θεατρικὸς λόγος, ποίηση, ἐπιστήμη, στοχασμός, ἔδωσαν τὸ περιεχόμενο τοῦ *Νέου Πολιτισμοῦ*.

Καὶ ἡ Νέα Καταστροφή, ἀπὸ «ἀνθρώπους» ἐτοῦτη τὴν φορὰ — γι' αὐτὸ καὶ χειρότερη — χτύπησε πάλι τὴν προσπάθεια. Πρῶτο σπέρμα καταστροφῆς ἡ μόλυνση τοῦ πολιτισμοῦ ἀπ' τὸν περίγυρο. Οἱ Ἕλληνες πιά ἀνθρωποὶ δὲν συνέλαβαν τὰ μηνύματα τῶν καιρῶν τους. Δὲν κατάλαβαν καὶ οἱ ἴδιοι τὴν ὑποβάθμιση ποὺ εἶχε ὑποστεί ἡ γνώση ἐγκαταλείπουσα τὴν φυσικὴ τῆς θέσης, τὴν θέση τοῦ «ἥρωος», στὰ χέρια τῶν φιλοδόξων ποὺ ἐγίνονταν τύραννοι, στὰ χέρια τῶν ὄνειροπόλων ποὺ ἐβλεπαν τὸ «ἄστυ», χωρὶς τοὺς κινδύνους ποὺ τὸ περιέβαλλαν. Καὶ ἔτσι ξεσπάσαν πόλεμοι ἐσωτερικοὶ, ἔφυγε ἡ γνώση πρὸς ἀλλόγλωσσα κέντρα. Ὁ λόγος ἔγινε φλυαρία. Ὁ μῦθος ἀνερμήνευτος ἔγινε «ἀοιδῶν οἶδε δύστηνοι λόγοι» (ἐλεεινὲς ἱστορίες ποιητῶν), ὅπως ὁ Εὐριπίδης ἔλεγε, καὶ ἡ σοφία διεκωμωδεῖτο στὰ θεάτρα καὶ ἐχλευάζετο.

Καὶ ἔφτασαν κάποτε οἱ Μῆδοι πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ οἱ Ἕλληνες, ὅχι ὅλοι, κατάλαβαν. Ἦταν ἤδη ὁμως ἄργά! Ἡ ἱστορία τοῦ Ἀλεξάνδρου, τοῦ γιοῦ τοῦ Φίλιππου, τοῦ βασιλιᾶ τῶν Μακεδόνων, θ' ἀποτελεῖ τὸν «τελευταῖο σπασμό» ἀπόγνωσης τοῦ ἐλληνικοῦ νέου πολιτισμοῦ στὸ χῶρο τῶν ἐξουσιαστῶν. «*Ἐδῶ ἴσως βρίσκεται ἡ ἐρμηνεία τῆς πνευματικῆς στάσης τῶν ἀρχαίων πόλεων στοὺς ἡγεμονισμοὺς ποὺ ὀδήγησαν στὴ Ρώμη... Οἱ Δελφοὶ δὲν ἐτοίμασαν ποτὲ κοσμοκράτορες*»⁸.

Καὶ ἡ Ρώμη γεννήθηκε. Οἱ ἐλληνιστικοὶ (ὀρθότατα ἀποκαλοῦνται ἔτσι) χρόνοι προετοίμασαν τὸ δρόμο τῶν ρωμαϊκῶν συμβόλων. Τὸ τερατῶδες λάθος τῶν Πτολεμαίων νὰ παραδώσουν

8. Πausanias, «*Βοιωτικά*», IX, 31, 4.

τὰ ἄγια τῆς γνώσεως τοῖς κυσὶ μὲ τίς βιβλιοθήκες τοῦ Βρουχίου τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐν μέσῳ δηλαδή λαῶν ποὺ καμμιά σχέση δὲν εἶχαν μ' αὐτὴ τὴν κληρονομιά, ἔγινε ἡ αἰτία τῆς δεύτερης μεγάλης καταστροφῆς. Ἡ Ρώμη ἐπικράτησε. Ἡ Ἑλλάς στὴν Πύδνα ἄφησε τὴν τελευταία της πνοή.

Αὐτὸ ποὺ ἐπηκολούθησε μιὰ λέξη τὸ χαρακτηρίζει: Ἑρεβος. Καὶ εἶναι γραικύλοι οἱ ὠραιόποιοι τὸ Ἑρεβος, ὅταν λέγουν πῶς «τάχα μου τάχα», ἡ Ρώμη ὑπετάγη παρ' ὅλα αὐτὰ στό Ἑλληνικὸ Πνεῦμα. Ὅλοι οἱ στίχοι, σὲ ἐλεγειακὸ μέτρο, ποὺ ὑμνοῦν τὸ γιὸ τοῦ Λυκόρτα Πολύβιο, δὲν θὰ μπορέσουν ποτὲ νὰ μᾶς ἀποδείξουν πῶς αὐτὸς ὁ δειλὸς ὑμνητὴς τῆς Ρώμης σταμάτησε τὴν ὀργή της, ὅπως μᾶς λέει ὁ Πausanias (Ἀρκαδικά, 30), κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ Ἱστορία ἀποδεικνύει τὰ ἐντελῶς ἀντίθετα: τίποτα δὲν σεβάστηκαν. Τὸ τί ἐπακολούθησε μὲ μιὰ φράση πάλι θὰ τὸ φωνάξω: Αἰδῶς Ρωμαῖοι!

Καὶ ἡ Ρώμη ἔγινε Βυζάντιο. Καὶ τὸ Βυζάντιο ἔγινε Χριστιανισμός. Καὶ τὸ Ἰουδαϊκὸ Πνεῦμα, ποὺ ἔζησε καὶ σπούδασε τοὺς Ἑλληνιστικούς χρόνους, ἔπαιξε πάνω στὴν ἀντίθεσή του μὲ τὸν Χριστιανισμό (ιουδαϊκῆς προέλευσης). Καὶ ἔγινε ὁ συμπαράστατης τῶν νέων ἐξουσιαστῶν. «Ὁ Χριστιανισμός, ἔλεγαν, διαδίδεται διὰ τῶν Ἑλλήνων»⁹. Καὶ ἡ Ἑλλάς ἔπεσε μεταξὺ δύο πυρῶν. Τὸ ἀποτέλεσμα τὸ χαρακτηρίζει ἡ λέξη *ξεπάτωμα*. Ἡ μανία καταστροφῆς τῶν ἀρχαίων ναῶν, τὸ σπάσιμο καὶ ἡ κλοπὴ τῶν ἀγαλμάτων, ἡ διαρπαγὴ καί, τέλος, ἡ βάρβαρη ὑποδούλωση καὶ μεταχείριση τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ σὰν φορέως τοῦ ἀντιεξουσιαστικοῦ πνεύματος, εἶναι μιὰ

φτωχὴ ἀπαρίθμηση τῆς τραγικῆς συμφορᾶς.

«Τοῖς τὰ Ἑλληνικά διεξιούσι μαθήματα καὶ μὴ διὰ παιδευσιν μόνον ταῦτα παιδευόμενοις, ἀλλὰ καὶ ταῖς δόξαις αὐτῶν ταῖς ματαίαις ὡς τό βέβαιον ἔχουσαι ἐγκειμένοις, ὥστε καὶ ἑτέρους, ποτὲ μὲν λάθρα ποτὲ δὲ φανερώς ἐνάγειν αὐταῖς καὶ διδάσκειν ἀνενδοιάστως, ἀνάθεμα»¹⁰.

Τί νὰ πρωτοθαυμάση κανεὶς: τὴν ἀμάθεια ἢ τὴν θρασύτητα ἐνὸς τέτοιου κειμένου ποὺ ἀπευθύνεται σὲ Ἑλληνες!

Καὶ ἡ πορεία συνεχίστηκε. Νέοι λαοί, νέες παραδόσεις, νέοι ἀπολιτισμοὶ στηριγμένοι σὲ ποταμούς ἄσκοπων θυσιῶν, σὲ ὕβρεις πρὸς τὴν ἀγνωστὴ δύναμη τῆς φύσης, πρὸς τοὺς νόμους της, πρὸς τοὺς ἀδιανόητους σκοπούς της, ὑψώσανε νέα σύμβολα, μιμούμενοι πολιτισμόν.

Τὸ ἀποτέλεσμα, ἡ σημερινὴ ἀνθρωπότης!

Κι' ἐμεῖς, μὲ τὸ ραχάτι ποὺ ἔχει κυριέψει τὴ σκέψη μας, μὲ τὸ κυνήγι τῆς εὐημερίας, προσαρμολογούμενοι τοποτηρητές, ὅπου κι' ἂν εἴμαστε, τῶν ἐξουσιαστῶν, ἔχοντας μπροστά μας τὸ νέο μοντέλο (χρησιμοποιῶ ἐδῶ τὴ λέξη τῆς σημερινῆς ἀνθρωπότητος), τὸν «ἐπιτυχημένο ἄνθρωπο», ποὺ μᾶς τὸν προβάλλουν μὲ κάθε μέσο, ὥστε αὐτὸ νὰ γίνῃ τὸ μόνιμο μοτίβο, νὰ μᾶς γίνῃ «τρόπος ζωῆς», πάθαμε ἀποβλάκωση.

«Ἡ πνευματικὴ παρακμὴ τῆς γῆς ἔχει τόσο πολὺ προχωρήσει, ὥστε οἱ λαοὶ κινδυνεύουν ν' ἀπολέσουν καὶ τὴν τελευταία πνευματικὴ ἱκμάδα, ἡ ὁποία τοὺς παρέχει τὴν δυνατότητα ν' ἀντιληφθοῦν αὐτὴ τὴν παρακμὴ καὶ νὰ τὴν ἐκτιμήσουν ἀνάλογα. Αὐτὴ ἡ ἀπλὴ διαπίστωση δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὴν ἀπαισιοδοξία ἐναντί

9. Η. Τσατσόμοιρος, *Αἰγαῖο Βουνό*, σελ. 56, ἐκδόσεις «Πύρινος Κόσμος».

10. Σιμπή Μπ., *Οἱ Ἑβραῖοι*, σελ. 26 καὶ 27.

τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλὰ βέβαια οὔτε καί μέ τήν αἰσιοδοξία, γιατί τό σκοτείνιασμα τοῦ κόσμου, ἡ φυγή τῶν θεῶν, ἡ καταστροφή τῆς γῆς, ἡ μαζοποίηση τοῦ ἀνθρώπου, τό μῖσος καί ἡ ὑποψία ἐναντίον κάθε δημιουργικοῦ καί ἐλεύθερου, προσέλαβε στό σύνολο τῆς οἰκουμένης μιά τέτοια ἔκταση, ὥστε οἱ παιδιάστικες κατηγορίες τῆς αἰσιοδοξίας καί τῆς ἀπαισιοδοξίας νά γίνουν ἀπό καιρό καταγέλαστες»¹¹.

Καί τό σήμερα χειρότερο ἀπ' τό χθές. Οἱ νέοι, λέμε, δέν σέβονται καμμιᾶ ἀξία. Ποιές ἀξίες ὅμως τοὺς καλοῦμε νά σεβαστοῦν; «Γλαῦκ' Ἀθήναζε».

Οἱ νέοι δέν σέβονται τίς πονηριές πού

ξέρουν τὰ γερατειά· καί λέω πονηριές καί ὄχι πεῖρα, γιατί ὅποια πεῖρα κι' ἂν ἀποκτήσεις ἀπ' ἓνα περιβάλλον ζωῆς πονηρό, εἶναι πονηριά. Αὐτὴ εἶναι ἡ λέξη! «Γλαῦκ' Ἀθήναζε».

Μᾶς τρομάζουν ὅλα αὐτά, γιατί «τό μαχαίρι ἔφτασε στό κόκκαλο».

Πιστεύω, ὅτι, τώρα πού ἡ θρασύτητα καί ἡ πρόκληση τῶν «παρά φύσιν» πλησιάζει τό «σημεῖο ρήξεως», τώρα πού ἔγινε «τρόπος ζωῆς» τό παρά φύσιν, τώρα πρέπει νά ξανακουστεῖ ὁ «ΔΙΟΣ-ΛΟΓΟΣ».

Καί αὐτό δέν εἶχε γίνει σωστά γνωστό, οὔτε τὴν ἐποχὴ πού οἱ κουκουβάγιες φτεροκοποῦσαν στὴν Ἀθήνα.

11. Συνοδικό Ζ' Οἶκ. Συνόδου 787 μ.Χ.

12. Μ. Χάιντεγκερ, «Εἰσαγωγή στὴ Μεταφυσική».

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γ. ΡΟΖΟΣ

‘Η Κλασσική ‘Ελλάδα θεμέλιο γιὰ τὸ Παρὸν καὶ τὸ Μέλλον

Όσο κι ἂν ζοῦμε γερά στὸ παρὸν, ριζωμένοι στέρασα στὸ σήμερα καὶ στὴν γύρω μας ὕλική, οἰκονομική καὶ κοινωνική πραγματικότητα, ἔρχονται στιγμές ποὺ νοιώθουμε ἀκατανίκητη τὴν ἀνάγκη νὰ γυρίσουμε στὸ χθές. Μιὰ νοσταλγία, θέλετε, μιὰ ρομαντική διάθεση μᾶς ἔλκει ἀκαταμάχητα πρὸς τὸ ἀπώτερο παρελθόν. Βέβαιο εἶναι, ἀκόμα, πὼς τὸ σήμερα μᾶς κουράζει, μᾶς κάνει, ὥρες-ὥρες, νὰ πνιγόμαστε, καὶ ν’ ἀσφυκτιοῦμε. Ἐρχονται στιγμές ποὺ αἰσθανόμαστε, πὼς εἴμαστε κάτι βαθύτερο, κάτι περισσότερο ἀπὸ μοντέρνοι, σύγχρονοι, βολεμένοι στὶς ἀνέσεις μιᾶς ρηχῆς ὑποκολτούρας καὶ ἐνὸς ἐπίπεδου τεχνολογικοῦ πολιτισμοῦ ξένης προέλευσης. Καὶ τότε ἡ ὥθηση γιὰ μιὰν ἐπιστροφή στὶς ρίζες μας, γιὰ μιὰ δημιουργική καὶ οὐσιαστική γνωριμία μας μὲ ὅ,τι κάποτε ἦμασταν, μὲ ὅ,τι διαιώνιο καὶ βαθύτερο μᾶς κάνει νὰ ξεχωρίζουμε, γίνεται ἀνυποχώρητη.

Θᾶθελα νὰ διευκρινίσω ἐδῶ, πὼς, ὅταν λέω «ρίζες», ἐννοῶ τὶς πρῶτες, τὶς ἀρχέγονες ρίζες τῆς ἐλληνικότητος, τὸν ἐλληνισμό τῶν μεγάλων μας στιγμῶν, τὸν ἐλληνισμό τῶν ἐνδοξων προγόνων τῆς προχριστιανικῆς ἀρχαιότητος. Ὁ νοῦς γυρίζει πίσω στὴν Ἑλλάδα τῆς ἀρχαιότητος καὶ συγκεκριμένα τοῦ 6ου ἕως καὶ τοῦ 2ου αἰῶνα π.χ., ποὺ λίγο ἢ πολὺ ὁ πολιτισμός της ἦταν, στὴν περίοδο αὐτή, ὁμοιογενής, ἀκμαῖος καὶ σὲ συνεχῆ ἑξάρση. Ἀν τὸ σημερινὸ πρόσωπο τοῦ ἐλληνισμοῦ δὲν τὸ βρίσκα καθόλου αὐθεντικό καὶ νοιώθω τὴν σκουριά καὶ τὴν νοθεία ποὺ τοῦ ἔχουν σωρεύσει οἱ

ξένες ἐπιδράσεις, τὸ ἴδιο δὲν μὲ ἱκανοποιοῦν καὶ ὅλες οἱ νεώτερες παραλλαγές καὶ μεταμορφώσεις του. Δὲν νοιώθω ἄνετα μ’ ὅλες αὐτές τὶς ρωμιοσύνες, τὶς λαϊκίστικες μεταμφιέσεις, τοὺς Μακρυγιάννηδες καὶ τοὺς Κοσμάδες τοὺς Αἰτωλοῦς, τοὺς ἀσκητές καὶ τοὺς ἱεράρχες τῆς ὀρθοδοξίας, μὲ τὶς ἔντονες ἰουδαϊκές ἐπιρροές, τὶς αὐστηρές καὶ ἀμείλιχτες ἠθικές.

Ὁχι ὅτι τὰ περιφρονῶ ὅλα αὐτά, ὅχι ὅτι τ’ ἀρνιέμαι. Ἀντίθετα, ἀναγνωρίζω, τὴν ὕπαρξή τους. Πιστεύω ἀκόμα, πὼς, θέλουμε δὲν θέλουμε, ὅλα αὐτὰ ἔχουν μπολιάσει καταλυτικά καὶ ἀνεξίτηλα τὸ δέντρο τοῦ ἐλληνισμοῦ δίνοντάς του περιεχόμενο διαφορετικό. Ὡστόσο, ἡ σκέψη μου ὁραματίζεται τὸ ἀρχικό, αὐθεντικό δέντρο τοῦ ἐλληνισμοῦ, ὅπως ἦταν στὸ ξεκίνημά του, χωρὶς τὶς πολλὲς κατοπινὲς ἀνατολίτικες καὶ ἰουδαϊκές ἐπιδράσεις, τὶς νεώτερες βυζαντινὲς καὶ τουρκοαραβικὲς καὶ ἀμερικάνικες.

Τὸ ὅτι ἐπίμονα ἀναζητῶ τὶς ἀρχέγονες, τὶς αὐθεντικὲς ρίζες τῆς φυλῆς καὶ τοῦ ἔθνισμοῦ μας ἔχει κάποια σκοπιμότητα. Γίνεται μὲ μιὰ βαθύτερη προσδοκία καὶ ἐλπίδα. Χωρὶς νὰ εἶμαι προγονόπληχτος ἢ στεῖρος ἀρχαιολάτρης, πιστεύω, πὼς διατηροῦνται ἀκόμα δροσερές καὶ ζωντανές, μερικὲς τουλάχιστον ἀπὸ τὶς παλιές ἐκεῖνες ρίζες καὶ μποροῦν νὰ μᾶς βοηθήσουν καὶ σήμερα. Πιστεύω, πὼς κέρδος μέγα θὰ ἔχουμε νὰ τὶς βοῦμε καὶ νὰ τὶς κάνουμε ἓνα μέρος ἀπὸ τὴν ζωὴ μας, συνείδηση, βίωμα, σκοπὸ μιᾶς ἀγῶνης ὡς τώρα ἀναζήτησης τῆς ἀλήθειας.

πού ωστόσο, υπάρχει βαθιά στις ρίζες μας και πού εμείς άστόχαστα την έχουμε λησμονήσει. "Ακριτα, βέβαια, και υπερφίαλα, έχοντας έλκυσθει από τις νεώτερες σειρήνες του δυτικού, κυρίως, πολιτισμού, μιās τεχνοκρατικής αντίληψης μονοδιάστατης και μιās παράδοσης νοθευμένης και δημιουργημένης από την καταπίεση, του κατακτητή, τόν εφησυχασμό της χριστιανικής πίστης, τις συνθήκες ζωής όπως διαμορφώθηκαν στον παραγμένο χώρο μας τὰ 400 χρόνια της Τουρκοκρατίας.

Φυσικά, όπως κι' όλας είπαμε, δεν είναι μορετο ούτε πρέπει ν' άπαλλαγούμε άπ' ό,τι καλό ή κακό μās κληροδότησαν οί χαλεποί ένδιάμεσοι καιροί. Δεν μπορούμε ν' άρνηθούμε τίποτα. Δεν είμαστε ό,τι θά θέλαμε: γίναμε και ό,τι οί άλλοι μās έξώθησαν ή μās έπιβάλανε νά γίνουμε. Ντυθήκαμε έτσι με την ίδια άνεση την άρβανίτικη φουστάνελα, τό τούρκικο φέσι και δεχτήκαμε στη γλώσσα μας άμέτρητες άραβικές και τούρκικες λέξεις. 'Από τάλλο μέρος, πολλοί από μās μίλησαν, σκέφθηκαν, και ντύθηκαν φράγκικα και δυτικόφερτα. "Όλα αυτά, παρ' όλο πού είναι μιá «πραγματικότητα» άδυσώπητη — και θάναι μάταιο όχι μόνο νά την άρνηθούμε, αλλά και νά έπιχειρήσουμε νά την άποτινάξουμε — δεν μās έμποδίζουν νά γυρίσουμε στις ρίζες μας και νά έπιχειρήσουμε συνειδητά, μεθοδικά, ν' άνασύρουμε στην έπιφάνεια όσο γίνεται περισσότερα από τὰ άθάνατα στοιχεία εκείνα πού έδωσαν τόση όμορφιά στην σκέψη και την ζωή τών άρχαίων μας προγόνων.

"Ας γίνουμε λοιπόν άναζητητές και όχι νοσταλγοί, άναβιωτές και όχι μάταιοι προγονόπληχτοι της αυθεντικής, της πιο καθάριας και άγνης έλληνικότητας: "Ας μη μείνουμε οί άθεράπευτοι θαυμαστές

και οί άρχαιοπληχτοι του τύπου τών καθαρολόγων και τών άρχαϊστών της γλώσσας και τών τύπων του 18ου και 19ου αιώνα. Στόχος μας (και έλπίδα μας) θά είναι νά βρούμε την μεγάλη βρυσομάνα, την άρχική πηγή, άπ' όπου ξεπήδησε αυτό τό μοναδικό και άνεπανάληπτο πού λέγεται έλληνικό θαύμα. Βέβαια κάτι τέτοιο είναι δύσκολο νά βρεθεί σήμερα. "Όσο όμως και νά ματαιοπονήσουμε, άξίζει τόν κόπο. Κέρδος θά έχουμε ακόμα κι' από μιάν άναζήτηση, μιάν άληθινή μόνο έπαφή μ' εκείνο τό άλλο, τό μυστηριακό πού, ωστόσο, νοιώθουμε την άνάγκη του και βρισκόμαστε κάτω από τη γοητεία του.

Είναι πολλές φορές πού και αυτό μόνο τό ψάξιμο γίνεται δημιουργικό και προκαλεί ένα βάθεμα στο πνεύμα, πού, πρωτύτερα, ούτε νά τό ύποψιαστούμε μπορούσαμε. 'Ακριβώς αυτό άς είναι και τό κέρδος μας άν, στη χειρότερη περίπτωση, δεν μπορούμε νά πāμε μακρύτερα, νά διεισδύσουμε βαθύτερα μέσα στην πηγή άπ' όπου, πριν τρεις χιλιάδες χρόνια, γεννήθηκε όλη αυτή ή όμορφιά και τό θαύμα πού λέγεται έλληνισμός.

Ξεκινώντας, λοιπόν, για ένα τέτοιο ταξίδι άς ψάξουμε πρώτα μέσα μας και γύρω μας, πριν στραφούμε, στη συνέχεια, στις άρχαίες μαρτυρίες, στα κείμενα και τὰ έρείπια. Και τὰ πιο μικρά ψιχία από τό χρυσάφι της άρχαίας έλληνικής μας κληρονομιάς πού θά βρούμε σ' αυτά, θά μās είναι πολύτιμα. "Όλα, ακόμα και τὰ πιο άσήμαντα, μπορούν νά μās βοηθήσουν, μπορούν νά φωτίσουν κάποια σκοτεινή πτυχή της εικόνας αυτού πού ήμασταν κάποτε, πριν γίνουμε αυτό πού είμαστε σήμερα.

Νοιώθω κι' όλας θαμπωμένος και περήφανος, πού, πίσω από μιá σειρά από άλλεπάλληλα στρώματα μύθων και γε-

γονότων, μπόρεσα νὰ διακρίνω ἓνα πιὸ στέρεο περίγραμμα αὐτοῦ τοῦ χαμένου, τοῦ ἀρχέγονου ἑλληνισμοῦ. "Ἐνα ρίγος συγκίνησης, ἓνα ἱερὸ δέος μὲ διακατέχει, ὅταν βρίσκομαι (ἢ νομίζω ὅτι βρίσκομαι) μπροστὰ σὲ κάποιον νέον ἔχνο, κάποιον νέο στοιχεῖο, πού, ὅλα μαζί, συνθέτουν τὸ ἀνεπανάληπτο ἐκεῖνο θαῦμα.

Ποιὰ εἶναι αὐτὰ πού βρήκατε, πού νομίζετε, πὼς ἀξίζουν τὸ κόπο νὰ τὰ ξαναβάλουμε στὴ ζωὴ μας, θὰ μὲ ρωτήσει δύσπιστος καὶ μὲ μιὰ εἰρωνικὴ διάθεση ἓνας πολὺ βολεμένος στὸ σήμερα φίλος. Τί εἶναι αὐτά, ἀλήθεια, πού μποροῦν νὰ δώσουν περισσότερη ὁμορφιά, ἀλήθεια καὶ συνειδηση τῆς ὑπαρξιακῆς του μοναδικότητος στὸ σύγχρονο ἄνθρωπο; Ἀπ' ὅσα, ὡς τώρα μπόρεσα νὰ σκεφθῶ, νὰ συνειδητοποιήσω καὶ νὰ κατασταλάξω, πιστεύω πὼς εἶναι πολλὰ. Πάρα πολλὰ (πού λίγοι τὰ ὑποπετυόμεστε) εἶναι τὰ ζωντανὰ στοιχεῖα, πού μπορεῖ ἀκόμα νὰ μᾶς προσφέρει μιὰ ζεστή, ἄμεση καὶ οὐσιαστικὴ προσέγγιση μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιότητα. Τὰ κυριώτερα, τὰ πιὸ σημαντικά, ὅσο γίνεται πιὸ συνοπτικά θὰ προσπαθίσω νὰ τὰ περιγράψω καὶ νὰ τὰ τεκμηριώσω, ὅσο μοῦ εἶναι δυνατό, στίς γραμμές πού θ' ἀκολουθήσουν.

Εἶναι, πρῶτα-πρῶτα, ἐκεῖνο τὸ ἀπαράμιλλο δέσιμο ἀνάμεσα στὸ σύνολο καὶ στὸ ἄτομο, τὴν Πόλη καὶ τὸν Πολίτη, τὸ μέλος καὶ τὴν Κοινότητα. "Ὅσο ποτὲ ἄλλοτε ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ἐνοιωσε ταυτισμένος μὲ τὴν ὁλότητα. "Ὅσο ποτὲ ἄλλοτε αἰσθάνθηκε μέλος τῆς μεγάλης οἰκογένειας, πού ἦταν ἡ Φυλὴ, ἡ Πόλη, ἡ Φρατρία. Τούτῃ ἡ αἴσθησις τῆς μέθεξης, τῆς συμμετοχῆς στὰ Κοινά, τὸν ἔκανε ὑπερήφανο πολίτη, ὑπεύθυνο καὶ ὑπόλογο. Χωρὶς νὰ χάνεται ὡς ἄτομο, ἐρχόταν

καὶ ἔσμιγε ἀρμονικὰ μὲ τὸ σύνολο. Ἡ ἴδια ἡ πολιτεία ἀξίωνε, ἄλλωστε, ὑπεύθυνους καὶ συνειδητοὺς πολῖτες. "Ἐτοιμοὺς ν' ἀναδεχθοῦν εὐθύνες καὶ ν' ἀναλάβουν καθήκοντα. Τὸ ἴδιο τὸ ἐλεύθερο πολίτευμα προϋπόθετε ὁλοκληρωμένους πολῖτες καὶ ὄχι ἄβουλα ἀντικείμενα, ὑπήκοους, πειθήνια ἐκτελεστικά ὄργανα. Ἡ Πόλη ἦταν γιὰ τὸν ἀρχαῖο Ἕλληνα ἡ μεγάλη στοργικὴ ἀγκαλιά, πού τὸν προστατεύε καὶ τὸν κάλυπτε, πού τοῦ ἔδινε τὸ πιὸ ἔντονο αἶσθημα ἀσφάλειας καὶ σιγουριᾶς.

Σήμερα, ἀντίθετα, τὸ Κράτος πῆρε ἀντιανθρώπινη ὄψη. Ἐγινε Ἐξουσία. Ἐγινε κρατικὸς μηχανισμός, ἀπρόσωπη γραφειοκρατία, ἓνας λαβύρινθος ἀλλοπρόσαλλων κανονιστικῶν διατάξεων μὲ ἔντονες καταπιεστικὲς καὶ παρεμβατικὲς ἀρμοδιότητες. Σήμερα τὸ Κράτος δὲν γνωρίζει τοὺς πολῖτες του καὶ ἀδυνατεῖ νὰ τοὺς προστατεύσει. Πολὺ περισσότερο, δὲν ὑπάρχει τρόπος νὰ προστατευθοῦν οἱ ἴδιοι οἱ πολῖτες ἀπὸ τίς δικές του αὐθαιρεσίες. Οἱ πολῖτες τοῦ σημερινοῦ τερατώδους κράτους ἔγιναν ἄβουλα ἐνεργούμενα, φορολογούμενοι, ἀνταγωνιζόμενοι, συνδικαλιζόμενοι, ταξικὰ χωρισμένοι καὶ σὲ μόνιμη διαμάχη μεταξὺ τους. Αὐτὸ πού ὀνομάζουμε Λόγο, μὲ τὴν ἔννοια τοῦ κοινοῦ λόγου, τῆς λογικῆς, τῆς ἀνθρώπινης μεταχειρίσεως, πού τόσο δέσποζε ἄλλοτε, δὲν ὑπάρχει σήμερα. Ὁ παραλογισμός, ἡ σύγχυσις, ἡ πίεσις τῆς μιᾶς κοινωνικῆς τάξης ἐπάνω στὴν ἄλλη κανοναρχοῦν, στίς μέρες μας, τίς σχέσεις πολιτείας καὶ τῶν πολιτῶν της, πού τυφλοὶ καὶ οἱ δύο βρίσκονται ἀδιάκοπα σὲ σχέση συνεχοῦς ἀντιδικίας καὶ ὀξυνσης.

Τότε ἦταν ὅμως διαφορετικά. Τὸ ἄτομο τότε ἦταν σεβαστό, εἶχε δική του ταυτότητα, δικό του πρόσωπο. Κανένας, χωρὶς σοβαρὸ λόγο, δὲν ἔχανε τὰ πολιτι-

κά του δικαιώματα, τὴν θέσιν τοῦ μέσα στὴν Κοινότητα, τὴν προστασία καὶ τὴν κάλυψιν τῆς πόλης. Δὲν εἶναι τυχαῖο, πῶς ἡ χειρότερη τιμωρία θεωροῦνταν ἡ ἐξορία, ἡ μόνιμη παραμονὴ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλιν. Ἡ «ἀειφυγία», ὅπως τὴν ἔλεγαν, ἦταν, κυριολεκτικὰ, ἕνας κοινωνικὸς θάνατος γιὰ τὸν πολίτη, ποὺ χάνοντας ἀκριβῶς αὐτὴ τὴν ιδιότητα γινότανε ἕνας ισόβιος πλάνης, ἕνας ἄνθρωπος χωρὶς πατρίδα, χωρὶς προέλευση καὶ χωρὶς καμμιὰ προστασία.

Ἕνα ἄλλο στοιχεῖο, ποὺ διαφοροποιεῖ ἔντονα τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο μας πρόγονο, εἶναι ἡ σωστὴ καὶ ἀμεση σχέση τοῦ μὲ τὴν φύσιν. Τὸ «κατὰ φύσιν ζῆν» ἦταν ἕνα ἀξίωμα καθολικῆς ἀποδοχῆς. Ποτὲ ἄλλοτε οἱ ἄνθρωποι δὲν ζοῦσαν τόσο κοντά, τόσο μέσα, τόσο ἀπόλυτα δεμένοι μὲ τὴν φύσιν. Ὅ,τι ἦταν φυσικὸ, ἦταν αὐτονόητο, ἦταν σεβαστὸ καὶ ἀπαράβιαστο. Δὲν ὑπῆρχαν ντροπές, ψυχικὲς θολοῦρες, μάταιες καὶ περιττές ἀναστολές καὶ προλήψεις. Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ, ἡ ἠθικὴ, τὸ δίκαιο, ἡ παιδεία, ὅλα ἔρχονταν νὰ ἐνισχύσουν καὶ νὰ τονίσουν αὐτὴ τὴν σύνδεση, νὰ τὴν κάνουν πιὸ ἰσχυρή, πιὸ ἀκατάλυτη. Ἀμεση συνέπεια αὐτῆς τῆς ἀναγνώρισης ἦταν ἡ γαλήνη στὶς ψυχές, ἡ ἡρεμία στὶς αἰσθήσεις, ἡ κατάφαση στὴ ζωὴ, ὅπως ἦταν, μέσα στὴν φύσιν, καὶ ὅχι ὅπως μερικοὶ θὰ τὴν ἤθελαν.

Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας εἶχε γι' αὐτὸ ἔντονη τὴν αἴσθηση τῆς προσαρμογῆς στὶς φυσικὲς ἐπιταγές. Ἡ ἠθικὴ του, ἡ κοινωνικὴ του ἀγωγή, ἡ καθημερινή του ζωὴ, ἡ θρησκεία του, δὲν ἦταν τίποτα ἄλλο ἀπὸ πετυχημένες προσαρμογές τῶν φυσικῶν δεδομένων στὴ ζωὴ του. Λατρεύοντας τὰ βουνὰ καὶ τὰ ποτάμια, τὶς θεότητες τῶν νερῶν καὶ τῶν δασῶν, τὶς θεότητες τῶν φυσικῶν στοιχείων, δὲν

ἔκαναν τίποτα ἄλλο ἀπὸ προσπάθειες νὰ τὰ καταλάβουν, νὰ τὰ ἐντάξουν στὴ ζωὴ τους καὶ, στίς χειρότερες περιπτώσεις, νὰ τὰ ἡμερώσουν, νὰ τὰ φέρουν στὰ μέτρα τους καὶ νὰ τοὺς δώσουν ἕνα πρόσωπο φιλικὸ καὶ ἀνθρώπινο.

Μιὰ τρίτη καίρια διαφορὰ ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ στοὺς ἀρχαίους μας προγόνους, ποὺ, σήμερα, στοὺς πολλοὺς θὰ φάνταζαν ἀφελεῖς, λίγο ἀπλοϊκοὶ καὶ πρωτόγονοι, εἶναι ἡ αἴσθηση τοῦ μέτρου καὶ τῶν ἀναλογιῶν, ἡ αἴσθηση τῆς ἰσορροπίας, τοῦ ρυθμοῦ, τῶν ὀγκῶν καὶ τοῦ βάθους, ποὺ ἔντονα τοὺς χαρακτήριζε. Τίποτα ἀπ' ὅ,τι ἔφτιαχναν ἢ κατασκεύαζαν, σχεδιάζαν ἢ σκέπτονταν δὲν ἦταν ἔξω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα ὅρια, τὴ λογικὴ, τὸ μέτρο. Ὑπῆρχε σ' αὐτοὺς τέλεια ἐναρμόνιση τοῦ μέσα καὶ τοῦ ἔξω, — τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπινου... Ὅλα, ἀκόμα καὶ οἱ θεοὶ τους, ἦταν φτιαγμένοι σὲ ἀρμονικὴ ἀναλογία καὶ σχέση μὲ τὴν ἀνθρώπινη διάσταση. Γι' αὐτὸ καὶ ἦταν προικισμένοι μὲ ὅλες μαζί τὶς ἀνθρώπινες ιδιότητες καὶ τὶς ἀρετές, τὶς ἀδυναμίες καὶ τὶς κακίες, ποὺ οἱ ἴδιοι ἀνακάλυψαν στοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ στοὺς συνανθρώπους τους.

Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ἦταν, πρῶτα ἀπ' ὅλα, εἰλικρινὴς καὶ αὐθεντικὸς. Ζοῦσε κοντύτερα στὴν ἀλήθεια τῆς ζωῆς, γι' αὐτὸ ἦταν καὶ βαθύτερος γνώστης τῆς ἀνθρώπινης φύσης καὶ περισσότερο ἀληθινός, ἀπροκατάληπτος καὶ σωστός. Οἱ ἐμπειρίες του, οἱ ἐπιστημονικὲς γνώσεις του, οἱ φιλοσοφικὲς του πεποιθήσεις μπορεῖ νὰ ἦταν περιορισμένες καὶ σαφῶς λιγότερες ἀπ' ὅ,τι εἶναι σήμερα, ἀλλὰ ἦταν γερὰ θεμελιωμένες καὶ ἀπόλυτα ἰσορροπες καὶ ἰσοζυγιασμένες.

Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας ἦταν συνθετικὸς, συγκεντρωτικὸς μὲ καθολικὴ ἐποπτεία τοῦ κόσμου. Δὲν γνώριζε τὴν μονομέρεια,

τὴν ἐξιδείκευση, τὴν ἀφαίρεση. "Ὅλα τοῦ κέντριζαν τὴν προσοχή καὶ γιὰ ὅλα εἶχε μιὰ σαφῆ ἀντίληψη. Ὁ ὁλοκληρωμένος ἄνθρωπος εἶναι ἕνα ἰδανικό, ποὺ μόνο ὁ ξεχασμένος, ὁ συχνὰ περιφρονημένος, σήμερα, ἀπὸ τοὺς ἐπιγόνους τοῦ ἀρχαῖος μας πρόγονος τὸ εἶχε ἐπιτύχει σ' ἕνα τέτοιο ὑψηλὸ βαθμό, ποὺ νὰ κινεῖ τὸ θαυμασμό μας.

Αλλὰ δὲν ἦταν μόνο αὐτὰ ποὺ ἔκαναν τοὺς πρῶτους ἐκείνους Ἕλληνες νὰ ξεχωρίσουν τόσο πολὺ. Ἦταν προπαντὸς οἱ προεκτάσεις καὶ οἱ ἐφαρμογὲς αὐτῶν ποὺ ἀνακάλυψαν, σχετικὰ μὲ τὴν ζωὴ, τὸ νόημα τῆς ὑπαρξεως καὶ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ. "Ὅλα ξεκινοῦσαν ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση τῆς διφυοῦς ἀνθρώπινης ὑπόστασης. Σεβασμὸς καὶ κατανόηση στὶς ἀνάγκες καὶ τὶς ἐπιταγὲς τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς διάνοιας. "Ὅσο ὑπηρετοῦσαν τὸ πνεῦμα, ἄλλο τόσο σέβονταν καὶ ἀναγνώριζαν τὶς ἀδυναμίες καὶ τὰ πάθη τους. Τὸ ἀνθρώπινο σῶμα ἦταν ἀπόλυτα σεβαστό. Τὰ ἐνστιχτα καὶ οἱ ὁρμές του ἱκανοποιοῦνταν κατὰ τὸν πιὸ ἁρμονικὸ τρόπο.

Ὁ ἀρχαῖος Ἕλληνας δὲν βρισκόταν ποτὲ σὲ πόλεμο μὲ τὸ σῶμα του καὶ δὲν ντρεπόταν ποτὲ γιὰ τὶς ἐπιθυμίες του. Στὶς σχέσεις του μαζί του δὲν ἦταν ὑποκριτὴς οὔτε ὑπερβολικὸς. Ὁ ἡδονισμὸς του μετρίαζόταν ἀπὸ τὴν αἵσθηση τοῦ μέτρου καὶ ἡ φυσικὴ τάση γιὰ ἔκλυση καὶ παραλυσία ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ἐγκράτειας καὶ λιτότητας. Ἀπέναντι στὰ πράγματα καὶ τὸ γύρω του κόσμος ἦταν ρεαλιστὴς καὶ πραγματιστὴς, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ στερεῖται ποιητικότητας καὶ ἰδεαλισμοῦ. Γιὰ πρώτη φορὰ, ἀπ' αὐτὸν μπῆκε στὴν καθημερινὴ ζωὴ ἡ ὁμορφιά, ἡ κατανόηση, ἡ ἡμεράδα, ἡ αἵσθηση τῆς ἰσορροπίας. Γιὰ πρώτη φορὰ, τότε, ὁ

ἄνθρωπος παραδέχθηκε τὴν πραγματικό-
τητα τῶν αἰσθήσεών του καὶ προσπάθησε
νὰ τὶς χαλιναγωγήσει.

“Αμεση συνέπεια ήταν τότε νά γνωρίσει μιάν εὐτυχία στὰ μέτρα του, ἐξαρτημένη ἀπὸ τὴν δική του θέληση καὶ τὶς δικές του δυνατότητες. Γι’ αὐτὸ καὶ τοὺς θεοὺς του ὄχι μόνο τοὺς δημιούργησε ὅμοια μ’ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἔφερε νὰ κατοικήσουν στὴ γῆ του. Ἦταν οἱ πρῶτοι θεοὶ μέ γήινες συνήθειες καὶ μὲ ἀνθρώπινες ἀδυναμίες. Καὶ τοῦτο, γιατί οἱ Ἕλληνες τόσο τοὺς ἑαυτοὺς τους τοὺς εἶδαν σὰν θεοὺς ὅσο καὶ τὴν πατρίδα τους ἀντάξια τῆς κατοικίας τῶν θεῶν. Τόσο πολὺ τὴν ἀγαποῦσαν τὴ γῆ τους, τόσο πολὺ εἶχαν ἐναρμονιστεῖ μὲ τὴν γλυκεῖα εὐκρατὴ φύση τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου, ποὺ τότε ἦταν γεμάτος δάση, παρθένα βουνά, ἀπέραντα κατάφυτα λιβάδια, τοὺς δυσκολεύονταν νὰ πιστέψουν, πῶς τούτη ἡ γῆ δὲν ἦταν ὁ παράδεισος. Ἔτσι, γι’ αὐτοὺς ἄλλη καλύτερη ζωὴ ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ζοῦσαν, δὲν μπορούσε νὰ νοηθεῖ.

“Αλλωστε, ήταν τόσο ολιγαρκείς οι άνθρωποι εκείνοι. Τὰ λίγα, τ’ ἀπαραίτητα καὶ τὰ πιὸ χρεώδη, ποὺ ζητοῦσαν ἀπὸ τὴν ζωὴ, τὰ ἴδια ζητοῦσαν καὶ ἀπὸ τοῦ θεοῦ τους: ὑγεία, καλὴ σοδειά, εὐτυχία. “Ολα τᾶλλα πίστευαν, πὼς θάρχονταν μὴνὰ τοὺς μὲ τὴν δική τους φροντίδα, μὲ τὸ δικό τους μόχθο. Καὶ ἤρθαν. Εἶναι αὐτὸ ποὺ σήμερα ὀνομάζουμε πολὺ ἀόριστα, πολὺ συνοπτικὰ, ἑλληνικὸ θαῦμα· ἓνα θαῦμα ζωῆς, βίωσης, πληρότητας, ἀρμονίας πνεύματος καὶ ὕλης, σωστῆς καὶ ἰσορροπῆς ἀνάπτυξης καὶ καλλιέργειας ὅλων τῶν ψυχικῶν καὶ σωματικῶν ιδιοτήτων. Ἀκριβῶς, ὁλος ὁ ἀγῶνας μας σήμερα εἶναι νὰ καταλάβουμε, νὰ γνωρίσουμε ὅσο γίνεται βαθύτερα τοῦτο τὸν πολιτισμὸ τὸν βαθιὰ ἀνθρώπινο καὶ γήινο, τὸν βασισμένον στὴν ἀπλότητα, τὴν

ολιγάρκεια, την άνεχτικότητα και την γαλήνη τής ψυχής.

Κάτι τέτοιο, βέβαια, δέν είναι σήμερα εύκολο. Βλέπουμε λίγα, αλλά μαντεύουμε πολλά. Πάνω όμως άπ' όλα μās λείπει ό δημιουργός όλων αυτών: ό άνθρωπος. Μάταια θά ψάχνουμε νά τον γνωρίσουμε, νά μπούμε στους μηχανισμούς τής νόσής του, νά καταλάβουμε τό ψυχισμό του, τό συναισθηματικό και συγκινησιακό του υπόβαθρο. Ό άρχαίος Έλληνας, αυτός πού συνέλαβε όλη αυτή τήν όμορφιά, πού βρήκε όλες αυτές τις αλήθειες, θά είναι για μās ό μεγάλος άγνωστος, τό αιώνια άλυτο άίνιγμα. Χωρίς άμφιβολία αυτός ήταν τό μεγαλύτερο θαύμα όσο και τό σκοτεινότερο μυστήριο. Μπροστά του τά δημιουργήματα του ώχριούν.

Μάταια θά πασχίζουμε νά τόν ανα-συνθέσουμε μέσα άπό τά έρείπια και τά κιονόκρανα, τις κολώνες τών Ναών, τήν 'Οδύσεια και τήν 'Ιλιάδα, τις τραγωδίες του Σοφοκλή και του Αισχύλου, τις «σκοτεινές» θεωρίες του 'Ηράκλειτου ή του 'Εμπεδοκλή. Μάταια θά τόν γυρέψουμε στους διαλόγους του Πλάτωνα και τις ιστορίες του 'Ηρόδοτου και του Θουκυδίδη. Νοιώθουμε, πάντα, κάτι τό άνολοκλήρωτο. Κάτι νά μās διαφεύγει. Μιά άπόσταση, πού δέν θά γεφυρωθεί ποτέ, θά μās χωρίζει για πάντα άπό τόν Έλληνα εκείνο τής νιότης, πού για πρώτη φορά κοίταξε άφοβα και νηφάλια τόν κόσμο, έτσι όπως πρόβαλε μέσα στην αύγή τής δημιουργίας. Πάντα κάτι θά μās κρατάει μακριά άπό τόν μεγάλο εκείνο μας πρόγονο μέ τό γεροδεμένο, νεανικό παράστημα, τό έφηβικό κορμί, τό χαρούμενο άνάβλεμμα και τό έλαφρά άίνιγματικό και είρωνικό χαμόγελο...

Αλλά άς σταματήσουμε εδώ. Δείξαμε όσο ήταν δυνατό και σέ κύριες γραμμές, τι ήταν ή άρχαιότητα, και ποιοί ήταν οι άρχαίοι μας πρόγονοι. Δείξαμε ακόμα, τι μπορούμε ν' άντλήσουμε άπό μιάν ούσιαστική αναζήτηση στα κατάλοιπα τής ένδοξης κληρονομιάς τους. Όσο ποτέ άλλοτε νοιώθουμε, σήμερα, τήν άνάγκη μιās έπιστροφής σ' αυτήν και μιās επανεκτίμησης τών αξιών μας. Για νά βρούμε τό κριτήριο σέ τέτοιου είδους άπομιμήσεις, μπορούμε άνετα νά στραφούμε σ' εκείνους.

Τά μέτρα και τά σταθμά κάθε αξίας και κάθε ιδανικού μās τάχουν αυτοί δοσμένα. Τά ιδεώδη τους, οι αλήθειες τους και οι διαπιστώσεις τους έχουν διαιώνια ισχύ. Άς τις έπαληθεύσουμε για μιάν ακόμα φορά. Δέν έχουμε νά χάσουμε τίποτα, έμπιστευόμενοι τήν σοφία τους, τήν άσφαλτη κρίση τους, τήν βαθύτατη γνώση τους. Άς δεθούμε όσο γίνεται μαζί τους, κι' άς άπορριψουμε κάθε τί τό ψεύτικο, τό περιττό, τό ξένο, πού μās φόρτωσαν οι ένδιάμεσοι αιώνες έως σήμερα. Έχουμε πάνω μας και μέσα μας πολλήν σαβούρα κι' ένα πλήθος άπό προλήψεις, θεωρίες και άντιλήψεις, πού δέν μās ταιριάζουν, δέν μās πāνε... Άντίθετα μās προκαλούν μεγάλη σύγχυση και θολούρα.

Άς ξαναγυρίσουμε λοιπόν, κοντά τους, στη φύση και στην άπλη ζωή. Άς νοιώσουμε άθώοι, όπως εκείνοι και άπλοί σαν παιδιά, σαν έφηβοι, χωρίς όλα εκείνα πού τόσο μās δυσκολεύουν τή ζωή, τήν περιπλέκουν και συχνότατα τήν άσχημίζουν. Και άς τό επαναλάβουμε: Άν πιστεύουμε στό σήμερα και σ' ένα καλύτερο μέλλον, πρέπει νά πιστέψουμε και στην ζωογόνο δύναμη του άρχαίου μας έλληνισμού, στις όμορφιές και τις αξίες πού μās κληροδότησε, τά μέτρα

ποὺ μᾶς δίδαξε, τίς ἀλήθειες ποὺ μᾶς ἀποκάλυψε.

Ἄς τὸ πιστέψουμε ὅλοι: δὲν εἴμαστε μόνο αὐτὸ ποὺ φαινόμαστε. Δὲν εἴμαστε μόνο οἱ Νεοέλληνες, οἱ γραικοί, οἱ ρωμιοί, οἱ γραικύλοι, οἱ ἐλληνίζοντες, οἱ ραγιαῖδες τῆς Τουρκοκρατίας... Εἴμαστε στὸ βάθος μας καὶ αὐτοὶ ποὺ συχνά ἀνυποψίαστοι κουβαλᾶμε μέσα μας κάτι ἀπὸ τὴ σπίθα τῆς μεγαλοφυΐας τῶν ἀρχαίων μας προγόνων. Ξέρω, ὥστόσο, πὼς σήμερα πολλοὶ ἔχουν προβληματισθεῖ, ἔχουν διχαστεῖ καὶ βρίσκονται σὲ δεινὸ ἀδιέξοδο. Δὲν τοὺς θέλουν. Προτιμοῦν νὰ συμπορευθοῦμε μὲ τὴν Δύση, νὰ γίνουμε ὁλοκληρωτικὰ Εὐρωπαῖοι. Πολλοὶ ἄλλοι, ἀντίθετα, πιέζουν νὰ στραφθοῦμε πρὸς τὸ Βυζάντιο, νὰ περιχαρακωθοῦμε στὴν Ὁρθοδοξία καὶ τὸ νέο ἐλληνισμό. Ἐγώ, πιστεύω πὼς μπορούμε ἄνετα νὰ ἐμπλουτίσουμε καὶ νὰ πλατύνουμε τὴν σημερινή μας νεοελληνικὴ διάσταση υἱοθετώντας τίς κυριότερες ἀξίες τῆς ἐλληνικῆς μας ἀρχαίας παράδοσης. Ὅσο περισσότερα μηνύματα καὶ διδάγματα τῆς προγονικῆς μας κληρονομιάς βάλουμε στὴ ζωὴ μας, τόσο πιὸ κερδισμένοι θὰ εἴμαστε, τόσο πιὸ εὐκολα θ' ἀντιμετωπίσουμε τίς σημερινές καὶ τίς μελλούμενες δυσκολίες.

Κι' ὅταν λέω νὰ πάρουμε, δὲν ἐννοῶ

νὰ μιμηθοῦμε δουρικὰ ὀρισμένες ἐπιφανεῖες μορφές τῆς ἀρχαίας ζωῆς. Δὲν κερδίζουμε πολλὰ, ὅταν ντυθοῦμε μὲ ποδήρεις χιτῶνες, ὅταν βάλουμε πέδιλα, ὅταν παρακολουθοῦμε, χωρὶς μέθεξη, κακοποιημένες ἀρχαῖες τραγωδίες νὰ παίζονται χωρὶς κανένα σεβασμὸ ἀπὸ δῆθεν μοντερνίζοντες θιάσους... Πολὺ περισσότερο, δὲν ἔχουμε καμμιὰ ἐλπίδα προσέγγισης στὴν οὐσία τοῦ μεγάλου ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος παρακολουθώντας, κατὰ κόρον, τίς διαστρεβλωμένες κωμωδίες τοῦ Ἀριστοφάνη καὶ ἀκούγοντας τίς χυδαιότητες τῶν μεταγλωττισμένων βάνουσα διαλόγων του.

Μόνον ὅταν μὲ προσοχή, ἀγάπη καὶ ἐμβάθυνση διεισδύσουμε στὰ διασωσμένα κείμενα, θὰ νοιώσουμε ἐκεῖνο τὸν παλμὸ καὶ τὸ ρίγος τοῦ ζωντανοῦ ἐλληνικοῦ λόγου καὶ τῆς ἀκατάλυτης ἀλήθειας τῶν μηνυμάτων του. Μόνο τότε θὰ κοινωνήσουμε τὴν ὁμορφίαν τοῦ ἐλληνισμοῦ καὶ θὰ αἰσθανθοῦμε νὰ μᾶς πλημμυρίζει ἐκεῖνη ἡ πνοὴ τῆς χαρᾶς, τῆς αἰσιοδοξίας καὶ τῆς αἵσθησης τοῦ μέτρου, πού, μιὰ γιὰ πάντα, σφράγισαν τὴν ζωὴ τους καὶ ἔδωσαν τὸ τραγικὸ μεγαλεῖο, τὴν δικαίωση καὶ τὴν κατάφαση στὴν ἀνθρώπινη υπαρξή, πού, μέσα ἀπὸ τὴν χοϊκὴ φύση της ὑψώνεται στὴν αἰωνιότητα.

ΛΕΥΤΕΡΗΣ

Σκέψεις

Μέρα γιορτῆς
ἐξαρση ἐθνική,
ἢ αἰθουσα γεμάτη,
ἀκροατήριο ὑψηλοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου.

Στὸ βᾶθρο ὁ διανοούμενος, ὁ σοφός, ὁ ταγός,
θύμηση δοξασμένου παρελθόντος,
τίτλοι ἀθάνατοι:
«Τρεῖς χιλιάδες χρόνια ἱστορίας».
«Τρεῖς χιλιάδες χρόνια πολιτισμοῦ».

Σὲ μιά γωνιά
ὁ ἡμιμαθής
(χειρότερος τοῦ ἀμαθοῦς)
σκέπτεται:

Τρεῖς χιλιάδες,
ἀφαίρεσε δυὸ ἑξακόσια μέχρι τὸν Πεισίστρατο
μένουν τετρακόσια,
(κι' ὁ Πεισίστρατος περιμάζεψε, περίσωσε τὰ Ὀμηρικὰ Ἔπη,
ἄρα ὑπάρχει κι ἄλλο «ἀφαίρεσε»
μέχρι τὸ δημιουργὸ τους).

Τί λέει ὁ «σοφός»;
Κρίμα στὶς σπουδές,
στὰ Πανεπιστήμια,
στὶς Ἀκαδημίες του!

Μὰ φτάνουν τετρακόσια χρόνια;
φτάνουν χίλια τετρακόσια;
(Ἕ Ἄλλος μίλαγε προχτές
γιὰ τέσσερες χιλιάδες χρόνια!)
φτάνουν γιὰ νὰ ξεκινήσεις
ἀπὸ ἀναρθρες κραυγές
νὰ φτιάξεις λέξεις,
ἀπλές καὶ σύνθετες,
νὰ φτιάξεις ἀλφάβητο, γραμματική, σύνταξη,
τελειότητα γλώσσας, ὀρθοφωνία;

ΜΑΡΜΑΤΣΟΥΡΗΣ

Ἑμιμαθοῦς¹

Κοίταξε, «σοφέ» μου, τὴ λέξη σοφός.
κοίτα τὴ συμμετρία της,
τὴ διαβάξεις κι ἀνάποδα.
Ποιές «τρεῖς χιλιάδες χρόνια»;
Τὸ δίδω καὶ ἡ δάς
πόσες χιλιάδες χρόνια χρειάστηκαν
γιὰ νὰ γίνουν διδάσκω (δίνω φῶς);

Καὶ μὴ μοῦ ἴπεις:
«Οἱ ρίζες ἀπὸ τὰ σανσκριτικά».
Κι αὐτές οἱ ρίζες βλαστάνουν τόσο γρήγορα;

Μήπως μὲ ἄλλο ὄνομα οἱ πρόγονοι;
Καὶ λοιπόν, τί σημασία ἔχει τ' ὄνομα;
Πρόγονοι δὲν εἶναι;

Ὁχι τρεῖς χιλιάδες χρόνια, «σοφέ» μου,
οὔτε καὶ τέσσερις!
Βάλε κι ἄλλα,
βάλε μερικές χιλιάδες ἀκόμα,
κάτι λέει κι ὁ γέρο Πλάτωνας
στὸν *Τίμαιο* καὶ στὸν *Κριτία* του.

Καὶ πάψε, «σοφέ», «ταγέ» μας,
ν' ἀποκαλεῖς
τὴ σχετικὰ νεώτερη ἱστορία μας
«Ἱστορία τῶν Ἀρχαίων χρόνων»
ἐπειδὴ τίποτα δὲν ξέρεις
νὰ μᾶς πεῖς
γιὰ τοὺς πραγματικούς
Ἀρχαίους Χρόνους.

Πειραιᾶς, 29 Ὀκτωβρίου 1982

1. Τὸ ποίημα δημοσιεύεται γιὰ πρώτη φορά.

Σ. ΠΑΝΑΓΟΣ – Γ. Δ. ΔΕΠΟΣ

‘Ηράκλειτος καὶ Σωκράτης

(Συνέχεια συζητήσεως καὶ ἀντίκρουση τοῦ Ε.Γ.Ρόζου*)

Α' (Σ. ΠΑΝΑΓΟΣ:)

1. *Τὸ Συμπόσιο*: Εἶναι γνωστό, νομίζω, τὸ χαριτωμένο ἐκεῖνο ἀνέκδοτο, ποὺ ἀναφέρεται στὸ συμπόσιο τῶν ἀρχαίων Ἑπτὰ Σοφῶν, ποὺ ὀργανώθηκε μὲ σκοπὸ νὰ ἐκλέξουν τὸν πρῶτο μεταξὺ τῶν ἀρίστων καὶ ποὺ τέτοιος δὲ βρέθηκε, γιατί ὁ καθένας ὑπεδείκνυε τοὺς ὑπόλοιπους ἕξι γιὰ «πρώτους».

Φαντάζομαι, ὅτι, ἂν κάποιος παρόμοιος συμπόσιο διωργανωνόταν μὲ συνδαιτυμόνες τοὺς ἑπτὰ: Ἀναξαγόρα, Ἀναξίμανδρο, Δημόκριτο, Ἐμπεδοκλῆ, Ἡράκλειτο, Παρμενίδη καὶ Σωκράτη, γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, ἀσφαλῶς, θὰ ἀπέληγε στὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα.

2. *Τὸ «φακέλλωμα»*: Βέβαια, ἐμεῖς οἱ μεταγενέστεροι δὲν χάνουμε εὐκαιρίαν νὰ «βαθμολογοῦμε» καὶ νὰ «χαρακτηρίζουμε» — βασικὲς συνήθειες τῆς λογοκρατικῆς, θάλεγα ἀστυνομικῆς — ἄρα ἀνελεύθερης — νοοτροπίας μας. Χωρὶς δισταγμὸ καί, τὸ χειρότερο, χωρὶς ἴσως νάχουμε σαφεῖς γνώση, βραβεύουμε τὸν Ἡράκλειτο τὸ «φυσικό» καὶ μηδενίζουμε τὸ Σωκράτη τὸν «ιδεαλιστή», χειροκροτοῦμε τὸ Δημόκριτο τὸν «υἷλιστή» καὶ

ἀποφεύγουμε τὸ ὄνομα τοῦ «ἐκκεντρικοῦ» Ἐμπεδοκλῆ, ἀνάλογα μὲ τὸ ρεῦμα πάντοτε τῆς ἐποχῆς, ἀσφαλῶς ἀνεξέλεγκτα καὶ ἄκριτα ὅπωςδήποτε, χωρὶς ν' ἀναρωτιόμαστε ἂν οἱ ἴδιοι δέχονται τὰ βραβεῖα μας καὶ ἂν προσυπογράφουν τοὺς χαρακτηρισμούς μας.

Γνωρίζω, ὅτι ὁ Ἐφέσιος ἔγραψε ἓνα σύγγραμμα, ποὺ τὸ ἀφιέρωσε στὴ θεὰ Ἄρτεμι — ὄχι στοὺς ἀνθρώπους — καὶ τοῦ ὁποῖου διασώθηκαν ἀπὸ τὴ βαρβαρότητα τῶν ἀνθρώπων 137 ἀποσπάσματα¹, ἐκ τῶν ὁποίων 11 θεωροῦνται ἀμφίβολα, νόθα ἢ παραποιημένα τέλος πάντων, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω τὸν τίτλο του. Οἱ μεταγενέστεροι βέβαια — παλιά μου τέχνη κόσκινο — τοῦ ἔδωσαν πολλοὺς τίτλους, ὅπως π.χ. «Μοῦσαι» ἢ «Περὶ Φύσεως» ἢ «Γνώμων Ἡθῶν» ἢ «Ἐν ἀντί Ξυμπάντων», καθόλου ἀντι-ηρακλειτικά, ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς καὶ καθόλου ἡρακλειτικά (ἐναντία ταυτά).

3. *Τὸ πρόβλημα*: Ἀναμφίβολα ἀνάμεσα στοὺς συνδαιτυμόνες τοῦ φανταστικοῦ συμποσίου μου ἡ θέση τοῦ Ἀθηναίου Δασκάλου εἶναι ἀπελπιστικὰ δύσκολη καὶ γιὰ τὸ λόγο ὅτι δὲν ἔγραψε κανένα ἔργο (κάτι θάξερε ὁ Δαιμόνιος). Παρά ταῦτα ἡ δυσκολία αὐτὴ αἶρεται αὐτομάτως, γιατί ἀφορᾷ ἐμᾶς κι ὄχι τὸ Σωκράτη, ποὺ «βρενθυόμενος καὶ τῶφθαλμῷ

*. Τὸ ἀντικρούμενο, μὲ τὰ κείμενα ποὺ ἀκολουθοῦν, ἄρθρο τοῦ Εὐάγγελου Γ. Ρόζου δημοσιεύθηκε, μὲ τὸν ἴδιο τίτλο, στὸ προηγούμενο 11ο τεῦχος τοῦ Δαυλοῦ (σελ. 479-485) καὶ ἀποτελοῦσε ἀνασκευή τοῦ πρώτου, ὁμοτίτλου ἐπίσης, ἄρθρου τοῦ Σ. Πανάγου ποὺ εἶχε καταχωρηθῇ στὸ 8ο-9ο τεῦχος (σελ. 381-394).

1. Ὁ ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος πυρπολήθηκε ἀπὸ κάποιον Ἡρόστρατο καὶ μαζί του κήκε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, καὶ τὸ σύγγραμμα τοῦ μεγάλου Αἰνικτῆ.

παραβάλλων, *ἡρέμα παρασκοπεῖ*² τοὺς συνδαιτυμόνες καί, πάντοτε ἄγρυπνος — ὄχι σάν «μεσημβριάζον προβάτιον» — συμμετέχει ζωηρὰ στὴ συζήτηση.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι πολλοί (V. Brochard, L. Robin, H. Diels) ἀμφισβητοῦν τὴν ἱστορικότητα τοῦ Διασκάλου καὶ τὸν ταυτίζουν — ὄχι ἄδικα — μὲ τὸν Πλάτωνα, ὅπως ὑπάρχουν κι ἄλλοι ποὺ βρίσκουν περιττὴ τὴν προσωπικότητα τοῦ Πλάτωνα (Burnet · Taylor), δεδομένου ὅτι αὐτὲς οἱ δυὸ ψυχὲς μεταγγίστηκαν σὲ τέτοιο βαθμό, ὥστε νὰ καταστοῦν παναρμόνιες. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος πού, στὸ προηγούμενο ἄρθρο μου, ἀπέφυγα πεισματικά — πόσο ὅμως εἶναι δυνατό; — ν' ἀναφερθῶ σὲ πλατωνικὰ στοιχεῖα.

...Καὶ καλὰ ὁ Πλάτωνας, κατὰ πού συνήθιζε, «κατασκεύασε ἀκόμα ἓνα *ἡχεῖο ἀπόψεων*» πού ἄκουγε στὸ ὄνομα Σωκράτης! Τὶ νὰ ποῦμε ὅμως γιὰ τοὺς Ξενοφῶντα, Ἀριστοφάνη, Ἀριστοτέλη, Ἀντισθένη, Αἰσχίνη...; «Ὅλοι αὐτοὶ συνωμότησαν ἐναντίον μας καὶ μᾶς ἔφτιαξαν αὐτὸ τὸ «ἡχεῖο», τὸν Ἐ-Σωκράτη, τὸ γιὸ τοῦ Σωφρονίσκου καὶ τῆς Φαιναρέτης; Ἐ! τότε δὲν μένει παρὰ ν' ἀμφισβητήσουμε τὴν ὑπόστασι τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, «τὸ ἀπύθμενο χάος καὶ τὴν πῖο ψηλὴ κορυφὴ τοῦ γεμάτου θαυμασμὸ προσκυνήματος τῆς ἀνθρωπότητας»³, πού βασικὰ στηρίζεται πάνω στὴν Ἰδέα τῆς Ἀλήθειας, γιὰ τὴν ὁποία τόσο βάσιμα, θετικά καὶ ἐμπεριστατωμένα μᾶς μιλοῦν ὅλοι οἱ νεώτεροι διανοητὲς τοῦ κόσμου, ἀνεξάρτητα φιλοσοφικο-πολιτικῆς τοποθετήσεώς τους.

2. Πλάτων, «Συμπόσιον», 221, b, 10· θυμίζει τὸ ὁμηρικὸ «οἶδε νοῆσαι ἅμα πρόσω καὶ ὀπίσω».

3. Φρ. Νίτσε, στὸ βιβλίο «Σωκράτης», τοῦ G. Martin.

4. «Καὶ ὅμως ὑπάρχει»: Οὐ γὰρ φατὸν οὐδὲ νοητὸν ἔστιν ὅπως οὐκ ἔστι»⁴! Ἄν ὁ Σωκράτης δὲν ὑπάρχει, γιατί νὰ γίνεταί τὸς λόγος; Ὅ,τι δὲν ὑπάρχει μπορεῖ ταυτόχρονα καὶ νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ δημιουργῇ τέτοιου μεγέθους σπαζοκεφαλίες; Δηλαδή ἀσχολοῦμαστε μὲ κάτι ἀνύπαρκτο; Ὁ Παρμενίδης, πάντως, ἀρνεῖται νὰ τὸ παραδεχθῇ, γιατί λέγει: «Οὐκ ἄνευ τοῦ ἔντος, ἐν ᾧ πεφτισμένον ἐστίν, εὐρήσεις τό νοεῖν»⁵.

Καὶ στὸ κάτω-κάτω τί μ' ἐνδιαφέρει τί λένε οἱ ὅσοι ὀρθολογιστὲς, πού εἶναι πρόθυμοι νὰ παραδεχοῦν ὅτι καὶ κέρατα ἔχουν, μιὰ καὶ τοῦτα «οὐκ ἐξέβαλον», πιστοὶ στὴν ἀλάνθαστη «λογικὴ» τους καὶ στοὺς κανόνες της;⁶

5. *Φιλοσοφία καὶ ζωὴ*: Κάπου ἄκουσα ἢ διάβασα — καὶ τὸ βρήκα ὀρθὸ — ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι «ἐφεῦρον τὸν θεόν», οἱ Ρωμαῖοι ἀνακάλυψαν τὸ κράτος καὶ οἱ Ἕλληνες δημιούργησαν τὸν ἄνθρωπο· ἐντεῦθεν καὶ ἡ καθολικὰ παραδεδεγμένη ἄποψη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιούργημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος (R. W. Livigstone).

Γιὰ τὸν ἐξανθρωπισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ὁ «προ-μαθών»⁷ Τιτᾶνας ἔκλεψε τὸ πῦρ ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο καὶ τὸ χάρισε στοὺς θνητούς, οἱ δὲ ἀπόγονοί του «πολλὰ πλάγχθησαν», γιὰ νὰ τὸν ἐλευθερώσουν ἀπὸ τὰ

4. Παρμενίδης, ἀπ. 8.

5. Παρμενίδης, ἀποσπ. 8.

6. Ἡ Γκιζέλα Ρίχτερ ἀναφέρει, ὅτι σώζονται 46 ἀγάλματα τοῦ Σωκράτη, 13 ἀγάλματα μὲ ὑπόθεσι σωκρατικὴ καὶ πάρα πολλὰ νομίσματα, πολύτιμοι λίθοι, ἀνάγλυφα, μωσαϊκὰ, ἀγαλματίδια κλπ. μὲ ἀπεικονίσεις του.

7. Οἱ Ἕλληνες ἐτυμολογοῦσαν τὸ ὄνομα Προμηθεὺς ἀπὸ τὸ προμανθάνω. Ὁ Προμηθεὺς ἀνακάλυψε τὴν παραγωγή τοῦ πυρὸς διὰ τῆς τριβῆς. Σανσκριτικά, Pramantha = τὸ ξύλινο ὄργανο, πού μὲ τὴν τριβὴ τοῦ οἱ πρόγονοι παρῆγαν τὴ φωτιά.

πάθη και τις κακότητες της ά-συνείδησης και τους συνακόλουθους φόβους, που τὸν μεταβάλλουν σὲ ἀγχόμενο - ἐξ αἰτίας της ἀνασφάλειας που αἰσθάνεται - και δυστυχισμένο πλάσμα, εὐρισκόμενο σὲ συνεχῇ σύγκρουση μὲ τὸν ἑαυτὸ του και τοὺς ἄλλους.

Δὲν ἔκανε λοιπὸν κάτι περισσότερο ὁ Σωκράτης ἀπὸ τὸ νὰ κλέψῃ τὸ ἄλλο «πῦρ», τὴ φιλοσοφία, ἀπὸ τὸν Ὀλυμπο και νὰ τὴν ἐγκαταστήσῃ στὶς πόλεις και στὰ σπίτια μας — ὥστε νὰ μὴν τοῦ τὸ συγχωρήσουμε!

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι ἔμεινε αὐστηρὰ προσηλωμένος στὴ ζωὴ και στὸν ἄνθρωπο, στὴν Ἐλευθερία και στὴ Δικαιοσύνη, στὸ Κάλλος και στὴν Ἀρετὴ, ἀγαθὰ που ὁ ἀθεόφοβος τᾶθελε και τὰ προώριζε γιὰ τοὺς ἄνθρώπους, τοὺς ὁποίους βοηθοῦσε μὲ τὴν Παιδεία του νὰ καταστοῦν ἱκανοὶ νὰ τ' ἀποκτήσουν!

Ἀλλά, ἄς μὴν κρυβώμαστε πίσω ἀπ' τὸ δάκτυλό μας κι ἄς κάνουμε τὸ χατήρι μιὰ φορὰ στὸ Δάσκαλο νὰ ὁμολογήσουμε μὲ τὸν ἑαυτὸ μας! Ἐμεῖς γιὰ πιδὸ πράγμα νοιαζόμαστε; Τὶ μᾶς καίει; Ὅχι ἡ ζωὴ και ὁ θάνατος, ὁ κόσμος και ἡ ἀρετὴ, ἡ γνώση και τὸ κάλλος; Μὰ και τὸν Ἐφέσιο τί τὸν ἔκαιγε; Ἀπ' ὅ,τι μπόρεσα νὰ καταλάβω τὰ 120 τουλάχιστο ἀπὸ τὰ 137 ἀποσπάσματά του μιλοῦν γιὰ τὸν κόσμο και τὴ ζωὴ, τὸ Θεὸ και τὸν ἄνθρωπο, γιὰ τὴ σωφροσύνη και τὸ ἥθος, που ἀποτελεῖ τὸ «Δαίμονα» τῶν ἀνθρώπων.

6. *Θεωρίες και Συστήματα*: Ἀσφαλῶς δὲν μπορούμε νὰ μιλήσουμε γιὰ μιὰ σωκρατικὴ ἢ ἡρακλειτικὴ ἢ δημοκρίτεια κ.ο.κ. θεωρία, ἐφόσον τὴν ἐννοῦμε σὰν σύστημα, δηλαδὴ σὰν συνταγὴ κάθε χρήσεως και ἀνάγκης και σὰν πανάκεια γιὰ κάθε «νόσον και μαλακίαν».

Κι ἄλλες φορὲς ἔχει γράψῃ τὸ περιο-

δικό, ὅτι οἱ Ἰδέες ἀποτελοῦν αὐτοδύναμες και αὐθύπαρκτες ὀντότητες, δηλαδὴ θεότητες που, καθὼς εἶναι φυσικὸ, δὲν πρακτικοποιοῦνται, οὔτε μεταβάλλονται σὲ θεραπευνίδες τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἀπεναντίας οἱ ἄνθρωποι λατρεύουν τὶς Ἰδέες, προσανατολίζονται σ' αὐτὲς και φιλιώνονται, και τείνουν νὰ καταστοῦν ἓνα πράγμα, δηλαδὴ «ταυτόν».

Ὅσο ἀληθεύει, ὅτι ὁ Λόγος εἶναι πατέρας τῶν Ἰδεῶν, ἄλλο τόσο ἀληθεύει ὅτι οἱ Ἰδέες εἶναι οἱ φυσικοὶ γονεῖς τοῦ λόγου. Γι' αὐτό, τόσο ὁ Ἡράκλειτος ὅσο και ὁ Σωκράτης, ζητοῦσαν ἀπ' τοὺς ἄνθρώπους νὰ μένουν ἄγρυπνοι γιὰ ν' ἀφουγκράζονται τὸ λόγο, ἀκούραστοι ἐρευνητὲς τῆς ἀλήθειας, παντοτινοὶ ἐραστές τοῦ ζωντανοῦ προφορικοῦ λόγου, λάτρες τοῦ Πανός.

Κανεῖς τοὺς δὲν ἐκθέτει τὴ σκέψη του, ἀλλά, μιμούμενοι τὴ φύση, που «κρύπτεισθαι φιλεῖ», παρακινοῦν τοὺς μαθητὲς τοὺς νὰ σκεφοῦν. Οὔτε διδάσκουν, οὔτε κηρύττουν, οὔτε ὑπόσχονται, οὔτε ἀπειλοῦν· συνιστοῦν ἀπλῶς αὐτοκυριαρχία σὲ ὅλα, ἀπιστία, ὅχι μόνο στὰ δόγματα και στὶς αἰθεντίες, ἀλλά και στὸν ἑαυτὸ τοὺς τὸν ἴδιο, οὔτως ὥστε νάνα σὲ θέση νὰ δεχθοῦν τὸ λόγο, ἐκεῖνο, που σὰν «βέλτιστος» ἔρχεται ν' ἀναθεωρήσῃ πρότερες γνώμες ἢ δόξες.

Ἀναμφίβολα ὁ Σωκράτης εἶχε τὴ δικὴ του μέθοδο ἐρευνας, τὴ γνωστὴ «Μαιευτικὴ» και ἀσφαλῶς προχωροῦσε ἐπαγωγικά, γιὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς μαθητὲς του ν' ἀνασκάψουν τὸ «εἶναι», τοὺς και ν' ἀνασύρουν τὶς κρυμμένες *δυνάμεις*, γιὰ νὰ τὶς μετατρέψουν σὲ ἐνεργὲς δυνάμεις (ἐνύπαρξη-ὑπέρβαση).

Ἄλλη θεωρία, πέραν αὐτῆς, δηλαδὴ τῆς ἀνιδιοτελοῦς, ἀνυστερόβουλης, ἐπίμονης και χωρὶς σκοποθεσία ἀναζήτησης τῆς ἀλήθειας, δὲ γνωρίζω οὔτε γιὰ τὸν

ένα οὔτε γιὰ τὸν ἄλλο φιλόσοφο.

7. *Ἑλληνικὴ φιλο-θεΐα*: "Ολοι οἱ Ἕλληνες στοχαστὲς τῆς Κλασσικῆς Ἑλλάδας διατήρησαν ἄρρηκτους τοὺς δεσμούς τους μὲ τὸ «θεῖο» κι ἐξακολούθησαν νὰ ἀντλοῦν τὰ ἀφορμήματα τῶν στοχασμῶν τους ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Μυθολογία, τὴν ἀστείρευτὴ αὐτὴ πηγὴ σοφίας. Πολλοὶ ἔτιχεν ἄναφερθοῦν στὸν Παρθενῶνα⁸ καὶ στοὺς κίονές του, ποὺ διακρίνονται γιὰ τὴν καμπυλότητα κι ἐλαστικότητά τους καί, ἀνάλαφροι, χώρια ὁ ἓνας ἀπ' τὸν ἄλλο, σὰν Ἕλληνες ἀκεραιωμένοι, σὰν ἄτομα κι ὄχι μᾶζα, φυσικὰ ὀρθώνονται πρὸς τὰ πάντα, ἔκφραση τῆς ἐλεύθερης ἀνθρώπινης φύσεως, γιὰ νὰ σταματήσουν κάτω ἀπ' τ' ἀετώματα ποὺ εἶναι ὁ χῶρος τῶν θεῶν, ἀμειλίκτη ὑπόδειξη στοὺς ἀνθρώπους νὰ μὴν ὑπερβαίνουν τ' ἀνθρώπινα μέτρα, ν' ἀναγνωρίζουν τὴν ἀνωτερότητα τοῦ θεῖου.

Ὁ Ἡράκλειτος, ποὺ ἐναντιώνεται στὰ ἀνθρώπινα μυθεύματα καὶ στὴ λαϊκὴ σοφία, συνιστᾷ τὴ σωφροσύνη σὰν «μέγιστη ἀρετὴ» καὶ θεωρεῖ, ὅτι «ἀνθρώπων ὁ σοφώτατος πρὸς Θεὸν πίθηκος φανεῖται καὶ σοφία καὶ κάλλει καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν».

Δὲν καταλαβαίνω τί λιγώτερο ἢ περισσότερο νὰ ἀποδώσουμε στὸ Σωκράτη, ποὺ μᾶς μίλησε γιὰ τὸ «Ὦντας Ἀγαθόν», γιὰ τὸ Θεῖο καὶ γιὰ «τόν κόσμον τῶν ἰδεῶν». Τίποτα βέβαια ἀπλούστατα εἶχε ἔλθει ἡ ὥρα ποὺ ὁ μῦθος ζητοῦσε τὸ λόγο, τοὺς κατασταλαγμένους δηλαδὴ στοχασμούς, ποὺ μὲ τὸν λόγο καὶ τὸ διάλογο, τὴν ἀπόδειξη καὶ τὸν ἔλεγχο ὁδηγοῦν τοὺς ἀνθρώπους στὴ φρόνιμη συμμόρφωση πρὸς τὸ ἠθικὸ

μέτρο, ποὺ ἀποτελεῖ τὴ δικαίωσή τους. Αὐτὸ ζητοῦν καὶ οἱ δύο φιλόσοφοι καὶ αὐτὸ ἐννοοῦν, ὅταν μιλοῦν γιὰ ὁμολογία μὲ τὸν λόγο, ἢ μὲ τὸν ἑαυτὸ τους. Εἶναι ἡ φυσικὴ ἐξέλιξη τῆς ὁμο-λογίας τῶν προγενέστερων τους μὲ τὸ Δία, ποὺ ἔλεγαν: «ὦ Ζεῦ! Μέσα στὸν κόσμον σου ὁμόστοιχος εἶναι καὶ ὁ δικός μου κόσμος».

Δὲν ἀγνοῶ, ὅτι ὁ Σωκράτης παραποιήθηκε, πλαστογραφήθηκε καὶ χρησιμοποιήθηκε κατὰ κόρον τὸ ὄνομά του ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους-χριστιανούς, ποὺ τὸν «χαρακτήρισαν» σὰν «χριστιανὸ πρὸ Χριστοῦ»! Μὰ μήπως καὶ ὁ Ἡράκλειτος γλύτωσε ἀπὸ δαύτους; Μήπως δὲν τὸν «χαρακτήρισε» κι αὐτὸν ὁ Ἰουστίνος ὁ Μάρτυρας σὰν «χριστιανὸ πρὸ Χριστοῦ»; Μήπως ὁ Λόγος του δὲν πέρασε — κακοποιημένος καὶ παραχαραγμένος — στὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιο; Εἴπαμε, ὅτι οἱ ἄνθρωποι «χαρακτηρίζουν» καὶ ὅσο νᾶναι, λέγει ὁ Ζάν Πώλ, «τὰ χυδαῖα πνεύματα οὕτως ἢ ἄλλως ἔχουν τὴν ἀποκρουστικὴ ἱκανότητα νὰ μὴ βλέπουν, ἀκόμα καὶ στὸν πιὸ βαθυστόχαστο καὶ στὸν πιὸ πλούσιο λόγο, παρὰ τὴν τετριμμένη καὶ κοινότοπη γνώμη τους».

8. *Δεσμῶτες τῶν «-ισμῶν»*: Μοῦ εἶναι δύσκολο νὰ ἐννοήσω, λοιπόν, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ στήριξε ὁ Σωκράτης κάποιον πολιτικὸ ἢ θρησκευτικὸ ἢ κοινωνικὸ ἢ εκπαιδευτικὸ σύστημα; Ἀπ' ὅσα μπόρεσα νὰ καταλάβω, γιὰτὶ — ἂς μὴ γελιόμαστε — εἶναι ἀδύνατο νὰ καταλάβουμε ἀπόλυτα τὴ σκέψη κάποιου ἄλλου, γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι δὲν εἶναι δική μας⁹, ὁ Δάσκαλος ὑπῆρξε κακὸ «ἐργαλεῖο» τόσο γιὰ τὴ «δημοκρατία-

8. Καὶ ἡ τέχνη εἶναι Μυθολογία!

9. Νὰ γιὰτὶ ὁ Σωκράτης ἔλεγε γιὰ τὸ σύγγραμμα τοῦ Ἐφέσιου: «Ὅσα κατάλαβα εἶναι ἔξοχα, κι ὅσα δὲν κατάλαβα, ἐπίσης. Μόνο ποῦ θὰ χρειαζόταν ἓνας Δῆλιος κολυμβητὴς γιὰ νὰ μὴ βουλιάξῃ».

όχλοκρατία» τοῦ καιροῦ του, ὅσο καὶ γιὰ τὴν «τυραννία τῶν τριάκοντα».

Γνωρίζω, ὅτι ἤθελε οἱ ἄρχοντες νᾶναι φιλόσοφοι, ἰσορροπημένοι ἄνθρωποι, κάτοχοι τῆς «ἀναμφιλογώτατης» γνώσης καὶ ὄχι βέβαια κούτσουρα, φανατικοὶ λακτιστὲς ποδοσφαίρου, ὠραιοπαθεῖς ἡθοποιοὶ καὶ λαοπλάνοι ρήτορες. Ξέρω, ὅτι ἐκτιμοῦσε τὴ γνώμη τῶν εἰδημόνων καὶ ἐνάρετων, ἐνῶ ἀπέρριπτε τὴ γνώμη τῶν πολλῶν, τῆς μάζας.

Μὰ καὶ ὁ Ἡράκλειτος δὲν ἀπέχει πολὺ, λέγοντας ὅτι: «Εἰς ἐμοὶ μύριοι, ἐάν ἄριστος ᾦ», «Νόμος καὶ βουλὴ πείθεσθαι ἐνός», «Αἰρεῦνται γάρ ἐνα ἀντὶ πάντων οἱ ἄριστοι κλέος ἀέναον θνητῶν, οἳ δὲ πολλοὶ κεκόρηται ὅκωσπερ κτήνεα» καὶ πολλὰ ἄλλα σχετικὰ.

Πρόκειται γιὰ ἀριστοκρατικὲς ἀντιλήψεις καὶ ἀντιδημοκρατικὲς; Ἦταν ἀριστοκράτες ὁ Ἡράκλειτος καὶ ὁ Σωκράτης; Μὰ τί νᾶναι; Ἐλεεινοκράτες;

Δὲν μπορῶ, παρὰ ταῦτα, νὰ ἐννοήσω τί εἶδους «σκοπιμότητες καὶ ὑποπτες συναλλαγὲς κρύβονται πίσω ἀπ' τὸ Μαντεῖο τῶν Δελφῶν», τοῦ ὁποῦ «ὁ ἀναξ οὔτε λέγει οὔτε κρύπτει, ἀλλὰ σημαίνει» καὶ ἡ «Σίβυλλα μαινομένη στόματι ἀγέλαστα καὶ ἀκαλλώπιστα καὶ ἀμύριστα φθεγομένη χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν θεόν» (Ἡράκλειτος).

Ὅπως δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω — κι ὅποιος μπορεῖ ἄς μὲ βοηθήσῃ:

- τί εἶδους «δοῦλος» ἦταν ὁ ὁμηρικὸς Εὐμαιὸς καὶ ποιά ἦταν ἡ θέσις του ἀνάμεσα στὴ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς Ἰθάκης; γιατί ἔδειχνε τέτοια φιλία καὶ αὐτοθυσία γιὰ τὸν Ὀδυσσεύα, Λαέρτη, Τηλέμαχο, καὶ τέτοια φροντίδα γιὰ τὴν περιουσία τους;

- ποιά θάταν σήμερα ἡ συμπεριφορὰ ἐνός «ἐλεύθερου» ὑπάλληλου μιᾶς Τράπεζας, ὅταν ὁ ἰδιοκτῆτης θάλειπε 20

χρόνια καὶ θὰ ἐθεωρεῖτο νεκρός;

- τί εἶδους βασιλιάς ἦταν ὁ σιδηρουργὸς Λαέρτης, ποὺ παρέδωσε τὰ ἡνία στὸν πρῶτο γεωργὸ τῆς Ἰθάκης Ὀδυσσεύα, παραδεκτὸ ἀπ' ὅλους γιὰ τὸν ἡρωισμό, τὴν ἐξυπνάδα καὶ τὴ μεγαλοκαρδιά του;

- γιατί στὴ Δύση χρησιμοποίησαν τὸν Ἀριστοτέλη κι ὄχι τὸν Πλάτωνα, τότε ποὺ πέθαιναν ἀπὸ ἑλλειψὴ πνευματικοῦ ὀξυγόνου; (ὁ Ἀριστοτέλης, ὡς γνωστόν, ἐπεβλήθη στὴ Γαλλία σάν «*Thésopator*» (=οὐρανοκατέβητος) τὸ 1640)¹⁰.

- ἂν μπορούσαμε, κατὰ κάποιο θαυματουργικὸ τρόπο, νὰ ἐπαναφέρουμε γιὰ λίγο στὴ ζωὴ τοὺς δυὸ αὐτοὺς φιλοσόφους, πῶς θὰ ὠνόμαζαν τὸ πολιτικὸ καθεστῶς τῆς σημερινῆς ὑψηλίου — γιατί περὶ ἐνός πρόκειται — καὶ μᾶς σὲ ποιά κατηγορία θὰ μᾶς κατέτασσαν; στοὺς ἐλεύθερους ἢ στοὺς δούλους;

Ἐνα πάντως εἶναι βέβαιο, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γνωρίσουμε τὰ πράγματα, ὅταν ξεκινοῦμε ἀπ' τὰ ὀνόματά τους. Οἱ λέξεις εἶναι καθαυτὲς εἰκόνες, ἐποπτεῖες ἀντικειμένων, φαινομένων καὶ ἐννοιῶν, ποὺ συνέλαβε κάποιος ἢ κάποια ὁμάδα σὲ κάποια δεδομένη στιγμή. Σὰν ἡχητικὰ σύμβολα χρησιμοποιοῦντο, γιὰ νὰ κατονομάσουν τὸ φαινόμενο ἢ τὴν ἐννοια ἢ τὰ πράγματα· αὐτὸ ποὺ ἔχει σημασία εἶναι τὸ νόημα ποὺ προσέλαβε ἡ λέξις κατὰ τὴν ἀρχικὴ τῆς χρήσις, καὶ τὸ νόημα εἶναι αὐτὸ ποὺ ἐνώνει τὸ ὑποκείμενο μὲ τὸ ἀντικείμενο, τὸ σημαῖνον καὶ τὸ σημαίνόμενο, ποὺ σὲ τελευταία ἀνάλυση εἶναι τὸ ἴδιο πράγμα.

Αὐτὸ ποὺ ἔχει, λοιπόν, ἐξαιρετικὰ μεγάλη σημασία εἶναι ἡ ἐτυμολογικὴ ἀνάλυση τῶν λέξεων, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸ δρόμο γιὰ νὰ φθάσουμε στὴν

10. Ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Σωκράτη, ἀλλὰ τῆς Ἀκαδημίας. Στὴν Ἀθήνα ἦρθε 30 ἔτη μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Σωκράτη.

ἀρχέγονη σημασία τῶν ὀνομάτων, στὴν ἀρχετυπική.

Μόνο μιὰ τέτοια διεργασία μπορεῖ νὰ μᾶς ὁδηγήσῃ κοντὰ στὴ σκέψη τῶν γιγάντων - ἀγχιβασίην - ποὺ εἶναι καὶ δὲν εἶναι ἰδεαλιστική, ποὺ δὲν εἶναι καὶ εἶναι ὀρθολογική, ὅπως τὸ θεῖο «ἐθέλει καὶ οὐκ ἐθέλει Ζηνὸς ὄνομα λέγεσθαι». Πράγματι, ὁ ἰδεαλισμὸς τοῦ Σωκράτη μυρίζει φρεσκοβρεγμένη γῆ καὶ ἡ φύση τοῦ Ἡράκλειτου ἰδιοφορεῖται. Κανένα φυσικὸ ἔκγονο τοῦ Προκρούστη, δηλαδὴ κανέναν «-ισμὸς», δὲν θὰ μπορέσῃ ποτὲ νὰ προσαρμόσῃ στὰ μέτρα του τὴν ἑλληνικὴ σκέψη, γιατί εἶναι ἀληθινή, ἄρα ἀπεριόριστη καὶ ἐλεύθερη.

9. *Φύση καὶ Φυσική*: Σταθερά, λοιπόν, ὁ Ἡράκλειτος ἔμενε κοντὰ στὸν ποταμὸ Κάυστρο, τοῦ ὁποίου τὸ ζωντανὸ ρεῦμα ἀπετέλεσε τὴν ἀφετηρία τῶν παρατηρήσεων καὶ στοχασμῶν του, ποὺ συνάρθρωσε μὲ τὸ λόγο. Μὲ μάτια καὶ αὐτιά παρακολουθοῦσε τὴ διαρκή ροή καὶ μεταβολή τῶν ὑδάτων τοῦ ἴδιου πάντα ποταμοῦ, ποὺ μ' ὅλα ταῦτα συνίστατο ἀπὸ διαφορετικὰ ὕδατα κάθε στιγμῇ.

Σταθερὰ ἔμενε κι ὁ Σωκράτης στὴν Ἀθήνα, σπουδάζοντας τὸ ζωντανὸ κοινωνικὸ ρεῦμα, τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, τοῦ διακοινοτικοῦ πολέμου, τῆς ἀνικανότητος τῶν ἀνθρώπων νὰ συνεννοηθοῦν κ.ο.κ. Ἦταν φυσικὸ καὶ οἱ δυὸ φίλοι τῆς σοφίας νὰ ἀχθοῦν στὰ ἴδια συμπεράσματα μὲ διαφορετικοὺς τρόπους· ἡ εὐδαιμονία καὶ ὁ λυτρωμὸς τῶν ἀνθρώπων ἔγκειται στὴ συνειδητοποίηση τῆς ἀλήθειας καὶ στὴν ἀπόκτηση αὐτογνωσίας, ποὺ ὁδηγεῖ τὰ ἄτομα στὴν τελειοποίησή τους. Ἡ ὁλοκλήρωση τοῦ ατόμου δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῇ παρὰ μόνον μέσῳ τῆς κοινότητος, μέσα στὴν ὁποία δραστηριοποιεῖται καὶ, ξεπερνών-

τας τὸ «ἐγὼ» του καὶ τὴν ἐγωιστικὴ παθητικότητά του, ἐξαληθεύεται καὶ ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν παθῶν του.

Ὁ θαλάσσιος δαίμονας Γλαῦκος εἶναι ἀνάγκη ν' ἀποβάλλῃ τὰ ὄστρακα καὶ τὰ φύκια, τίς λάσπες καὶ τίς πέτρες, ποὺ ἐπικάθησαν στὸ «σῶμα» του, γιὰ νὰ φανῇ ἡ ὁμορφιά του. Ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι μόνον τὸ περιβάλλον καὶ τὸ σῶμα του, στὸ ὁποῖο ἐνοικεῖ, ἀλλὰ καὶ ὁ λόγος τῆς ψυχῆς, ἡ συνειδηση. Ὁ Ἡράκλειτος λέγει, ὅτι «ψυχῆς πείρατα ἰών, οὐκ ἂν ἐξεύροιο, πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν· οὕτω βαθύν λόγον ἔχει».

Αὐτῆς τὰ «πείρατα» ἀναζητοῦσε ὁ «ψυχογνώστης» Σωκράτης, χωρὶς αὐτὸ νὰ λέγῃ ὅτι ἀγνοοῦσε καὶ τὴ φύση, σὰν φυσικὸ περιβάλλον· εἶναι καταπληκτικὴ ἡ γνώση του γιὰ τὴν Ἀττικὴ, καθὼς φαίνεται στὸ «Φαῖδρο» τοῦ Πλάτωνα.

Ὁ Σωκράτης ὅμως νοιάζεται γιὰ τὴν ἄλλη φύση τῶν ἀνθρώπων, γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ, τῆς ὁποίας ἡ ἀφανὴς ἁρμονία φανερῆς κρεῖττων. Ἐδῶ ἔγκειται τὸ μεγαλεῖο τοῦ Σωκράτη καὶ τῆς Σωκρατικῆς Παιδείας, ποὺ, ὅπως εἴπαμε, οὔτε διδάσκει, οὔτε ἐνσταλάσσει «γνώσεις» στοὺς μαθητές.

Δὲν θέλει ὁ Δάσκαλος νὰ εὐνουχίσῃ τὴ σκέψη τῶν μαθητῶν καὶ ν' ἀγκυλώσῃ τὴ ψυχὴ τους, γιὰ νὰ τοὺς μεταβάλλῃ σὲ ὄργανα καὶ «πιστούς». Ὁ Σωκράτης τοὺς βοηθεῖ νὰ βροῦν μόνοι τους τὴν ἀλήθεια, ν' ἀποκαλύψουν τίς δυνητικότητές τους καὶ νὰ χαροῦν. Νὰ σπάσουν τὴ φαινομενικὴ ἁρμονία τῶν συμβιβασμῶν μὲ τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ μὲ τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ἀποκτήσουν αὐτογνωσίαν. «Ἄνθρωπε, μάθε ποιὸς εἶσαι καὶ γίνε θεὸς τοῦ ἑαυτοῦ σου· βρὲς τὴ φύση σου καὶ σὰν ἐνάρετος ἀποκάλυψε τὴν σὴν πράξιν, ποὺ ἀποτελεῖ τὸ θεωρητικὸ τῆς��πόβαθρο.

Ὁμολόγησε τὴν ἄγνοια, τὶς ἀδυναμίες καὶ τὶς σκέψεις σου καὶ μὴν προσποιῆσαι, γιατί οἱ σκέψεις σου εἶσαι σὺ ὁ ἴδιος».

10. «*Φωτοσύνθεση*»: Τίποτα πιὸ παράλογο καὶ πιὸ ἐμπαθές ἀπὸ τὸ νὰ ἰσχυρισθοῦμε, ὅτι ὁ Ἡράκλειτος ἢ ὁ Σωκράτης ἢ ὁ Παρμενίδης δημιούργησαν προσωπική φιλοσοφία ἐκ τοῦ μηδενός, δηλαδή χωρὶς νὰ χρησιμοποιήσουν τὴν κεκτημένη γνώση τοῦ παρελθόντος, τὰ «ἀρχέτυπα», δηλαδή τὶς καθολικοῦ καὶ ὑπερχρονικοῦ κύρους μορφές καὶ εἰκόνες (μῦθοι), ποὺ συνέλαβε ἡ ἀνθρωπότητα στὶς καλές στιγμές της, προκειμένου νὰ ἀχθοῦν ἀπὸ τὴν ἐνύπαρξη στὴν ὑπέρβαση τοῦ «ἐγὼ» τους.

Δὲν ἀρνούμαστε, λοιπόν, ὅτι ὁ Σωκράτης εἶχε καὶ «δάνειες» γνώσεις καὶ σοφίες, μόνο ποὺ αὐτὲς τὶς ζύμωσε, τὶς ἄφωμοίωσε, τὶς ἤλεγξε καὶ ἔπλασε τὰ δικά του σχήματα καὶ σύμβολα, τοὺς δικούς του μῦθους. Ἄλλωστε θᾶταν ἐγωιστικὸ καί, γιὰ τὸν Ἡράκλειτο, ἀπαράδεκτο νὰ ἐθελοτυφλῇ κανεὶς καὶ νὰ κλείνῃ τ' αὐτιά του στοὺς ἄλλους λόγους, ὅσο γερὸ μυαλὸ κι ἂν εἶναι καὶ διότι ὁ λόγος εἶναι «ζυνός» καί, ὡς ἐκ τούτου, τότε μόνο εἶναι ἔγκυρος, ὅταν βρίσκεται σὲ σύνδεσμο καὶ ἀρμονία μὲ τὸν *Οἰκουμηνικὸ Λόγο*.

Μὰ μήπως ὁ Σωκράτης καυχῆθηκε ποτέ, ὅτι ξέρεي κάτι καί, πολὺ περισσότερο, ὅτι διαθέτει προσωπική σοφία; Αὐτὸς ἓνα ἤξερε, ὅτι μπροστὰ στὴν ἀπειρότητα τοῦ Λόγου δὲν κάτεχε τίποτα, κι ἂν κάτι κάτεχε τὸ χρώσταγε στὸ Λόγο. Νὰ γιατί καὶ τοὺς λόγους του καὶ τοὺς μῦθους του τοὺς ἀπέδιδε σὲ ἄλλους, σὲ φανταστικὰ πρόσωπα, ὅπως π.χ. στὴν Ἡρα τὸν Ἀρμένιο, στὴ Διοτίμα κ.ο.κ.

Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἡράκλειτος δὲν ἦταν ἄμοιρος τῆς κεκτημένης γνώσης καὶ πολὺ πιθανόν νὰ ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Βίαντος

τοῦ Πριηνέως, ποὺ τὸν ἀναγνώριζε σὰν σοφώτερο ὄλων. Γιὰ νὰ καταδικάζῃ ἐξ ἄλλου τὸν Πυθαγόρα σὰν ἀγύρτη (κοπίδων ἀρχηγό), θὰ πῇ ὅτι τὸν γνῶριζε, ὅπως γνῶριζε ἄριστα καὶ τὸν Ὀμηρο καὶ τὸν Ἡσίοδο καὶ τὸν Ἀρχίλοχο καὶ τὸν Δημόκριτο καὶ τὸν Ἱπποκράτη κ.ἄ.

Μὰ μήπως ὅλο τὸ Παρμενίδειο ποίημα δὲν εἶναι βασισμένο στὸν Ὀμηρο καὶ Ἡσίοδο, καὶ ὁ Δημόκριτος δὲν καυχᾶται γιὰ τὰ ταξίδια του καὶ τὶς γνώσεις ποὺ πῆρε; Μόνο ποὺ ιδιότητά τους καὶ χάρισμα ἐξαιρετικὸ ὑπῆρξε γι' αὐτοὺς ἡ πλαστική καὶ ἡ πρόδος· «εἶναι ἀξιοθαύμαστοι στὴν τέχνη τοῦ νὰ συγκομίζουν γόνιμη μάθηση», παρατηρεῖ ὁ Νίτσε καὶ «ἀφωμοιῶσανε τὸ ζωντανὸ πολιτισμὸ ὄλων τῶν ἄλλων, κι ἂν πῆγαν μακρὰ, ἦταν γιατί μπόρεσαν νὰ σηκώσουν, γιὰ νὰ τὸ πετάξουν πιὸ μακρὰ, τὸ δόρυ ποὺ κάποιος ἄλλος λαὸς εἶχε ἀφήσει καταγῆς».

11. «*Ἀξίον Νεοέλλησι ἡβηδὸν ἀπαγγεῖναι*»: Δὲν ξέρω, λοιπόν, γιατί μοῦρθε ἔτσι ξαφνικά τὸ πασίγνωστο ἐκεῖνο δόγμα: «*διαίρει καὶ βασιλεύει*». Ἴσως, γιατί, φαντάζομαι, μόνο ἐδῶ ἀποβλέπει ἡ συστηματικὴ παραχάραξη καὶ πλαστογράφηση τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος καὶ ὁ ὑποποτος διαχωρισμὸς τῶν Ἑλλήνων διανοητῶν καὶ στοχαστῶν σὲ διάφορα στρατόπεδα «-ισμῶν». Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ὅλοι τους ἦταν ἴδιοι, δηλαδή ἐλεύθεροι διανοητὲς καὶ πνευματικοὶ ἥρωες, ποὺ ἐθεῶντο τὸ θρόνο τῆς θεᾶς Ἀλήθειας. Καί, μαγεμένοι ἀπ' τὸ κάλλος της, πυρπολημένοι ἀπ' τὸν οὐράνιο ἔρωτα γι' αὐτήν, ἔτειναν ὀρμητικὰ πρὸς αὐτήν, ἀπὸ διαφορετικοὺς βέβαια δρόμους.

Δὲν ξέρω, λέγω, γιατί μοῦρθε στὸ μυαλὸ ὁ ἐξοστρακισμὸς τοῦ Ἀριστείδη καὶ ἡ πανομοιότυπη ἐξορία τοῦ ἄριστου κυβερνήτη τῆς Ἐφέσου Ἐρμόδωρου —

μαθητῇ τοῦ 'Ηράκλειτου — πού στάθηκε ἡ ἀφορμὴ νὰ ἐκραγῇ ὁ 'Εφέσιος καὶ νὰ καταγγεῖλῃ, ὅτι: «ἄξιον 'Εφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι πᾶσι καὶ τοῖς ἀνήβοις τὴν πόλιν καταλιπεῖν». Τὸ αἰτιολογικὸ τῆς ἐξορίας μποροῦμε νὰ τὸ μάθουμε ἀπὸ τοὺς παρακάτω στίχους, πού εἶναι ἀπόσπασμα μιᾶς τραγωδίας μὲ τὸν τίτλο «Πάντα ρεῖ».

«... Αὐτός εἶναι καλός κι ἄλλος κανένας!
τί θέλει δῶ: μέ τούς κακοὺς τί θέλει;
Γιὰ μᾶς ἡ καλοσύνη του δέν κάνει
καλοὺς ἐμεῖς δέν θέλουμε! Νά φύγῃ,
κι ἄλλους καλοὺς νὰ βρῇ νά κυβερνήσῃ...

Καὶ σήμερα τῇ χαρυνῇ τὰ πλήθη,
ἀπὸ τὰ χτές καλὰ δασκαλεμένα,
ξεχύθηκαν πλημύρα μέσ' στήν πόλιν.
Μικροί, μεγάλοι, δοῦλοι, μισθοφόροι
πολίτες, ξένοι γέμισαν τοὺς δρόμους,
τοὺς πύργους καὶ τὴν ἀγορὰ κυκλώσαν.
καὶ τῆς θεᾶς μας τό ναό τριγύρω,
φωνάζοντας: 'Ο Τύραννος νά πέσῃ!
'Ο Τύραννος, ὁ Τύραννος νά φύγῃ!»¹¹

Ἄς φύγῃ λοιπὸν ὁ «ιδεαλιστής» Σωκράτης ἀπ' τῇ ζωῇ μας, κι ὅσο γιὰ τοὺς ἄλλους ἔχουμε καιρό!

«Αἰὼν παῖς ἐστί παιζων, πεττεύων».

Ἀλλὰ τί λέω; Μήπως τοὺς εἶχαμε κοντά μας ποτέ; Θυμᾶται κανεὶς σας τὸν 'Ηράκλειτο, τὸν Παρμενίδη, τὸ Δημόκριτο στοὺς «ναοὺς» τῆς «Παιδείας» μας;

Μὰ καὶ στὸ Σωκράτη πότε, ποῦ, ποῖος καὶ πῶς μᾶς τὸν γνώρισαν στὰ σχολεῖα τῶν «Μεγάλων Παιδαγωγῶν»; Φεύγοντας ἀπὸ τὸ σχολεῖο εἶχα σχηματίσει τὴν εἰκόνα ἐνὸς γέρου ξεκουτιάρη παπποῦ, πού μᾶς συμβούλευε ν' ἀκοῦμε στοὺς νόμους τοῦ κράτους κι ὅταν ἀκόμα εἶναι ἄδικοι καὶ κακοὶ καί, ἀλήθεια, τὸν μίσησα!

Κανεὶς ποτέ δὲ μοῦ μετέφερε τὴ φωνὴν του:

«'Εγὼ ὄχι τώρα, ἀλλὰ σ' ὅλη μου τὴ ζωὴ δὲν υπάκουσα σὲ κανένα καὶ σὲ τίποτ' ἄλλο, παρεκτὸς στὸ λόγο ἐκεῖνο, πού μετὰ ἀπὸ τὸν ἔλεγχο μοῦ φαινόταν βέλτιστος».

Θεὸς, Κράτος, Νόμος ὁ «λόγος» λοιπὸν, καὶ (...) «οὐκ ἐμοῦ ἀλλὰ τοῦ λόγου ἀκούσαντας ὁμολογεῖν».

* * * *

Β' (ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΔΕΠΟΣ:)

Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ ἄρθρο, σὲ προηγούμενο φύλλο, ὅπου γίνεται συγκριτικὴ παρουσίαση δύο φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, θὰ ἤθελα νὰ ἐκφράσω τὶς διαφωνίες μου μὲ τὶς θέσεις τοῦ ἐκλεκτοῦ καὶ εὐφραδέστατου κ. Εὐαγγέλου Ρόζου (συντάχτη τοῦ ἁρθροῦ), μὲ τὸν ὅποιο, παρὰ τὶς διαφορὰς μας, σὲ θεωρητικὰ θέματα, μᾶς συνδέει, πάντα, βαθειὰ καὶ ἀμοιβαία ἐκτίμηση.

Καὶ κατ' ἀρχὴν τὸ ὅλο θέμα εἶναι ἀδόκιμο. Ἡ σύγκριση μεταξὺ δυὸ μορφῶν, ὅπως τοῦ Σωκράτη καὶ τοῦ 'Ηράκλειτου, εἶναι δύσκολη καὶ χωρὶς πολὺ νόημα. Ἐπειδὴ (ιδίως) τὰ συγκρινόμενα εἶναι «ἀνόμοια ποσά». Καὶ λέγονται μὲν καὶ οἱ δυὸ φιλόσοφοι, ὅμως ὁ πρῶτος (ὁ Σωκράτης) εἶναι ἠθικὸς δάσκαλος, ἐνῶ ὁ δεύτερος κοσμοθεωρητικὸς καὶ φυσικὸς διανοητής.

Ἐξ ἄλλου, ἡ ἱστορικὴ σημασία τοῦ πρώτου εἶναι κολοσσιαία, ἐνῶ τοῦ δευτέρου ἀνεπαίσθητη. Ὁ Σωκράτης ἀσχολήθηκε μὲ κοινωνικὰ προβλήματα. Τὴν ἠθικὴ (ἀρετὴ), τὸ δίκιο, τὴν πολιτικὴν, τὴν σχέση πολίτη καὶ κράτους, τὴν ἀξία τῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσεως. Ἐνῶ ὁ 'Ηράκλει-

11. Ν. Ι. Σπυρόπουλος, «'Ηράκλειτος», σελ. 87.

τος με την δημιουργία και την ύπαρξη της άψυχης φύσης, δίνοντας δικές του λύσεις στο πρόβλημα αυτό, που άπασχόλησε και τους πριν απ' αυτόν Θαλή και 'Αναξίμανδρο. Τί λοιπόν σύγκριση μπορεί να γίνει ανάμεσα σε ανθρώπους που μίλησαν «διαφορετικές γλώσσες»;

Έξ άλλου, ο Σωκράτης υπῆρξε δημιουργός *σχολής*. Ο πολύ μεγάλος Πλάτωνας ήταν ένας από τους μαθητές του και ο πολύ μεγάλος 'Αριστοτέλης μαθητής του μαθητή του (του Πλάτωνα και όχι του ίδιου του Σωκράτη). 'Αλλά, όπως λέει η παροιμία, *μ' όποιον δάσκαλο καθήσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις*. Πρέπει, λοιπόν, ο δάσκαλος (Σωκράτης) να ήταν εξαιρετικός, γιὰ να μπορεί να βγάλει τέτοιους μαθητές. 'Ενώ ο 'Ηράκλειτος δεν άφησε καθόλου διάδοχους, όσο τουλάχιστο γνωρίζουμε.

'Αλλά γιατί αυτός ο ύπερτονισμός της προσωπικότητας του 'Ηράκλειτου, ανάμεσα στους «προσωκρατικούς»; Κατά τι είναι λαμπρότερος ο 'Ηράκλειτος, από έναν φοβερό Πυθαγόρα, έναν μεγαλοφυή 'Αναξίμανδρο, έναν δεινό Δημόκριτο, έναν ύψιπετη Παρμενίδη και έναν όξυνόστατο Ζήνωνα (ύπασπιστή κατά κάποιον τρόπο του προηγούμενου) ή, τέλος, από ένα θεόπνευστο 'Εμπεδοκλή;

Και σ' ένα άλλο σημείο υπάρχει παρεξήγηση. Στο ποιος έφευρε τη διαλεκτική και τι είναι ή διαλεκτική. "Όχι! Τη *διαλεκτική* (αυτή για την οποία μιλάμε σήμερα) δεν την έφευρε ο Σωκράτης. Ο Σωκράτης έφευρε τη *διαλογική* (αν επιτρέπεται ή εκφραση), δηλαδή την τέχνη του διαλέγεσθαι (του διάλογου), ώστε να μπορείς, παίζοντας με τις έννοιες, να στριμώξεις το σι ομιλητή σου (*μαιευτική*) και να τον αναγκάσεις να παραδεχτεί, ότι δεν ξαίρει τί λέει και να αναγνωρίσει δισταχτικά, ότι εσύ έχεις δίκιο. 'Απα-

ραίτητη προϋπόθεση είναι να όρίσης *επακριβώς* τις έννοιες, το περιεχόμενο των λέξεων, που θα χρησιμοποιήσεις: Αυτός είναι ο Σωκράτης! Τώρα, ή «διαλεκτική», που χρησιμοποιείται και από τους μαρξιστές, είναι άλλο πράγμα. Είναι μία έφεύρεση του 'Εγγελου, «ιδεολιστή» φιλόσοφου των νεωτέρων χρόνων, που νόμισε ότι μ' αυτή μπορούσε να κάνει *υπέρβαση* στον Κάντ. "Εναν Κάντ, που είπε ότι με τη λογική (του 'Αριστοτέλη) δεν είναι δυνατή ή λύση των μεταφυσικών προβλημάτων (θεός, ψυχή, έλευθερία) και ότι υπάρχει *αδιέξοδος*. Τότε οι διάδοχοι και μαθητές του Κάντ (Σοπενάουερ, Χέγκελ, Φίχτε, Σέλλινγκ κ.λ.π.) προτείνανε δικές τους διεξόδους. 'Ο Φίχτε το *«εγώ»*. 'Ο Σοπενάουερ τη *«θέληση»* κ.λ.π. 'Ο Χέγκελ είπε: 'Αφού ή λογική δεν μπορεί να μάς όδηγήσει στην αληθινή μεταφυσική θεώρηση, δεν έχουμε άλλο να κάνουμε παρά να μετατρέψουμε, να μεταρρυθμίσουμε τη λογική. Και κατασκεύασε τότε, τη διαλεκτική. Μια δική του δηλαδή λογική, ή όποια (λέμε τὰ βασικά) άφ' ενός μὲν καταργεί το άξίωμα της ταυτότητας του 'Αριστοτέλη, λέγοντας ότι ένα πράγμα μπορεί ταυτόχρονα να είναι και να μὴν είναι τέτοιο, άφ' ετέρου δὲ πιστεύει στην εξέλιξη, όχι σάν ειρηνική και άβίαστη και «φυσιολογική» πορεία, αλλά σά συνεχιζόμενη έσωτερική *πάλη αντίθεσων*, που ή ένιαία της εμφάνιση, ή σύνθεσή της, είναι πάντα ή καινούργια της μορφή: *Θείση, αντίθεση, ίσον σύνθεση*. Είναι προφανές ότι το σχήμα αυτό δεν έχει καμμία σχέση με τη διαλεκτική (τέχνη του διαλόγου και *μαιευτική*) του Σωκράτη, έχτος από την όμοιότητα στον ήχο των λέξεων. Διαλεκτική και ή μία, διαλεκτική και ή άλλη. 'Αλλά πόσο διαφορετικές στο περιεχόμενο!...

Τό λοιπόν, ο Σωκράτης, όχι μόνο

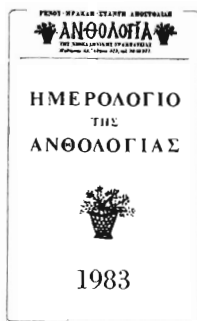
ὑπῆρξε ζωντανὸς κάποτε (ὅσοι εἶπαν τὸ ἀντίθετο, τῶκαναν μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ πρωτοτυπήσουν), ἀλλὰ ὑπῆρξε καὶ μεγάλος δάσκαλος, πολὺ μεγάλος μάλιστα. Ἀκόμα καὶ κατὰ τὸ Νίτσε, ποὺ ἦτανε βαθύς ἐλληνιστής, ἀλλὰ διαμετρικὰ ἀντίθετος τοῦ Σωκράτη στὶς θεωρίες, αὐτὸς, ὁ Σωκράτης, χαρακτηρίζεται σὰν «ὀρόσημο» στὴν παγκόσμια Ἱστορία. Ποὺ ἡ παρουσία του σημειώνει μία κολοσσιαία μεταστροφή στὴν πορεία τῆς σκέψης της: ἀπὸ τὸ «φυσικὸ» στὸ ψυχολογικόν· ἀπὸ τὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴ φύση, στὴ σχέση τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ὅμοίό του. Ἀσφαλῶς δέ, εἶναι ὁ μεγαλύτερος τῶν ἠθικῶν φιλοσοφῶν καί, εἰδικά, αὐτὸς ποὺ δίνει τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ἐκφραση στὴ νότα τοῦ Ἑλληνισμοῦ μας. Μία πολύτιμη νότα-μοναδική-ποὺ διαπνέει τὴν παγκόσμια Ἱστορία μετὰ τὴν ἀρχή (τὸ ἀξίωμα) ὅτι ἡ ἀρετὴ (ἡ ἠθικὴ) δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα αὐθαίρετης ψυχικῆς καταβολῆς (ἀγάπης κ.λπ.), ἀλλὰ «γνώση» καὶ *μόρφωση*. Ὅμως τὸ θέμα αὐτό, τὸ τελευταῖο, εἶναι (ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ μακαρίτης Κίπλιγκ) μία ἄλλη ἱστορία (πολὺ μεγάλη μάλιστα), ποὺ σηκώνει ἰδιαίτερη γραφή.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΘΗΚΕ Ο ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ (1982) ΤΟΥ «ΔΑΥΛΟΥ»

Μὲ τὸ παρὸν 12ο (36ο) τεῦχος Δεκεμβρίου 1982 συμπληρώθηκε ὁ πρῶτος τόμος τῆς Β' Περιόδου ἐκδόσεως τοῦ «Δαυλοῦ». Στὸ τέλος τοῦ μετὰ χεῖρας τεύχους δημοσιεύεται πίνακας περιεχομένων κατ' ἀλφαβητικὴν σειρὰν τῶν ὀνομάτων τῶν συνεργατῶν καὶ μὲ μικρὲς ἐπεξηγήσεις γιὰ τὸ περιεχόμενο τῶν συνεργασιῶν τους. Τὰ 12 τεύχη τοῦ 1982 θὰ δεθοῦν καλλιτεχνικὰ σὲ πολὺ περιωρισμένο ἀριθμὸ τόμων – δεδομένου ὅτι ὠρισμένα νούμερα ἔχουν σχεδὸν ἐξαντληθῇ καὶ δὲν μᾶς ἀπέμειναν ἀπ' αὐτὰ παρὰ ἐλάχιστα ἀντίτυπα – καὶ θὰ διατεθοῦν στοὺς ἐνδιαφερόμενους μόνο στὰ γραφεῖα τοῦ περιοδικοῦ.

ΤΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ ΤΗΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑΣ

Ὅπως κάθε χρόνο, ὁ Ρένος τύπωσε κι ἐφέτος τὸ Ἡμερολόγιό του 1983, μὲ ἀποσπάσματα κειμένων ποὺ ἔχουν περιληφθῇ στὴν ἀνθολογία τῶν Ἀποστολίδων. Τὸ καλαίσθητο αὐτὸ ἐπιτραπέζιο ἡμερολόγιο θὰ μπορούσε νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς «Ἀνθολογία τῆς Ἀνθολογίας». Στοιὺς ἀναγνώστες τοῦ «Δαυλοῦ» θὰ ἀποσταλῇ ταχυδρομικὰ ἀνὰ ἓνα ἀντίτυπο τοῦ Ἡμερολογίου 1983, ὡς δῶρο τοῦ Ρένου πρὸς αὐτοὺς.

ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΟΙΡΑΝΗΣ

Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τινος Θεοδώρου τοῦ πρώην Διο-δώρου¹

*Βέβαια, ὁ Φοῖβος δὲν ἔχει πιά καλύβην
καὶ ἡ παγὰ δὲν κελαρύζει πλέον.
Εἰς τὸν ναὸν τῆς Προναίας σταυλίζομε τὰ ζωντανά μας,
τὰ μάρμαρα τῶν θησαυρῶν ἔγιναν ἀσβέστης ἐκλεκτὸς
καὶ μὲ τὸ λάλον ὕδωρ μεγαλώνουμε καρπούζια, τώρα.*

*Ἄς εἶν' καλὰ ὁ πολυχρονεμένος Θεοδόσιος
κι' οἱ φαιοχίτωνες καλόγηροι ποὺ ἔπεμψε,
ποὺ κουράσθηκαν πολὺ – εἶν' ἀλήθεια –
καθοδηγοῦντες τὰ φιλόχριστα στρατεύματα
εἰς τὴν ἐπιβολὴν τῶν νέων ἀπόψεων.*

*Πόσοι δεισιδαίμονες ἐθνικοὶ ἔχασαν – ἀνοήτως – τὴν ζωὴν των
πρὶν ἀνοίξουν ἡμῶν τῶν νεοβαπτισθέντων τὰ μάτια
πρὶν χειροπιαστῶς ἀντιληφθοῦμε ἐπιτέλους
πόσα ὠφελήματα μποροῦσε νὰ προσφέρει
ὁ ἀνόσιος χῶρος τῶν Δελφῶν.*

ΡΟΥΛΑ ΚΟΖΥΡΑΚΗ

Ἀφελής

*Φορῶ τ' ἄσπρο μου φόρεμα
καὶ χορεύω, καταμεσίς
τῶν καυσαερίων.
Πλέκω στεφάνια ἀπὸ δάκρυα
καὶ στεφανώνω τὴν παγωνιά,
ἐλπίζοντας σὲ κάποια μεταμόρφωση
τῶν καιρῶν...
Φοβᾶμαι
πολὺ φοβᾶμαι πὼς θὰ πεθάνω
ἀ φ ε λ ή ς . . .*

1. Τὸ ποίημα δημοσιεύεται γιὰ πρώτη φορὰ.

τοῦ Ἀριστοφάνη Καρφιά

ΜΕΤΑΞΥ ΣΟΒΑΡΟΥ ΚΑΙ ΑΣΤΕΙΟΥ

Μὲ μεγάλην ἀνυπομονησίαν, ἅμα τε καὶ ἀνυπόκριτον χαράν, ἀναμένω, κατ' ἔτος τὴν 28ην Ὀκτωβρίου, προκειμένου, ὡς καλὸς πολίτης τῆς εὐάνδρου ταύτης χώρας, νὰ ἐξαρθῶ πατριωτικῶς, πληροφορούμενος ἀπὸ τὰ μέσα μαζικῆς ἐνημερώσεως τὰς θριαμβευτικὰς νίκας τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν Μαραθῶνα, τὴν Σαλαμίνα, τὰς Θερμοπύλας καὶ ἄλλαχού.

Ἐφέτος, παρακολουθῶν τὰς ραδιοφωνικὰς ἐκπομπάς, ἡ πατριωτικὴ μου ἑξαρσις ὑπῆρξε πολλαπλασία, εὐθέως ἀνάλογος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀναφορῶν τῶν ἱστορικῶν ἐκείνων πεδίων, ὅπου οἱ μακάριοι πρόγονοί μου ἔγραψαν χρυσὰς τῆς δόξης σελίδας, κατανικήσαντες τοὺς χρυσοφόρους Μήδους. Ἀρκεῖ νὰ εἶπω, ὅτι 4 φορὰς ἐμνημονεύθη ὁ Μαραθῶν καὶ ἡ Σαλαμίς, 1 αἱ Θερμοπύλαι, 36 ἡ Σοφία Βέμπο, 2 αἱ Πλαταίαι, ἡ Μυκάλῃ καὶ τὸ Ἀρτεμίσιον, 65 ὁ ΕΛΑΣ, διὰ νὰ ἀντιληφθῇτε τὸ ὕψος τῆς πατριωτικῆς μου ἐξάρσεως.

Ὁ Γρανικός, ἡ Ἰσός, τὰ Γαυγάμηλα καὶ αἱ λοιπαὶ τοποθεσίαι ὅπου ἐνίκησεν ὁ Μακεδὼν Ἀλέξανδρος, ἀντιθέτως, δὲν ἀνεφέρθησαν ἐφέτος, ὀρθότατα, φρονῶ. Διότι, ὡς ἀπέδειξεν προσφάτως ὁ ἀδέκαστος ἱστορικός κάλαμος τοῦ ἀντιδημάρχου Θεσσαλονίκης, ὁ ἐν λόγω κύριος δὲν ἦτο παρὰ εἰς ἀδίστακτος ἱμπεριαλιστής. Αἱ ἐκστρατεῖαι τοῦ μοναδικὸν σκοπὸν εἶχον τὴν ἐπέκτασιν τῶν μακεδονικῶν πολυεθνικῶν καὶ τὴν προώθησιν τῶν πωλήσεων τῶν φονικῶν ὅπλων τῶν μακεδονικῶν μονοπωλίων (δοράτων, ἀσπίδων καὶ – κυρίως – σαρισῶν νέου τύπου) εἰς τοὺς Βακτριανούς, Σογδιανούς καὶ λοιποὺς φιλειρηνικοὺς λαοὺς τοῦ Τρίτου Κόσμου, καὶ ἀσφαλῶς τὴν ἐγκατάστασιν τῶν διαβόητων «Βάσεων τοῦ Θανάτου», πέραξ τοῦ

Περσικοῦ Κόλπου πρὸς ἔλεγχον τῶν πετρελαίων, καὶ μάλιστα χωρὶς κἂν νὰ παρασχεθῇ χρονοδιάγραμμα ἀπομακρύνσεως τῶν ἢ ἔστω ἐτήσιον μίσθωμα. Αἱ κραυγαὶ τῶν λαῶν τῶν Ἀρβήλων, τῆς Περσεπόλεως, τῶν Ἐκβατάνων καὶ λοιπῶν πόλεων «Ἐξ αἱ βάσεις τοῦ θανάτου», «Δὲν σὲ θέλει ὁ λαός, πάρε τὴ Ρωξάνη σου καὶ μπρὸς», ἤχοῦν ἀκόμα εἰς τὰ ὦτα ὧσων μὲ ἐμβρίθειαν ἐγκύπτουν εἰς τὰς λησμονηθείσας ὑπὸ τῆς ἀντιδραστικῆς προπαγάνδας σελίδας τῆς ἱστορίας. Αὐτὸς ἦτο ὁ Ἀλέξανδρος, κύριοι! Καὶ ἀπορῶ, πῶς ἡ ἀνθρωπότης ἐγκωμαστικῶς ἀκόμη ἀναφέρεται εἰς τὸν Ἀριστοτέλη, τὸν κύριον ὑπεύθυνον διὰ τὴν ἱμπεριαλιστικὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου παιδείαν. Ἐὰν συντόμως δὲν ἀνευρεθῇ ἓνας θαρραλέος ἀντιδήμαρχος διὰ νὰ «ξεμπροστιάσῃ» τὸν ὑπουργὸν Σταγειρίτην, θὰ ἐξανγκασθῶ νὰ γράψω μίαν μονογραφίαν διὰ νὰ τὸν περιποιηθῶ καταλλήλως. Ἡ ἀλήθεια πρέπει κάποτε νὰ λάμπη!

Ἄλλ' ἐπανέρχομαι εἰς τὴν 28ην Ὀκτωβρίου. Ἐφέτος, δὲν ἐμνημονεύθησαν ἐπίσης ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, ὁ Παπάγος, ὁ Δαβάκης καὶ ὁ λοιπὸς ἔσμός τῶν προσώπων, ποὺ ἐσυνήθιζτο νὰ ἀναφέρεται τὴν ἡμέραν ταύτην, εἰς τὸ παρελθόν. Πολὺ ὀρθῶς, βεβαίως, καὶ πάλιν. Διότι, ὡς ἀπέδειξεν ἡ ἱστορικὴ σκαπάνη τοῦ Σλήμαν, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔλαβεν μέρος εἰς τίνα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μάχην. Διὰ νὰ μὴ εἶπω, ὅτι οὔτε ὁ Ἡρόδοτος, οὔτε ὁ Θουκυδίδης ἢ ἄλλος τις ἱστορικός ἀναφέρει τι περὶ αὐτῶν, ἀλλ' οὐδὲ ὁ Σιμωνίδης εἰς τὰ ἐπιγράμματά του τοὺς μνημονεύει. Πλὴν τούτου, νεώτεραι ἀνασκαφαὶ ἀπέδειξαν, ὅτι ὁ Μεταξᾶς ὑπῆρξεν δικτάτωρ, χρησιμοποιοῦντας μάλιστα τὸν πάγον καὶ τὸ ρητινέλαιον κατὰ

τῶν πολιτικῶν του ἀντιπάλων. Ἄλλὰ τὸ φρικαλεώτερον πάντων εἶναι ἡ ὑστερόβουλος προσπάθειά του νὰ σφετερισθῇ τὸ «ὄχι», ποῦ εἶπεν ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς φασιστικῆς Ἰταλίας, ὅταν, ὁ τελευταῖος, τὴν νύκτα τῆς 27ης Ὀκτωβρίου τὸν ἐπεσκέφθη εἰς τὴν οἰκίαν του διὰ νὰ τοῦ ἐπιδώσῃ τὸ γνωστὸν τελεσίγραφον. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια τοῦ μυσαροῦ ἐκείνου ἔπεσεν εἰς τὸ κενόν, ὥς καὶ ἐκείνη τοῦ Βασιλέως τῆς Σπάρτης Λεωνίδου, ὁ ὅποιος, ὥς ἀπεκάλυψεν ἡ ἱστορικὴ τῶν ἀντιδημάρχων σκαπάνη, προσεπάθησεν ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι ἐκεῖνος εἶπεν τὸ «μολὼν λαβὲ» πρὸς τοὺς Πέρσας, ἐνῶ καὶ οἱ λίθοι τῶν Θερμοπυλῶν γνωρίζουν πλέον, ὅτι τὸ εἶπεν ὁ σπαρτιατικὸς λαός.

Τοιαῦται ὅμως τῆς ἱστορίας διαστροφαὶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συγκαλύπτωνται ἐπ' ἀπειρον. Ἡ ἐνδελεχὴς καὶ ἀμερόληπτος ἱστορικὴ ἔρευνα κάποτε τὰς φέρει εἰς φῶς καὶ οἱ διαστρεβλωταὶ γίνονται καταγέλαστοι εἰς τὰ ὄμματα τοῦ δημοκρατικοῦ λαοῦ, ὅστις, μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς μοιχείας – ὡς ἀνέγραψεν ὁ τύπος – καὶ τὴν καθιέρωσιν τοῦ πολιτικοῦ γάμου, προχωρεῖ ὑπερήφανος εἰς τὸν δρόμον ποῦ ἐχάραξεν ὁ Μαραθὼν, ἡ Σαλαμίς καὶ ἡ Παναγία Σουμελά.

Κλείνων τὸ σημείωμά μου, θὰ ἤτο παράλειψις νὰ μὴ ἀναφέρω καὶ μίαν ἄλλην πατριωτικὴν πράξιν, ποῦ ἀντελήφθη «ιδίους ὥσιν» καὶ ἡ ὁποία μὲ ἐγέμισεν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν. Οἱ ἀπὸ ἐτῶν ἀποδιδόμενοι εἰς τὸν Φρειδερίκον Μιστράλ στίχοι «Κι' ἂν εἶναι νὰ πεθάνουμε γιὰ τὴν Ἑλλάδα – θεία εἶναι ἡ δάφνη – μιὰ φορὰ κανεὶς πεθαίνει», ἀπεδόθησαν ἐφέτος κατὰ τὴν διάρκειαν ραδιοφωνικῆς ἐκπομπῆς εἰς τὸν ἡμέτερον Παλαμᾶν. Τὸ κακὸν εἶναι, ὅτι εἰς τὸ ἀναγνωστικὸν τῆς Ἀ' Γυμνασίου οἱ στίχοι ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποδίδονται εἰς τὸν Μιστράλ. Ἄς φροντίσῃ τὸ ἀρμόδιον ὑπουργεῖον διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ λάθους τοῦ ἀναγνωστικοῦ.

Ὅμως, ὁ παρελθὼν Ὀκτώβριος, πλὴν τῆς ἐξάρσεως τῶν πατριωτικῶν μου αἰσθημάτων, μοὶ ἐπεφύλαξε καὶ ἑτέραν μεγάλην ἱκανοποίησιν: Μοὶ ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀσκήσω τὸ ὕψιστον τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐλευθέρου πολίτου, νὰ ψηφίσω τουτέστιν τοὺς δημοτικούς μου ἄρχοντας καί, διὰ τῆς μεθόδου ταύτης, νὰ λάβω εἰς τὰς χεῖρας μου τὴν διακυβέρνησιν τοῦ δήμου καὶ νὰ συμμετέχω ἅμεσα – ὥς καὶ οἱ λοιποὶ συνδημόται μου – εἰς τὰς μεγάλας καὶ σοβαρὰς ἀποφάσεις ποῦ λαμβάνονται ἐκεῖ.

Ἐν τούτοις, μεγάλως ἐταλάνισθην, ἔως ὅτου ἀποφασίσω εἰς ποῖον ἐκ τῶν ὑποψηφίων νὰ ἀναθέσω τὴν ἐντολήν. Δυστυχῶς, αἱ προεκλογικαὶ ἐπαγγελίαι των, ὥς αὐταὶ περιλαμβάνοντο εἰς τὰ ἐντυπα προγράμματα των, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦσαν πανομοιότυποι, ἐφαρμοζόμεναι θὰ εἶχον δυσμενεῖς ἂν μὴ καταστροφικὰς ἐπὶ τῆς χώρας μας ἐπιπτώσεις.

Ἡ ἐκδίωξις τοῦ νέφους π.χ., τὴν ὁποίαν ὅλοι ὑπισχνοῦντο, θὰ ἐμείωνε αἰσθητῶς τὰ συναλλαγματικά τῆς χώρας διαθέσιμα, θὰ ἀνέκοπτε τὰς ἐπενδύσεις, ἐνῶ πιθανώτατα θὰ ὠδήγει καὶ εἰς διπλωματικὰς μετὰ τοῦ ἀραβικοῦ ἔθνους ἐπιπλοκάς. Διότι θὰ μᾶς ἠνάγκαζε νὰ μὴ ἀγοράζωμεν ἱρακινὸν πετρέλαιον, ποῦ περιέχει ὑψηλὰς ποσότητας θείου, γεγονός ποῦ θὰ δυσχερῆσει τὸν Σαντάμ Χουσεῖν, ὅστις, πιεζόμενος καὶ ἐκ τοῦ πολέμου μὲ τὸν Ἀγιοτολλὰχ Χομεϊνί, θὰ παρῶτρυνε τοὺς ἄραβας νὰ σταματήσουν τοὺς ποταμοὺς τῶν δολλαρίων ποῦ κατακλύζουν τὴν χώραν μας. Ἐξ ἄλλου ἂν ἐξηναγκάσαμε τὰς βιομηχανίας νὰ βάλουν φίλτρα, αἱ ἐπενδύται ποῦ συρρέουν εἰς τὴν χώραν μας θὰ ἀνέστελλον τὰς ἐπενδύσεις, διότι θὰ ἠῴξανε τὸ κόστος τῆς ἐγκαταστάσεως. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς ὑπαρχούσας ἤδη βιομηχανίας ἐὰν ἐβάλαμε φίλτρα, θὰ ἐμειοῦντο τὰ συναλλαγματικά μας ἀποθέματα, ἐφ' ὅσον παρὰ τὴν κατάργησιν τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων, ἡ Ἑλλάς δὲν κατῴρθωσε ἀκόμη νὰ παράγῃ φίλτρα.

Ἡ δημιουργία πνευμόνων πρασίνου, πού ύπασχνοῦντο ἐπίσης ὅλοι οἱ ὑποψήφιοι, θὰ ἐδημιούργει ὀξύ κοινωνικὸν πρόβλημα. Ἐφ' ὅσον, ὡς γνωρίζομεν, τὰ δένδρα ἀλλὰ καὶ οἱ θάμνοι δένφύονται ἐπὶ τοῦ σιμέντου, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὑποσχέσεως θὰ ἔδει νὰ κατεδαφισθοῦν ἑκατοντάδες, διὰ νὰ μὴ εἴπω χιλιάδες πολυκατοικιών. Ποῦ νὰ στεγασθοῦν τόσοι ἄνθρωποι χειμωνιάτικα; Εἶναι τοῦλάχιστον ἐπιπόλαιον, ἐνῶ προωθοῦμε τὴν διεθνή ὕφρσιν καὶ εἰρήνην καὶ τὴν ἀποπυρηνικοποίησιν τῶν Βαλκανίων, νὰ ἀφήνωμεν ἀστέγους ἑκατοντάδας χιλιάδας συμπολιτῶν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίλυσις τοῦ κυκλοφοριακοῦ – μία ἀκόμη ὑπόσχεσις τῶν ὑποψηφίων – θὰ εἶχεν ζημιογόνους ἐπιπτώσεις ἐπὶ τοῦ ἰσοζυγίου ἐξωτερικῶν πληρωμῶν, εἰς στιγμὰς μάλιστα παγκοσμίων πληθωριστικῶν φαινομένων. Καὶ τοῦτο, διότι, ἐνῶ τώρα, μὲ τὰ 7 χιλιόμετρα ὠριαίως πού κινοῦνται τὰ ὀχήματα ἐντὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν δακτυλίων, ἡ φθορὰ τῶν ἐλαστικῶν εἶναι ἐλαχίστη, ἐὰν ἐκινοῦντο γρηγορώτερα, θὰ ὑφίσταντο ραγδαίαν φθοράν. Οὕτω θὰ ἐξηναγκαζόμεθα εἰς μεγαλτέρας εἰσαγωγάς, ἐφ' ὅσον, καὶ παρὰ τὴν κατάργησιν τοῦ σταυροῦ προτιμήσεως, δὲν παράγομεν ἐλαστικά.

Κατ' αὐτὸν τὸν πατριωτικὸν τρόπον

σκεπτόμενος εἶχον περιπέσει εἰς βαθεῖαν περισυλλογὴν. Ὀλόκληρον τὸν Σεπτέμβριον καὶ τὸ α' δεκαήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου δὲν ἔκλεισα μάτι, κατὰ τὸ δὴ λεγόμενον, θρηνῶν διὰ τὴν ἐπιπολαιότητα, διὰ νὰ μὴ εἴπω ἄλλο τι, τῶν ὑποψηφίων ἀλλὰ, ταυτοχρόνως, πιέζων καὶ τὸν ἑαυτόν μου νὰ ἐπιλέξῃ, ἐφ' ὅσον τὸ ὕψιστον τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἐλευθέρου πολίτου, εἶναι καὶ ὑποχρεωτικὸν καὶ, ἂν δὲν ἀσκηθῇ, δυνατόν νὰ σὲ ὀδηγήσῃ εἰς τὰς φυλακάς. Ἐν τέλει, ἀπεφάσισα νὰ παρακολουθήσω τὰς προεκλογικὰς ὁμιλίας τῶν ὑποψηφίων καὶ νὰ χρησιμοποιήσω πλέον ὡς κριτήριον τὴν εὐφράδειαν, τὴν σαφήνειαν, τὴν ἀκριβολογίαν καὶ τὸν πλοῦτον τῆς γλώσσης, ιδιότητας αἱ ὁποῖαι μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν ἀρχαίων, τῆς καθαρευούσης, τῶν πνευμάτων κλπ., διέπουν, ὡς γνωστόν, ὅλους τοὺς Ἕλληνας. Ὅποτε ἔγινεν τὸ θαῦμα! Ἦκουσα ἀπὸ τὰ χεῖλη ἐνὸς ὑποψηφίου μίαν πρωτότυπον, ἐπιτέλους, ὑπόσχεσιν. Εἶπεν ἐπὶ λέξει:

«Θὰ διευρύνουμε τὰ γυναικεῖα ὄργανα»!

Καίτοι δὲν ἀνέπτυξε τὸν τρόπον διευρύνσεώς των, τὸν ἐφραντάσθην – καὶ τὸν ἐψήφισα, κύριοι, κρίνων, ὅτι ἡ διεύρυνσις τῶν γυναικείων ὀργάνων, ὑπῆρξε ἡ μόνη προεκλογικὴ ὑπόσχεσις, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἔχει δυσμενεῖς κοινωνικὰς ἢ οἰκονομικὰς ἐπιπτώσεις εἰς τὴν χώραν.

BIBLIA ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΗΛΙΑΣ Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ, *Αίγαίο Βουνό, δοκίμιο*, έκδ. «Πύρινος Κόσμος», 'Αθήνα 1981, σελ. 248.

Πρωτότυπη και με μεγάλες ἀρετές προσπάθεια ἀναστηλώσεως και συνθέσεως τῆς πολιτιστικῆς φυσιογνωμίας τῆς προϊστορικῆς Ἑλλάδας, ἥ μᾶλλον τῆς ιδιάζουσας ἀντιλήψεως περὶ ζωῆς και περὶ Κόσμου πού διέκρινε τὸν προϊστορικό Ἑλληνισμό. Μὲ βασική πηγή του τὴν Ἑλληνική Μυθολογία, ἀλλὰ και τὰ δεδομένα τῆς σύγχρονης ἐπιστήμης, ὁ συγγραφέας ἐπιχειρεῖ μιὰ θαρραλέα διείσδυση σὲ πανάρχαιες ἐποχές πού βρίσκονται ἔξω ἀπὸ τὸ βεληνεκές και τὴ «μέθοδο» τῆς ἐπιστήμης, μὲ κύριο σκοπὸ νὰ ἀνιχνεύσῃ ἀξίες, ιδέες και τρόπους ζωῆς ξεχασμένα ἀπὸ τὸν νεώτερο ἄνθρωπο, τὸν ἀποκομμένο ἀπὸ τὴ ρίζα του τὴν φυσική και πνευματική και χαμένο μέσα στὸ ἀπατηλὸ σκότος τοῦ ρασιοναλισμοῦ. Μακάρι ἡ προσπάθεια τοῦ κ. Η. Α. Τσατσόμοιρου νὰ συνεχισθῇ και συμπληρωθῇ, εἴτε ἀπὸ τὸν ἴδιο εἴτε και ἀπὸ ἄλλους. Τὸ ἀντικείμενο τοῦ βιβλίου του, ἡ ἀξιολογία και ἰδεολογία τοῦ πρωτογενοῦς Ἑλληνισμοῦ, ἀποτελεῖ χρυσωρυχεῖο ἀληθειῶν, πού, ἂν ἀνακαλυφθῇ, μπορεῖ νὰ ἀνατρέψῃ ἐντελῶς κάθε πολιτιστική ἀξία τοῦ παρακμαϊκοῦ σύγχρονου Κόσμου μας.

ΗΛΙΑΣ Α. ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ, *Περὶ τῆς φύσεως τοῦ Ἀνθρώπου, φιλοσοφικὸ δοκίμιο*, έκδ. Φιλippότη, 'Αθήνα 1980, σελ. 112.

Σύντομο ἀλλὰ πυκνότατο, μελέτημα, θὰ λέγαμε ἓνα εἶδος ἱστορίας τοῦ φιλοσοφικοῦ προβλήματος ἄνθρωπος, μὲ πολλές ἀναφορές στοὺς σπουδαιότερους διανοητές πού ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ θέμα αὐτό, ἀλλὰ, τὸ σημαντικώτερο, μὲ προσωπική θέση τοῦ συγγραφέως ἐντέλει γιὰ τὸν σύγχρονο πολιτισμό, τὴν παρακμὴ και τὴν ἀνάγκη ἐπαναφορᾶς τῆς ἀλήθειας και ἀνανήψεως τοῦ παραπαίοντος ἐξουσιαστικοῦ ἀνθρώπου.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ Χ. ΧΑΛΑΤΣΑΣ: *Ῥυμνολόγιον, Ἀν-*

ρική Σύνθεση σὲ δέκα ὕμνους, 'Αθήνα 1982, σελίδες 40.

Ἡ δεύτερη, ἂν δὲν κάνουμε λάθος, ποιητική συλλογὴ τοῦ γνωστοῦ διανοομένου και κριτικοῦ, πάνω σὲ ἐνιαῖο, τυπικά, θέμα, ἀλλὰ μὲ ἀξιοθαύμαστη οὐσιαστική ποικιλία ιδεῶν. Ἀξιοσημείωτος συγκερασμός λυρισμοῦ και συμβολισμοῦ και πλουσιώτατη εἰκονογραφική, οὕτως εἰπεῖν, παρουσίαση ἐννοιῶν, ὥστόσο, θεωρητικῶν και ἀξιολογικῶν.

ΣΟΦΙΑ ΑΝΤΖΑΚΑ, *Ἱερὸς Γάμος, Βιωματική Μυθιστορία, «Ἀντιέν» 1979-80, σελ. 256 + 272 + 320.*

Τρίτομο ἔργο, ἐξαιρετικὰ ἀρμονικοῦ συνδυασμοῦ δοκιμιακῶν σκοπῶν και λογοτεχνικῆς (μυθιστορηματικῆς) μορφῆς. Ἡ συγγραφεὺς ἐκπλήσσει μὲ τὴν βαθύτητα τῆς φιλοσοφικῆς και ψυχολογικῆς τῆς καταρτίσεως και σκέψεως — στοιχεῖα ὄχι πολὺ συνηθισμένα στοὺς σύγχρονους λογοτέχνες. Μπορεῖ νὰ δυσανασχετεῖ κανεὶς γιὰ τὶς ἔντονες ἐπιδράσεις τοῦ Φρόντ καὶ ἄλλων «ἀστέρων» τοῦ νεώτερου ὑπερψυχολογισμοῦ, πού διέπουν τὸ ἔργο τῆς Σ. Α., ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ μὴν τῆς ἀναγνωρίσῃ ὄχι μόνο τὴν πληρότητα τῶν ιδεῶν και ἀξιῶν πού ἡ σκέψη τῆς ἀνιχνεύει, ἀλλὰ και τὴν πνευματική εὐθύτητα πού διακρίνει τὴν ἀνάπτυξη τοῦ θέματός της. Περίπτωση πολὺ ἀξιόλογη γενικὰ γιὰ τὴ διανόηση στὴ χώρα μας.

ΘΩΜΑΣ ΙΩΑΝΝΟΥ, *Πορεία στὸ ὄνειρο, ποίηση, «Τὸ Ἑλληνικὸ Βιβλίο», 'Αθήνα 1982, σελ. 40.*

Ἐλπιδοφόρο ποιητικὸ ξεκίνημα ἐνός νέου δασκαλοῦ, πού δὲν στερεῖται ταλέντου και τεχνικῆς.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΜΙΤΑΚΗΣ, *Διηγήματα, συλλογὴ διηγημάτων, Πάτρα 1980, σελ. 176.*

Δώδεκα διηγήματα τοῦ πολυγραφώτατου φιλολόγου και συγγραφέα τῆς Πάτρας, ἥθο-

γραφικά και φολκλορικά τὰ περισσότερα γεμάτα ζωντάνια, φρεσκάδα και βουνίσιο άρωμα. Άξιόλογη έπανεμφάνιση μιās διηγηματικής ποικιλίας, με τόσο λαμπρό παρελθόν, που όμως δεν καλλιεργείται πιά.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΜΙΤΑΚΗΣ, *Αίσθαντικές στιγμές, ποιήματα*, Πάτρα 1981, σελ. 72.

Ποιήματα σε παραδοσιακό στίχο, μνημόσυνα, αφιερώματα, αισθηματικά, κοινωνικά και υπαίθρια, σύμφωνα με την κατάταξη που τους κάνει ο ίδιος ο ποιητής, με κοινό γνώρισμα τους τον άέρα και τη νοσταλγία της αίτωσης-καρνανικής υπαίθρου.

ΔΙΟΝΥΣΗΣ ΜΙΤΑΚΗΣ, *Άρετή και Βραβεΐα, δοκίμιο*, Άθήναι, χ.χ., σελ. 20.

Σύντομο αλλά ενδιαφέρον μελέτημα παιδαγωγικού χαρακτήρος, με πληρέστατη βιβλιογραφική τεκμηρίωση, στηριγμένη κυρίως σε κλασσικές πηγές.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ ΒΑΡΔΟΥΛΑΚΗΣ, *Οι ρίζες του κόσμου, διηγήματα, «Νέα Σκέψη»*, Άθήνα, χ.χ., σελ. 80.

Δώδεκα διηγήματα έντυπωσιακής συντομίας και πυκνότητας, άναπτυγμένα με λιτότητα και άπλά σχήματα λόγου, αλλά σε πολύ έλκυστικό ύφος και συγκαλύπτοντα έναν άνεπαίσθητο αλλά βαθύ συμβολισμό.

ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ, *Οί Στιγματισμένοι (Ή Θεός των Άπόντων), ποιητική συλλογή, «Δελφικά Τετράδια»*, Άθήνα 1980, σελ. 48.

Έπιλογή από την ποιητική δημιουργία του έτους 1979 του Φοίβου Δέλφη. Θαυμάσιος λυρισμός έδραιωμένος στέρεα στην κλασσική έλληνική σκέψη και μυθολογία. Η πυκνότητα της έκφρασης προσλαμβάνει συχνά έπιγραμματικό χαρακτήρα.

ΦΟΙΒΟΣ ΔΕΛΦΗΣ, *Πανσέληνος (Ή λυχνόφορος της νύχτας), «Δελφικά Τετράδια»*, Άθήνα 1980, σελ. 32.

Έπιλογή από την ποιητική δημιουργία του έτους 1980. Η ώριμότητα και η απόλυτη κυριαρχία του λόγου και του στίχου είναι διά-

χυτες στο νεώτερο αυτό έργο του βετεράνου της ποιήσεώς μας, όπως και η έλληνολατρεία που διαπνέει πρωταρχικά τη σκέψη του.

FEBO DELFI, *Oniroplio (ποιητική συλλογή), "Nove Editrice", Roma 1982, p. 64.*

Πενήντα δύο ποιήματα του Έλληνα ποιητή, τὰ περισσότερα δίστιχα ή τίστιχα, έξοχης περιεκτικότητας, μεταφρασμένα στα ίταλικά από τον Mario Luzi, με την άνεση και ακρίβεια που έπιτρέπει στο μεταφραστή ή βαθειά γνώση της νεοελληνικής.

ΛΟΥΛΑ Δ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ, *Στοχαστικό περπάτημα στον Έλλαδικό Χώρο (ταξιδιωτικά), «Κάμειρος»*, Άθήνα 1982, σελ. 136.

Το τελευταίο βιβλίο της άκάματης ποιήτριας, πεζογράφου και μεταφράστριας, με ταξιδιωτικές έντυπώσεις από διάφορα μέρη της ήπειρωτικής και νησιωτικής Ελλάδος — με πολύ πετυχημένες ιστορικές και φιλοσοφικές αναφορές και προεκτάσεις. Θαυμάσιες οι 50 γκραβούρες και φωτογραφίες που κοσμούν το βιβλίο.

ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, *Τά άπόρρητα του Πολέμου 1940 (ιστορικό δοκίμιο), Πάτρα 1981, σελ. 112.*

Τεκμηριωμένη με πλουσιώτατη βιβλιογραφία παρουσίαση των πολιτικών και διπλωματικών παρασκηνίων του Έλληνοϊταλικού Πολέμου. Ο πατριός μελετητής και ιστορικός δίνει με το μικρό αλλά πυκνότατο αυτό ποίημά του ένα υπόδειγμα άντικειμενικής ιστορικής έρευνας, σε μιá εποχή που η ιστορία κατάντησε υπηρέτρια της πολιτικής.

ΦΕΛΙΤΣΕ ΜΑΣΤΡΟΓΙΑΝΝΗΣ, *Τό παραμύθι του Εύτυχιου (ποιητική συλλογή), «Δελφικά Τετράδια»*, Άθήνα 1982, σελ. 32.

Είκοσιτρία σύντομα λυρικάτα ποιήματα του λαμπρού Έταλου έλληνολάτρη καθηγητή, νεοελληνιστή και ποιητή Felice Mastroianni που πέθανε πρόσφατα (βλέπετε παρουσίασή του από τον Φοίβο Δέλφη στο Δαυλό, τεύχος 11, σ. 487-490), μεταφρασμένα σε μιá θαυμάσια νεοελληνική γλώσσα από τον ίδιο. Ο Mastroianni είναι ποιητής όχι συνήθης, με

έμφυτο και πλουσιώτατο λυρισμό, απλότητα και λιτότητα κλασσικής ύφης.

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΓΑΛΑΝΑΚΗ-ΒΟΥΡΑΕΚΗ, *Στή μοναξιά υπάρχω (ποιήματα)*, 'Αθήνα 1982, σελ. 64.

Μια ακόμη επιλογή από την τελευταία ποιητική δουλειά της καλής και άθρομβης

διανοούμενης, βραβευμένη με τὸ χρυσὸ μετάλλιο 1982 τῆς πόλεως Κορίνθου. Ἐξοχη ποιητικὴ εἰκονογραφία, ὅπου ὁ ἥλιος καὶ τὸ φῶς ἐπανέρχονται συνεχῶς, σὰν βασικὰ μοτίβα τῶν καλαίσθητων κομματιῶν τῆς συλλογῆς, ἀνάμικτα μετ' ὄνειρο καὶ ἔναν ἀνεπαίσθητο συμβολισμό.

ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

- ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ, μηνιαία περιοδική έκδοση Γραμμάτων και Τεχνών (ιδιοκτήτης - διευθυντής Γ. Ν. Παπαγεωργίου, αρχισυντάκτης Γ. Χ. Χαλατσάς), αριθμός φύλλου 72, 'Οκτώβριος 1982 •
- ΙΔΙΣΟΣ, διμηνιαῖον περιοδικόν ἐλευθέρας σκέψεως (διευθυντής: Κωστής Μελισσαρόπουλος), τεύχος 150, Σεπτέμβριος - 'Οκτώβριος 1982 •
- ΧΡΟΝΙΚΑ, μηνιαία ἔκδοσις τοῦ Κεντρικοῦ Ἰσραηλιτικοῦ Συμβουλίου τῆς Ἑλλάδος, τεύχος 53, Νοέμβριος 1982 •
- ΕΥΒΟΪΚΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ, μηνιαῖα ἔκδοσις τῆς Χαλκίδας (ἐκδότης - διευθυντής: Κώστας Δημόπουλος), ἀριθ. φύλλου, 6, 'Οκτώβριος 1982 •
- ΒΩΜΟΣ ΤΕΧΝΗΣ, διμηνὴ ἐπιθεώρηση ποίησης καὶ κριτικῆς (ἐκδότης - διευθυντής: Θάλῃς Ρηγορίδης), τεύχος Σεπτεμβρίου - 'Οκτωβρίου 1982 •

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Τεύχη 1-12, 'Ιανουάριος-Δεκέμβριος 1982

ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ ΡΕΝΟΣ ΗΡΑΚΛΗ: <i>Ἡ μέρα τῆς δόξας</i> (ἄρθρο)	289
— <i>Ἡ Ἀ-παιδεΐα μας</i> (ἄρθρο - κριτική καὶ θέση)	337
— <i>Στοιχεῖα Ἱστορίας καὶ Κριτικῆς πραγμάτων καὶ πνεύματος</i> (κριτική θεώρηση τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου)	353
— <i>Στοιχεῖα προσωπικῆς φιλοσοφίας</i> (κριτική θεώρηση)	417
— <i>Οἱ πυρῆνες τῆς Ἱστορίας</i> (φιλοσοφία τῆς ἱστορίας)	422
— <i>Ἡ Ἀ-παιδεΐα μας:</i> [ἄρθρο - κριτική καὶ θέση (συνέχεια)]	465
— <i>Ἡ Ἀ-παιδεΐα μας:</i> [ἄρθρο - κριτική καὶ θέση (συνέχεια)]	513
ΒΥΣΣΟΥΛΗΣ ΠΑΝΤΕΛΗΣ: <i>Μικρές εἰκόνες ἀπὸ τὸν χαμένο Παλαιο-ελληνικὸ Παράδεισο</i> (ποίησις)	455
— <i>Τὸ Ἄτομο καὶ ἡ Οἰκουμένη</i> (πολιτικοκοινωνικοὶ δραματισμοί)	496
ΔΕΛΦΗΣ ΦΟΙΒΟΣ: <i>In memoria di Felice Mastroianni</i> (παρουσίασις)	487
ΔΕΠΟΣ Γ. Δ.: <i>Ἡράκλειτος - Σωκράτης</i> (ἀντίλογος)	547
ΔΙΚΑΙΟΣ ΛΕΥΤΕΡΗΣ: <i>Ἔθνος καὶ Οἰκουμενικότητα</i> (ἱστοριοπολιτικὴ ἀνάλυση καὶ κριτική)	89
— <i>Ὁ ὑποβιβασμὸς τῆς ἐλληνικότητας σὲ ρωμιοσύνη</i> (ἀνάλυση - κριτική καὶ θέση)	127
— <i>Μέγα τὸ κράτος τοῦ Φόβου</i> (ἀνάλυση καὶ κριτικὴ τῆς ἐξουσιαστικῆς ἰδεολογίας)	149
— <i>«Ἱστορία»: ἡ μεγάλη αὐταπάτη ἢ ὁ θάνατος</i> (φιλοσοφικὴ ἀνίχνευσις)	177
— <i>Ἡ δολοφονία τῆς ἐλληνικότητας στὸ δογματικὸ Βυζάντιο</i> (ἱστορικὴ ἀνάλυση - κριτικὴ καὶ θέση)	197
— <i>Ἡ παράνοια, ὁ μεγαθάνατος καὶ τὸ ψυχομαχητὸ τοῦ «μεγάκερου»</i> (πολιτικοκοινωνικὴ καὶ ἰδεολογικὴ ἀνάλυση)	248
— <i>Τὸ ἀδιέξοδο ἑνὸς κοινοῦ λογοκράτη καὶ ἡ θύρα διαφυγῆς</i> (κριτικὴ σὲ πρῶτο πρόσωπο καὶ θέση)	299
— <i>Ἐπιστημονισμὸς - ἀκαδημαϊσμὸς: τὸ ἄδοξο τέλος τῆς Ἐπιστήμης</i> (κριτικὴ τοῦ σύγχρονου σχολαστικισμοῦ)	365
— <i>Ἡ ἰσότης, ἡ μάϊα καὶ ἡ Παρακμὴ</i> (ἰδεολογικὴ ἀνάλυση καὶ ἐρμηνεία τῶν αἰτίων τοῦ Νέου Μεσαίωνα)	474
ΕΥΡΙΠΙΔΗΣ: <i>Ἀναζήτησις</i> (ποίησις)	180
— <i>Δραγάτης</i> (ποίησις)	395
ΘΕΟΦΙΛΟΥ ΦΑΙΔΩΝΑΣ: <i>Ὁ μικρὸς Ἑλληνικὸς</i> (ποίησις)	495
ΚΑΡΦΙΑΣ ΑΡΙΣΤΟΦΑΝΗΣ [σχόλια]: <i>Μεταξὺ σοβαροῦ καὶ ἀστείου: Ἡ σφαγὴ τῆς Βυρῆ-</i> <i>τοῦ — «Φιλότεχνοι»</i>	446
— <i>Μεταξὺ σοβαροῦ καὶ ἀστείου: Ἀκαδημία Πλάτωνος — Περὶ γλώσσας</i>	491
— <i>Μεταξὺ σοβαροῦ καὶ ἀστείου: Ἱστορία ἀντιδημαρχικὴ — Περὶ αὐτοδιοικήσεως</i> .	551
ΚΑΤΡΑΚΗΣ ΠΟΤΗΣ: <i>Τὸν θάβουν ζωντανὸ</i> (ποίησις)	525
ΚΟΖΥΡΑΚΗ ΡΟΥΛΑ: <i>Ἀφελῆς</i> (ποίησις)	550
ΚΟΙΡΑΝΗΣ ΛΑΜΠΡΟΣ [ποίησις]: <i>Graecia agricolarum est</i>	17
— <i>Καραϊσκάκης</i>	17
— <i>«Τοῖς ἐγγενεστάτοις Ἑλλήσι»</i>	88
— <i>Ἐπὶ τῇ ἐπετείῳ</i>	139
— <i>Παράκαιροι ἀναμνήσεις</i>	161
— <i>Μεγάλῃ Πέμπτῃ, 11 Ἀπριλίου 1034, ἐν Κωνσταντινουπόλει</i>	212
— <i>Τῆς Αὐλῆς</i>	230
— <i>Ὁ Κομιστὴς</i>	262
— <i>Περὶ Ἑλλήνων συζητήσεις ἐν Ρώμῃ</i>	305
— <i>Κικὴ Δημουλᾶ</i> (παρουσίασις βιβλίου)	334
— <i>Ὁ Κομιστὴς</i> (ἀναδημοσίευσις καὶ ἀποκατάστασις λαθῶν)	336

— Κατὰ πατατοπωλῶν	378
— Εἰς μνήμην τοῦ δυστυχοῦς κυναρίου τοῦ κ. Παβλώφ	434
— Τὸ ὄπλον	478
— Στὰ λατομεία!	507
— Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς τινος Θεοδώρου πρῶν Διοδώρου	550
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ ΛΟΥΛΑ Δ.: Μυθολογικὲς συναλλαγές (ποίησις)	502
ΛΑΜΠΡΟΥ ΔΗΜΗΤΡΗΣ Ι.: Νέα φάσις (κύριο ἄρθρο)	1
— Ἡ εἰρήνη τοῦ τάφου (φιλοσοφικοπολιτικὴ ἀνάλυση καὶ κριτικὴ τοῦ συνθήματος εἰρήνης)	5
— Ἡ ταυτότητα Ἐξουσίας καὶ Ἀναρχίας (φιλοσοφικοπολιτικὴ ἀνάλυση καὶ θέσις) ..	29
— Οἱ Ἕλληνες καὶ ὁ ἀντισιωνισμός (θέσις)	40
— Ὅραμα οἰκουμενικό (κύριο ἄρθρο)	44
— Μήπως ἦταν λάθος; (κύριο ἄρθρο)	49
— Ἡ συμφορὰ τοῦ μαζικοῦ κινήματος (φιλοσοφικοπολιτικὴ ἀνάλυση καὶ θέσις)	53
— Παγίδες τῆς Λογοκρατίας (κριτικὴ τοῦ χιτλερονιτισμοῦ καὶ θέσις)	76
— Δὲν εἶναι Κράτος ἢ Ἔθνος (κύριο ἄρθρο - θέσις)	97
— Ἡ ἐλευθερία στὴν ἰδεολογία τοῦ Νεώτερου Ἑλληνισμοῦ (ἱστορικὴ ἀνάλυση)	101
— Ἑλληνικότητα καὶ ἠρωϊσμός (ἱστορικὴ ἀνάλυση)	134
— Ἐνδὸν σκάπτε (κύριο ἄρθρο - θέσις)	145
— Λόγος καὶ Λογοκρατία (ἐννοιολογικὴ, πολιτικὴ καὶ ἀξιολογικὴ ἀνάλυση καὶ θέσις) ..	166
— Ὁ «Δαυλός» καὶ οἱ Ἑβραῖοι (ἀπάντησις καὶ θέσεις)	188
— Τὸ μήνυμα τῶν καιρῶν (κύριο ἄρθρο - ἰδεολογικὴ θέσις)	193
— Ζόφος καὶ φῶς (ἱστορικὴ - ἀξιολογικὴ ἀνάλυση καὶ κριτικὴ τῆς κρατούσης θρησκείας)	219
— Πότε πέθανε τὸ Ἑλληνικὸ Πνεῦμα; (σχόλιο - ἀπάντησις)	232
— Τὸ δόγμα τῆς ἱστορικῆς συνέχειας καὶ ἡ ἰδέα μιᾶς ἐλευθερωτικῆς Ἑλλάδος (κύριο ἄρθρο - θέσις)	238
— Διάλογο μ' ὅλους (κύριο ἄρθρο)	241
— Λευτέρης Μαρματσούρης: ὁ πλοίαρχος, ὁ ποιητής, ὁ Ἕλληνας (παρουσίασις καὶ ἀξιολόγησις)	269
— Πότε πέθανε τὸ Ἑλληνικὸ Πνεῦμα; (σχόλιο - ἀπάντησις)	275
— «Πολύπτυχον» (παρουσίασις βιβλίου)	286
— Ὁ Προκρούστης καὶ ἡ θεὰ Δίκη (πολιτικοκοινωνικὴ ἀνάλυση - κριτικὴ τοῦ δόγματος ἰσότητος)	307
— Οἱ ἐλευθερίες τῆς δουλείας (πολιτικὴ ἀνάλυση καὶ κριτικὴ τοῦ συνδικαλισμοῦ)	371
— Σελίδες διαλόγου (ἀπαντήσεις καὶ θέσεις)	402
— Ἡ «μονομαχία» τῆς κοιλάδας Ἡλᾶ (κριτικὴ ἀντιπαράθεσις ἰουδαϊκῶν καὶ ἐλληνικῶν ἀξιῶν)	435
— Τὸ Πνεῦμα τοῦ Βάρους (ἰδεολογικὸ κύριο ἄρθρο)	461
— Ζητεῖται τὸ ἀρχιμήδειο σημεῖο (ἄρθρο)	503
— Τὸ φύσει ὀρέγεσθαι τῆς ἀληθείας (ἰδεολογικὸ σχόλιο)	511
— Τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου (σκέψεις μὲ ἀφετηρία δύο κείμενα τοῦ Ρένου)	520
ΜΑΡΜΑΤΣΟΥΡΗΣ ΛΕΥΤΕΡΗΣ: Megadeath (ποίησις)	258
— Ὑπατία (ποίησις)	329
— Ἀργοναῖτες (ποίησις)	370
— Ἡ νέα πρόκλησις (ἄρθρο - θέσις)	400
— Εἶπατε τῷ βασιλεῖ... (ποίησις)	440
— Ἡ κρίσις (ποίησις)	460
— Διαστημικὸ (ποίησις)	486
— Σκέψεις ἡμιμαθοῦς	538
ΜΕΤΕΩΡΟΣ [ἰδεολογικὰ σχόλια]: Μετεωρισμοί: Ἐξουσία καὶ Λόγος — Κράτος καὶ Ἔθνος —	

'Ισότητα και έλληνικότητα — 'Αξιώματα και ήθικη — 'Ομοφυλοφιλία και ήγεσία — Δαρβινικά παράδοξα — Δημοκρατία-μάζα-έξουσία-παρακμή — Κλασικισμός και παράδοση — 'Εθνικισμός και φαρισαϊσμός	13
— Μετωρισμοί: Κύπρος και ιστορική λογική — 'Ο ένταφιασμός των άξιων στο Ρωμείο — Βίβλος και 'Ελλάδα — 'Αθηναϊκά φυλετικά — ΠΑΣΟΚ και βολέματα — 'Εξουσία και άκίνητη περιουσία — Γάμος και έξουσία	61
— Μετωρισμοί: Φαναριωτισμός και '21 — 'Η γλώσσα του μέλλοντος — 'Ο θάνατος της τιμής — 'Η άφθαρσία της ιδέας — Οι Εύρωπαίοι για τους Ρωμιούς — Ρεαλισμός και συνείδηση — Τι χρειάζεται το Ρωμείο;	112
— Μετωρισμοί: Για την 'Ελένη! — Δικαιοσύνη και εκδίκηση — Καρεκλοκένταυρική δουλεία — Διανόηση και αλήθεια — 'Η δουλεία σήμερα και χθές — Παραεπιστήμη — Τό Κατεστημένο-και πού βρίσκεται	157
— Μετωρισμοί: 'Ελληνικότητα και όργάνωση — Σύγχρονες μαζικές παρακρούσεις — 'Η αλήθεια του θανάτου — Τό έξουσιαστικό εμπόριο	209
— Μετωρισμοί: Λογοκρατία, ή διαστροφή του Λόγου — Τό γατάκι πού κυνηγάει την ούρά του... — Μέτρο και δόγμα	259
— Μετωρισμοί: Περί Βίβλου των 'Ελλήνων — 'Εθνος και Δόγμα — 'Η «μαγιά» του 'Ελληνισμού — «Γνώθι σαυτόν»	296
— Μετωρισμοί: Τι είναι ήθικη; — Πίσω στην αλήθεια! — 'Ενστικτο και ήθικη — Λόγος και ήθικη — Νίτσε και 'Ελλάδα	361
— Μετωρισμοί: Δράση και έλευθερία — Πλάτων, 'Ηράκλειτος και έλευθερία — Περί «άποπομπαίου τράγου» — Προπαγάνδα και μάζα — Πού «άνηκει» ό «Δαυλός»;	430
— Μετωρισμοί: 'Αλήθεια και μύθος — 'Η «ιδεολογία» του ρεαλισμού — 'Η ένότητα Λόγου-Μύθου — Οι δρόμοι προς την αλήθεια	471
— Μετωρισμοί: Περί πολιτικής συνέπειας — Συνέπεια και άμοραλισμός — 'Η μετά θάνατον δικαίωση — Τό ιδανικό της τεκνογονίας — Νόμω καλόν, νόμω κακόν	517
ΠΑΝΑΓΟΣ Σ.: 'Αλεξάνδρου ιδεολογία (ανάλυση)	18
— Λάθη 'Ιουλιάνεια (ιστορική-ιδεολογική ανάλυση)	65
— Γ. Καραϊσκάκης: ίδού ό 'Ελληνας (ιδεολογικό πορτραίτο)	117
— 'Ανδρέα Κάλβου άρετή (ιδεολογικό πορτραίτο)	181
— Κ. Παλαιολόγος: ή αιώνια άστέιρωτη διπλοπληγή (φιλοσοφική ανάλυση)	213
— Ι. Μακρυγιάννης: τό πορτραίτο του Ρωμιού (ιστορικοιδεολογική κριτική)	279
— 'Ηράκλειτος - Σωκράτης: όνó κλαδιά του ίδιου όρϋ (συγκριτική παρουσίαση)	381
— Παρμενίδης: ή θεϊότητα της νοήσεως (ιδεολογική ανάλυση)	449
— 'Ηράκλειτος - Σωκράτης (άνταπάντηση)	540
ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Π.: Μύθος-Λόγος: ή αιώνια άστέιρωτη διπλοπληγή (φιλοσοφική ανάλυση) . .	263
— 'Ο 'Ελληνικός Λόγος (φιλοσοφική και πολιτική ανάλυση)	318
ΡΟΔΟΠΟΥΛΟΥ ΣΟΥΛΑ: Σιπφώ, ή δέκατη Μούσα της Λέσβου (πορτραίτο)	330
— 'Όταν μιá 'Εβραία θέλη νά φανή 'Ελληνίδα... (ιστορικό πορτραίτο της βασίλισσας της Παλμύρας Ζηνοβίας)	456
ΡΟΖΟΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Γ.: Πολωνικός ιδεαλισμός (άπό τη σκοπιά του Μπαλζάκ)	35
— Τό ιδεολογικό υπόβαθρο του 'Αγώνα (ιστορική ανάλυση)	140
— Μά πού βρίσκεται ή πνευματική ήγεσία; (κριτική)	162
— 1453: άπελευθέρωση και γέννηση του Νέου 'Ελληνισμού (ιστορική έκτίμηση)	234
— Λάμπρου Κοιράνη «Τρίγραφο» (παρουσίαση)	287
— Δημ. Σταμέλος (παρουσίαση)	287
— Δημαγωγία και πολιτική (ανάλυση)	396
— 'Εξουσία και Πνεύμα (ανάλυση)	442
— 'Ηράκλειτος και Σωκράτης (φιλοσοφική ανάλυση)	479
— Πίσω στην Κλασική 'Ελλάδα! (θέση)	531

ΣΤΡΑΤΑΚΗΣ Μ. [σχόλια]: 'Επίκαιρα καὶ ἀνεπίκαιρα: 'Η ἀπαγορευμένη ἐλευθερία — Τὸ ΠΑΣΟΚ στὴν ἐξουσία — Τὸ ἡμερολόγιο τοῦ Ρένου	28
— 'Επίκαιρα καὶ ἀνεπίκαιρα: 'Ο γάμος — Ψήφισμα φεμινιστικόν — 'Η «ἀλλαγὴ» στὴν Παιδεία — Γλῶσσα ἀλαλούμ — Περὶ πληθωρισμοῦ	74
— 'Επίκαιρα καὶ ἀνεπίκαιρα: Τὰ κλουβάκια τῆς ἐξουσίας — Περὶ ἠθικοποιήσεως τῆς οἰκονομίας — Τὸ ἐργαζόμενον ζῶον — Περὶ «ἀναγκῶν»	125
— 'Επίκαιρα καὶ ἀνεπίκαιρα: Τὸ παραμῦθι τῆς ἰσότητος	174
— 'Επίκαιρα καὶ ἀνεπίκαιρα: Βυζάντιο καὶ Ρωμιοσύνη	231
— 'Επίκαιρα καὶ ἀνεπίκαιρα: Πότε πέθανε τὸ 'Ελληνικὸ Πνεῦμα (διάλογος)	275
— 'Επίκαιρα καὶ ἀνεπίκαιρα: «Μπλίτς κρήγκ» — 'Αλλάχ καὶ Γιαχβέ — Φώλκλαντ — 'Αποβλάκωση	311
— 'Επίκαιρα καὶ ἀνεπίκαιρα: Χαιρετισμὸς τοῦ Ρένου — Τὸ δράμα τοῦ «πολιτισμοῦ» ..	379
ΤΣΑΤΣΟΜΟΙΡΟΣ ΗΛΙΑΣ Λ.: Γλαῦκ' 'Αθήναζε (ἄρθρο γιὰ τὴν καταστροφὴ τοῦ πανάρχαιου, πρῶτα, ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τοῦ κλασσικοῦ, ὕστερα, καὶ τὴν ἀνάγκη ἀποτινάζεως τῆς νεώτερης ἐξουσιαστικῆς τάξεως πραγμάτων)	526
ΤΣΟΥΜΠΑΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Α.: 'Ανάσταση ἀπ' τὸν τάφο τοῦ Νέου Μεσαίωνα (ἄρθρο) ...	244
ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΝΕΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ:	
— «Πολύπτυχον 1982» — Λάμπρος Κοιράνης — Δημήτρης Σταμέλος	286
— Κική Δημοῦλᾶ	334
— Στέφανος Α. Χατζημιχαλάκης — Εὐάγγελος Γ. Ρόζος — Γιώργος Παπαστάμος — Φ. Δέλφης — Τάκης Τσαβέας — 'Αλέξανδρος Χ. Διλιπέρης — 'Εμμανουὴλ Γ. Καραμανώλης — Σταῦρος Βαλιούλης — Σοφία 'Αντζακᾶ	415
— Ρένος — Δημήτρης Σταμέλος — Θανάσης Παπαθανασόπουλος — Φαίδωνας Θεοφίλου — Λούλα Κωνσταντινίδου — 'Αμ. Α. Παπαβασιλείου — Στεφανία Καλοῦ	511
— 'Ηλίας Α. Τσατσόμοιρος — Δ.Χ. Χαλατσᾶς — Σοφία 'Αντζακᾶ — Θωμᾶς 'Ιωάννου — Διονύσης Μιτάκης — Γιώργος Δ. Βαρδουλάκης — Φοῖβος Δέλφης — Λούλα Δ. Κωνσταντινίδου — Κώστας Ν. Τριανταφύλλου — Φελίτσε Μαστρογιάννης — 'Αντ. Βουρλέκης	554